

VLADA
HERCEGOVACKO-NERETVANSKE
ŽUPANIJE / KANTONA

Strategija razvitka malog i srednjeg poduzetništva Hercegovačko-neretvanske županije/kantona za period 2023.-2027. godina

- *Nacrt Starteške platforme -*

Mart/ožujak, 2023.

Sadržaj

1 Uvod.....	4
1.1 Svrha i značaj strateškog dokumenta	4
1.2 Regulatorni okvir	5
1.3 Proces izrade i konsultacije	5
1.4 Usklađenost s ostalim strateškim dokumentima	6
2 Ekonomski pokazatelji poslovanja male privrede u HNK/Ž.....	8
2.1 Makroekonomski ambijent HNK/Ž	8
2.2 Zastupljenost male privrede po JLS u HNK/Ž	10
2.3 Zaposlenost u maloj privredi u HNK/Ž.....	12
2.4 Struktura pokazatelja poslovanja male privrede u HNK/Ž.....	13
3 Analiza poduzetničke infrastrukture na području HNK/Ž	16
3.1 Poduzetničke zone.....	16
3.2 Poduzetničke potporne institucije	19
4 Analiza tržišta rada na području HNK/Ž	22
4.1 Nezaposlenost i zapošljavanje u period 2016-2021. godina.....	22
4.2 Nezaposlenost i zapošljavanje u studenom 2022. godine	26
4.3 Aktualni programi podrške zapošljavanju u subjektima male privrede HNK/Ž	38
4.4 Informacije o istraživanju tržišta rada u 2022. godini i veljača 2023	41
5 Analiza obrazovnih profila potrebnih maloj privredi HNK/Ž.....	42
5.1 Analiza obrazovnih profila u nižem srednjem obrazovanju/strukovnom obrazovanju.....	43
5.2 Analiza obrazovnih profila u srednjem obrazovanju	44
5.3 Analiza obrazovnih profila u višem i visokom obrazovanju	46
5.4 Analiza programa poduzetničkog učenja i poduzetničkih vještina u srednjem, višem i visokom obrazovanju	47
6 Analiza mjera za podršku razvoju male privrede sadržanih u Strategiji razvoja HNK/Ž za period 2021-2027 i Strategiji razvoja male privrede F BiH za period 2022-2027	48
6.1 Mjere u Strategiji razvoja HNK/Ž za koje je Ministarstvo privrede označeno kao koordinator mјere	48
6.2 Mjere u Strategiji razvoja HNK/Ž za koje je Ministarstvo privrede označeno kao nosilac mјere	51
6.3 Mjere u Strategiji razvoja male privrede Federacije BiH za koje je Ministarstvo privrede označeno kao nosilac mјere	52
7 Analiza utrošaka i efekata dodijeljenih poticajnih finansijskih sredstava za razvoj male privrede HBK/Ž u periodu 2016-2021.....	53
7.1 Analiza utrošaka sredstava i efekta dodijeljenih maloj privredi iz Budžeta HNK-Ž	53
7.1.1 Revolving kreditna linija (fond).....	55
7.1.2 Regionalni garantni fond (RGF)	56

7.2	Analiza utrošenih sredstava i efekata dodijeljenih maloj privredi iz budžeta općina i gradova HNK-Ž	56
7.3	Analiza utrošenih sredstava i efekata dodijeljenih maloj privredi iz programa FMRPO.....	57
7.4	Analiza utrošaka i efekata sredstava dodijeljenih maloj privredi iz programa FZZP i Službe za zapošljavanje HNK-Ž.....	59
7.5	Rekapitulacija ulaganja u malu privredu HNK-Ž.....	59
7.6	Projekcija ulaganja u razvoj male privrede HNK-Ž za period 2023-2027.....	60
8	Analiza organizacione strukture i popunjenošt kapaciteta Ministarstva privrede	60
8.1	Organizaciona struktura Ministarstva privrede HNK/Ž	61
8.2	Popunjenošt sistematiziranih radnih mesta u Ministarstvu privrede	62
9	Analiza vanjskog i unutarnjeg okruženja razvoj male privrede HNK/Ž – SWOT analiza	65
10	Strateško fokusiranje i vizija razvoja malog gospodarstva HNK/Ž	68
	Vizija razvjeta malog gospodarstva HNŽK	73
11	Strateški ciljevi razvoja male privrede HNK/Ž.....	74

1 Uvod

1.1 Svrha i značaj strateškog dokumenta

Strategije razvjeta malog i srednjeg poduzetništva u Hercegovačko-neretvanskoj županiji/kantonu je integrisani, multisektorski strateški dokument Hercegovačko-neretvanske županije/kantona koji definira politike razvoja sektora malog i srednjeg poduzetništva, strateške ciljeve i prioritete koji predstavljaju putokaz za sveukupni društveni razvoj. Strategija razvjeta malog i srednjeg poduzetništva u Hercegovačko-neretvanskoj županiji/kantonu za razdoblje 2023 -2027. godina je, definisana prije svega, u skladu sa razvojnim pravcima definiranim u Strategiji razvoja HNŽ/K za razdoblje 2021-2027., kao i drugim relevantnim strateškim dokumentima HNŽ/K, BiH i Federacije BiH, dokumentima relevantnim za proces europskih integracija i drugim međunarodno preuzetim obavezama Bosne i Hercegovine, uključujući i Agendu 2030 koju je donijela Generalna skupština UN-a.

Ovaj dokument naslanja se na prethodno izrađenu i implementiranu Strategiju razvoja malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K za razdoblje 2012.-2020. godina iz koje su proizilazili četverogodišnji programi rada usmjereni ka operacionalizaciji aktivnosti fokusiranih ka razvoju resorne oblasti. Uvažavajući iskustva Ministarstva gospodarstva HNŽ/K u pripremi i implementaciji ovog sektorskog strateškog dokumenta kao izuzetno značajne planske osnove za usmjeravanje razvoja resorne oblasti, ukazana je potreba za izradom nove sektorske Strategije – Strategije razvjeta malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K za razdoblje 2023.-2027. godina. Do izrade ove sektorske strategije, Ministarstvo gospodarstva HNŽ/K izradilo je Program razvoja malog gospodarstva za razdoblje 2021.-2024. oslanjanjući se na integriranu Strategiju razvjeta HNŽ/K za razdoblje 2021.-2027. godina.

Prilikom izrade Strategije razvjeta malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K za razdoblje 2023.-2027. godina korišten je i Izvještaj o razvoju koji se na godišnjem nivou izrađuje za nivo HNŽ/K, Izvještaj o razvoju koji Federalni zavod za programiranje razvoja izrađuje svake godine, Strateške smjernice za harmonizaciju podrške razvoju MSP i preduzetništva u BiH 2021-2027, SBA (Small Business Act) i Indeks MSP politika, akcioni planovi implementacije SBA principa za Federaciju Bosne i Hercegovine, informacije o implementaciji akta o malom biznisu (SBA), akcioni planovi za razvoj MSP-a FBiH kao i drugi relevantni dokumenti i naučene lekcije iz procesa njihove pripreme i implementacije.

Proces izrade Strategije započeo je donošenjem Odluke o izradi Strategije razvjeta malog i srednjeg poduzetništva u Hercegovačko-neretvanskoj županiji/kantonu za razdoblje 2023 -2027. godina od strane Vlade HNŽ/K na sjednici održanoj **xx.xx.2022.** godine.

Nositelj izrade Strategije razvjeta malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K za razdoblje 2023.-2027. Je Ministarstvo gospodarstva HNŽ/K dok je Radno tijelo – Županijski koordinacioni odbor razvoja Ministarstva gospodarstva (ŽKOR Ministarstva gospodarstva) imenovano Rješenjem od strane

ministra gospodarstva u Vladi HNŽ/K zaduženo da u saradnji sa angažiranim konsulantima izradi nacrt i prijedlog Strategije razvitka malog i srednjeg poduzetništva u Hercegovačko-neretvanskoj županiji/kantonu.

Ovakav dokument treba da definira viziju razvoja razvoja malog gospodarstva HNŽ/K, razvojne ciljeve i prioritete. U procesu izrade Strategije posebno je bilo važno osigurati dosljednu primjenu načela planiranja utvrđenih članom 4. Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji. Značaj izrade ovog sektorskog dokumenta ogleda se u planskom usmjeravanju razvoja malog i srednjeg poduzetništva na nivou HNŽ/K kako bi se u skladu sa dostupnim resursima ostvarili maksimalni efekti u poticanju razvoja ove razvojne oblasti.

Ostvarenje razvojne vizije malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K realizovaće se kroz **dva** strateška cilja, razrađena u **xx** prioriteta i **xx** mjera. Pripremljen je indikativni budžet za realizaciju Strategije, kao i indikatori za mjerenje stepena njenog ostvarenja.

1.2 Regulatorni okvir

Primarni segment regulatornog okvira u skladu sa kojim je tekući proces izrade Strategije razvoja malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K za razdoblje 2023.-2027. jeste Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH (Službene novine Federacije BiH broj 32/17). Navedeni Zakon je temeljni normativni akt kojim je definisana svrha sistema za razvojno planiranje i upravljanje razvojem u FBiH kroz „transparentno i usaglašeno razvojno planiranje i upravljanje razvojem u Federaciji, kantonima i jedinicama lokalne samouprave”, kao i „koordinacija i integracija strateških dokumenata i javnih i drugih finansijskih resursa radi realizacije utvrđenih razvojnih prioriteta”.

Članom 19. stav (1) navedenog Zakona utvrđeno je da se sektorskim strategijama kantona/županija utvrđuju ciljevi i prioriteti razvoja sektora, način njihovog ostvarivanja, finansijski i institucionalni okvir za implementaciju, monitoring, evaluaciju i izveštavanje. Zakon propisuje i da se sektorske strategije kantona izrađuju na osnovu Strategije razvoja kantona, prioriteta sektorskih strategija u Federaciji i strateških dokumenata na nivou Bosne i Hercegovine, te dokumenata relevantnih za proces integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju. Zakon propisuje i da u procesu izrade sektorskih strategija kantonalni/županijski organi uprave uključuju federalne organe uprave, druge kantonalne institucije i jedinice lokalne samouprave, u skladu sa principom otvorenog metoda koordinacije.

Proces izrade Strategije razvitka malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K u potpunosti je usklađen i sa podzakonskim aktima koji pobliže određuju i preciziraju odredbe Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem FBiH i to: Uredbom o izradi strateških dokumenata u Federaciji BiH, Uredbom o evaluaciji strateških dokumenata u Federaciji BiH, Uredba o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izveštavanju u Federaciji Bosne i Hercegovine.¹

1.3 Proces izrade i konsultacije

Na temelju člana 9. stav (4) Uredbe o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH, broj 74/19), Vlada Hercegovačko-neretvanske

¹Sve uredbe objavljene su u Službenim novinama Federacije BiH broj 74/19.

županije, na sjednici, održanoj **xxx.** 2022. godine, donijela je Odluku o izradi Strategije razvoja malog gospodarstva HNŽ/K 2023.-2027. čime je pokrenut proces izrade ove sektorske Strategije.

Odluka propisuje da je nositelj izrade Strategije razvjeta malog i srednjeg poduzetništva Ministarstvo gospodarstva HNŽ/K a da su sudionici u procesu izrade Strategije nadležne institucije HNŽ/K, Federacije BiH, jedinica lokalne samouprave u sastavu HNŽ/K, predstavnici poduzetnika i obrtnika, te socio-ekonomski partneri. Odlukom je Ministarstvo gospodarstva zaduženo da primjenom otvorenog metoda koordinacije i poštovanju princip horizontalne i vertikalne koordinacije, formira radno tijelo za izradu strategije. Radno tijelo za izradu Strategije razvjeta malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K je Županijski koordinacioni odbor Ministarstva gospodarstva uspostavljen Rješenjem koje je donio ministar gospodarstva razvoja u čijem sastavu su predstavnici Ministarstva gospodarstva HNŽ/K, Ministarstva financija HNŽ/K, Ministarstva trgovine, turizma i zaštite okoliša HNŽ/K, Ministarstva graditeljstva i prostornog uređenja HNŽ/K, Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede HNŽ/K, Ministarstva prometa i veza HNŽ/K i Ureda predsjednika Vlade HNŽ/K. U procesu izrade strateške platforme Strategije razvjeta malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K Radno tijelo (ŽORK Ministarstva gospodarstva) održalo je **xx** sastanaka tokom kojih je razmatran i usvojen Metodološki okvir i Akcioni plan izrade Strategije razvjeta malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K, razmatrana analiza stanja malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K, prijedlog razvojnih pravaca, vizije razvoja i strateških ciljeva razvoja malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K te u konačnici i nacrt Strateške platforme razvoja malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K. Kroz rad ŽORK-a Ministarstva gospodarstva osigurano je usaglašavanje ključnih razvojnih sektorskih i međusektorskih izazova i potencijala, usaglašavanje razvojnih ciljeva i odabira prioriteta razvjeta malog i srednjeg poduzetništva.

Nacrt Strateške platforme razmatran je i od strane Županijskog odbora za razvitak HNŽ/K na sjednici održanoj 30.03.2022. dok će nacrt Strategije razvjeta malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K za razdoblje 2023.-2027. godina razmatrati i Vijeće za razvojno planiranje i upravljanje razvojem HNŽ/K kojeg čini 19 članova i čine ga predsjednik Vlade HNŽ/K, općinski načelnici odnosno gradonačelnici jedinica lokalne samouprave u sastavu Županije/Kantona, predsjednici Gospodarske i Obrtničke komore HNŽ/K, rektori univerziteta i drugi socijalnoekonomski partneri.

Nacrt strateške platforme Strategije razvjeta HNŽ/K za razdoblje 2023.-2027. upućuje se u proces javnih konsultacija, koji uključuje širi krug zainteresovanih aktera, a isti će se realizovati u razdoblju od 30 dana odnosno od 04.04.2022. do 04.05. 2022. godine.

1.4 Usklađenost s ostalim strateškim dokumentima

Prilikom izrade Strategije razvjeta malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K za razdoblje 2023.-2027. vođeno je računa o poštivanju vertikalne koordinacije i usklađivanja kao koordinacije odgovornosti i procesa između nadležnih institucija na različitim nivoima vlasti u Federaciji, kao i usklađivanje strateških dokumenata na različitim nivoima vlasti u Federaciji prema zajedničkim razvojnim ciljevima. Isto podrazumijeva da se prilikom procesa izrade ove sektorske strategije vodilo računa o usklađenosti sa strateškim dokumentima na nivou FBiH kao i jedinica lokalne samouprave u sastavu Hercegovačko-neretvanske županije/kantona. Također, kroz formiranje Županijskog koordinacionog odbora Ministarstva gospodarstva HNŽ/K osigurana je i horizontalna koordinacija i usklađivanje odnosno koordinacija odgovornosti i procesa institucija, kao i

usklajivanje strateških dokumenata, odnosno usklajivanje Strategije razvijanja malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K sa Strategijom razvijanja HNŽ/K za razdoblje 2021.-2027. i postojećih sektorskih strategija na nivou HNŽ/K prema zajedničkim razvojnim ciljevima.

S tim u vezi, strateški ciljevi i prioriteti razvijanja malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K za razdoblje 2023.-2027. godina uskladišteni su sa Strategijom razvijanja HNŽ/K za razdoblje 2021.-2027., nacrtom Strategije razvoja male privrede FBiH za period 2022.-2027., Strategijom razvoja Federacije BiH 2021.-2027., Strategijom ruralnog razvijanja HNŽ/K za razdoblje 2021.-2027. te drugim ključnim strateškim i sektorskim dokumentima u HNŽ/K, FBiH i BiH.

Strategija razvijanja malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K za razdoblje 2023.-2027. godina, prije svega, proizilazi iz Strategije razvijanja HNŽ/K za razdoblje 2021-2027. godina u okviru koje su definisani prioriteti koji se odnose na sektor malog i srednjeg poduzetništva i to Prioritet 1.1. Poboljšati administrativno i poslovno okruženje za investitore i unaprijediti konkurentnost preduzeća i obrta i Prioritet 1.2. Poticanje održivog razvijanja poljoprivrede, vodoprivrede, šumarstva i ruralnog razvijanja.

Pored Strategije razvijanja HNŽ/K za razdoblje 2021.-2027. godina u procesu izrade Strategije razvijanja malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K u obzir su uzeti i razvojna opredjeljenja, strateški ciljevi i prioriteti koji se odnose na malo i srednje poduzetništvo definirani u sljedećim strateško-planskim dokumentima:

- Strategija razvoja male privrede FBiH za period 2022.-2027. godina (nacrt)
- Strategija ruralnog razvijanja Hercegovačko-neretvanske županije za razdoblje 2021.-2027. godina
- Strategija razvoja FBiH za period 2021.-2027. godina
- Strateške smjernice za harmonizaciju podrške razvoju malih i srednjih preduzeća i poduzetništva u BiH za period 2021 – 2027. (radna verzija),
- Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnog razvijanja FBiH 2021-2027 (nacrt)
- Strategija razvoja turizma FBiH 2021-2027. - nacrt
- Strategija zaštite okoliša FBiH 2022.-2032. godina
- Transportna strategija Federacije BiH 2016.-2030. godina

Detaljna analiza ocjene uskladištenosti, predstavljena je u Aneksu 2 dokumenta.

Dodatno, prilikom izrade Strategije razvijanja malog i srednjeg poduzetništva HNŽ/K vođeno je računa i o uskladištenosti razvojnih pravaca u oblasti malog i srednjeg poduzetništva sa međunarodno prihvaćenim globalnim ciljevima održivog razvijanja. Naime, u BiH su utvrđena tri pravca održivog razvijanja: (1) Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom, (2) Pametan rast i (3) Društvo jednakih mogućnosti, te dvije horizontalne teme (1) Ulaganje u ljudski kapital i (2) Princip "niko ne smije biti isključen"). Prilikom definisanja razvojnih pravaca i strateških ciljeva razvijanja malog i srednjeg poduzetništva na nivou HNŽ/K navedeni pravci održivog razvijanja, kao i horizontalne teme, su na odgovarajući način uzeti u obzir i reflektovani. S tim u vezi, dio opisa i pregleda strateških ciljeva sadrži segment povezanosti navedenih ciljeva sa globalnim ciljevima održivog razvijanja.

2 Ekonomski pokazatelji poslovanja male privrede u HNK/Ž

2.1 Makroekonomski ambijent HNK/Ž

Hercegovačko-neretvanska županija/kanton je prema indeksu razvijenosti na četvrtom mjestu u Federaciji BiH, prema podacima Federalnog zavoda za programiranje razvoja za 2021. godinu. Indeks razvijenosti je komparativni indikator stupnja razvoja JLS i županija/kantona u Federaciji BiH, koji obuhvaća više socioekonomskih pokazatelja: prihode od poreza na dohodak, stupanj zaposlenosti, kretanje stanovništva, udio starog stanovništva i stupanj obrazovanja radne snage. Vrijednosti indeksa razvijenosti jedinica lokalne samouprave (JLS) u HNŽ/K za 2021. godinu prikazane su u tablici ispod, a među istima na prvom mjestu je Grad Mostar, dok je na posljednjem mjestu općina Ravno.

Tablica 1. Vrijednosti indeksa razvijenosti JLS u HNŽ/K za 2021. godinu

	Rang	Rast/ pad	Grupa	Indeks 2021.	Prihod od poreza na dohodak	Stupanj zaposlenosti	Kretanje stanovništva 2013-2021	Udio starog stanovništva	Stupanj obrazovanja radne snage
Čapljina	39	5	III	0,80	0,75	0,57	0,73	0,87	1,10
Čitluk	15	-1	II	1,05	0,80	1,09	1,04	1,00	1,34
Mostar	10	-1	II	1,20	1,35	1,37	1,07	0,91	1,19
Jablanica	32	0	III	0,88	0,93	0,84	0,75	0,94	0,95
Konjic	37	0	III	0,85	1,07	1,10	0,69	0,86	0,49
Neum	26	-1	III	0,93	0,82	1,03	0,74	0,71	1,33
Prozor	62	2	IV	0,65	0,38	0,40	0,67	1,02	0,96
Ravno	67	1	V	0,58	0,00	0,18	1,14	0,42	1,29
Stolac	56	-1	IV	0,70	0,55	0,36	0,88	0,88	0,92

*Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja, Makroekonomski pokazatelji po županijama za 2021. godinu, Socioekonomski pokazatelji razvoja po općinama za 2021. godinu

U pogledu vrijednosti osnovnih indikatora razvoja u HNŽ/K u proteklom petogodišnjem razdoblju (2017.-2021.) vidljivo je da je pandemija Covida-19 imala je značajan utjecaj na njihove vrijednosti. Naime, iako je do 2020. godine ekonomija HNŽ/K bilježila kontinuirani pozitivni trend u vrijednostima većine indikatora, u ovoj godini došlo je promjene trenda. Ipak, indikatori razvoja HNŽ/K u 2021. godini ukazuju na postupni oporavak u odnosu na 2020. godinu. Vrijednosti osnovnih indikatora razvoja HNŽ/K u razdoblju 2017.-2021. godina prikazani su u tablici ispod.

Tablica 2. Osnovni indikatori razvoja HNŽ/K u razdoblju 2017.-2021. godina

Indikatori razvoja	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Stanovništvo (procjena sredinom godine)	218.473	217.765	216.970	216.248	214.523
Radno sposobno stanovništvo (15-64)	150.555	149.499	148.293	146.950	145.485
Radna snaga - broj	80.741	84.785	84.434	83.873	83.312
Zaposlenost - prosjek	48.459	54.133	55.213	52.336	52.673
Stopa registrirane zaposlenosti u %	32,2	36,2	37,2	35,6	36,2
Stopa aktivnosti u %	53,6	56,7	56,9	57,1	57,3
Nezaposlenost - prosjek	32.282	30.652	29.221	31.537	30.639
Stopa registrirane nezaposlenosti u %	40,0	36,2	34,6	37,6	36,8

Porezi na dohotke fizičkih osoba u mil. KM	49,0	46,0	48,0	46,0	51,9
Porezi na dohotke fizičkih osoba po stan. u KM	224	212	219	213	242
Neto plaća - prosječna u KM	933	946	1.011	1.029	1.080
Industrijska proizvodnja - indeks	91,5	122,3	97,5	73,9	127,4
Izvoz robe - u 000 KM	784.529	863.117	721.180	480.967	1.057.703
Uvoz robe - u 000 KM	1.368.980	1.395.143	1.445.547	1.048.283	1.598.723
Trgovinski bilans u 000 KM (deficit)	-584.452	-532.026	-724.366	-567.316	-541.020
Pokrivenost uvoza izvozom u %	57,3	61,9	49,9	45,9	66,2
Mirovina - prosječna u KM	409	441	465	481	485
Broj umirovljenika - stanje 31.12.	37.603	38.279	38.605	38.623	38.509
Broj poslovnih subjekata - stanje 31.12.	13.335	13.945	14.200	14.202	14.423
Ostvarene investicije u nova stalna sredstva u tis. KM	267.944	295.797	345.325	368.826	

*Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja, Makroekonomski pokazatelji po županijama;
Federalni zavod za statistiku, HNŽ/K u brojkama

Prema **broju zaposlenih**, HNŽ/K sudjeluje s 10,0% u ukupnom broju uposlenih u Federaciji BiH. Prosječan broj zaposlenih u HNŽ/K u 2021. godini iznosio je 52.673, što je povećanje za 337 zaposlenih u odnosu na prethodnu godinu (0,6%). Stopa registrirane zaposlenosti bilježi rast u odnosu na 2020. godinu, te je u 2021. godini dosegla razinu iz predpandemiske 2018. godine (36,2). Registrirana nezaposlenost u HNŽ/K u 2021. godini iznosila 30.639 osoba što je manje za 2,8% u odnosu na godinu prije, dok je stopa neuposlenosti smanjena za 0,8%. Međutim, i dalje je prisutan trend smanjenja broja stanovnika, a u proteklom petogodišnjem razdoblju u HNŽ/K broj radno sposobnog stanovništva je smanjen za oko 5.070.

U HNŽ/K je tijekom 2021. godine prikupljeno 51,9 mil. KM **poreza na dohodak fizičkih osoba**, što je u odnosu na godinu prije povećanje od 13%. Najviši porezi na dohodak prikupljeni su u Mostaru (31,8 mil. KM), Konjicu (5,8 mil. KM) i Čapljini (4,5 mil. KM), a najniži u Ravnom i Neumu (29.000, odnosno 859.000 KM)². Porezi na dohotke fizičkih osoba po stanovniku u 2021. godini iznosili su 242 KM, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 13,9%. Očekivano, najviši porezi na dohotke fizičkih osoba po stanovniku ostvareni su u Gradu Mostaru (305 KM), dok su najniži u općini Ravno (29 KM).

Nakon pada u 2020. godini, **obim industrijske proizvodnje** u HNŽ/K u 2021. godini bilježi rast za 27,4%, što je iznad prosjeka u Federaciji BiH (9,8%). Prema podacima Federalnog zavoda za programiranje razvoja, najveći rast indeksa industrijske proizvodnje u HNŽ/K u 2021. godini u odnosu na 2020. godinu je u području vađenja ruda i kamena, nakon čega slijedi proizvodnja energije, te prerađivačka industrija.

Tablica 3. Indeksi industrijske proizvodnje u HNŽ/K i Federaciji BiH

	2021/2020	
	HNŽ/K	Federacija BiH
INDUSTRIJA - UKUPNO	127,4	109,8
Prema glavnim industrijskim grupacijama		

² Federalni zavod za programiranje razvoja: Makroekonomski pokazatelji po županijama za 2021. godinu

Intermedijarni proizvodi	112,3	112,0
Energija	136,1	102,9
Kapitalni proizvodi	153,9	129,0
Trajni proizvodi za široku potrošnju	120,5	114,9
Netrajni proizvodi za široku potrošnju	99,0	101,4
Prema područjima i oblastima KD-a		
Vađenje ruda i kamena	267,1	91,3
Prerađivačka industrija	111,7	112,6
Proizvodnja i snabdijevanje/opskrba električnom energijom i plinom	136,1	108,4

*Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja, Makroekonomski pokazatelji po županijama za 2021. godinu

U ukupnom izvozu Federacije BiH, HNŽ/K sudjeluje s 11,1%, a u ukupnom uvozu s 10,6%. Nakon pada u 2020. godini i **vanjskotrgovinska razmjena** u HNŽ/K u 2021. godini bilježi rast. Izvoz u HNŽ/K u 2021. bilježi rast od 119,9% u odnosu na godinu prije, odnosno povećanje za 577 mil. KM. Prema podacima Federalnog zavoda za programiranje razvoja najviše povećanje izvoza zabilježeno je u Mostaru (229,8%) i Neumu (163,5%), dok je njegovo smanjenje zabilježeno jedino u Jablanici (17,4%) i Stocu (3,0%). Uvoz je u 2021. godini također u HNŽ/K viši za 52,5% u odnosu na 2020. godinu (povećanje za 550 mil. KM). Najviše povećanje uvoza zabilježeno je u Mostaru (73,5%) i Ravnem (65,2%), dok je smanjenje uvoza u odnosu 2020. godinu zabilježeno u Prozoru (47,4%), Neumu (30,5%) i Stocu (7,1%)³. Trgovinski deficit u HNŽ/K u 2021. godini ostvaren je u iznosu od 541 mil. KM, te je manji za 4,6% u odnosu na 2020. godinu, dok na razini Federacije BiH u istom razdoblju trgovinski deficit bilježi povećanje za 15,6%. U 2021. godini pokrivenost uvoza izvozom iznosila je 66,2%, što je najviša zabilježena vrijednost u proteklom petogodišnjem razdoblju.

Prema statističkim podacima **broj poslovnih subjekata** u HNŽ/K kontinuirano raste u promatranom razdoblju 2017.-2021. godina. Ukupan broj poslovnih subjekata u 2021. godini je veći za 221 u odnosu na 2020. godinu, odnosno za 1.088 u odnosu na 2017. godinu. U ukupnom broju poslovnih subjekata u Federaciji BiH, HNŽ/K sudjeluje s 12,3%, a na dan 31.12.2021. godine iznosio je 14.423. Najviše poslovnih subjekata registrirano je u Mostaru (4.370), Čitluku (981) i Čapljinu (668), a najmanje u Neumu (141) i Ravnem (73)⁴.

Ostvarene investicije u nova stalna sredstva u HNŽ/K bilježe kontinuirani rast, a prema dostupnim podacima kreću se od 267.944.000 KM u 2017. godini do 368.826.000 KM u 2020. godini (podaci za 2021. godinu nisu dostupni). Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, ostvarene investicije prema namjeni ulaganja u 2020. godini odnose se na građevinske objekte (205.605.000 KM), strojeve, opremu i transportna sredstva (139.240.000 KM) i ostale namjene (23.981.000 KM).

2.2 Zastupljenost male privrede po JLS u HNK/Ž

Ukupan broj gospodarskih subjekata koji su poslovali na području HNŽ/K u 2021. godini iznosio je 2.760, prema podacima Financijsko informatičke agencije (FIA)⁵, što je oko 11% od ukupnog broja

³ Federalni zavod za programiranje razvoja: Makroekonomski pokazatelji po županijama za 2021. godinu

⁴ Federalni zavod za statistiku: HNŽ/K u brojkama za 2021. godinu

⁵ Financijsko-informatička agencija – FIA (2022): Pregled poslovanja privrednih/gospodarskih društava po kantonima/županijama Federacije BiH za 2021. godinu

poduzeća u Federaciji BiH. U strukturi navedenih poduzeća u 2021. godini dominiraju mala poduzeća (95,3%), a zatim slijede srednja (3,9%), te velika poduzeća (0,8%). U odnosu na 2019. i 2020. godinu, broj malih poduzeća je u porastu, dok srednja i velika poduzeća bilježe trend smanjenja broja. Konkretno, u 2021. godini broj malih poduzeća je porastao za 11,9%, dok je istodobno broj srednjih poduzeća smanjen za 41,6%, a broj velikih smanjen za 28,1% u odnosu na 2020. godinu.

Tablica 4. Broj poduzeća u HNŽ/K za razdoblje 2019.-2021. godine u HNŽ/K

HNŽ/K	2019.		2020.		2021.	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Mala poduzeća	2.320	86,8	2.317	87,3	2.631	95,3
Srednja poduzeća	262	9,8	255	9,6	106	3,9
Velika poduzeća	91	3,4	82	3,1	23	0,8
Ukupno HNŽ/K	2.673	-	2.654	-	2.760	-
Ukupno FBiH	23.895	-	23.424	-	24.821	-

*Izvor podataka: FIA

Prema podacima Financijsko-informatičke agencije i Federalnog zavoda za statistiku, mala privreda u HNŽ/K u 2021. godini brojala je ukupno 9.506 poslovnih subjekata, među kojima dominiraju obrti (71,2%), dok je udio malih i srednjih poduzeća u ovoj godini iznosio 28,8%. U proteklom trogodišnjem razdoblju (2019.-2021.) ukupan broj subjekata male privrede bilježi pad u 2020. godini, što je prvenstveno posljedica smanjenja broja obrta. Ukupan broj subjekata male privrede ponovno raste u 2021. godini, kada se bilježi povećanje broja malih poduzeća.

Tablica 5. Broj subjekata male privrede u HNŽ/K za razdoblje 2019.-2021.

	2019.		2020.		2021.	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Mala poduzeća	2.320	24,4	2.317	24,9	2.631	27,7
Srednja poduzeća	262	2,8	255	2,7	106	1,1
Ukupno mala i srednja poduzeća	2.582	27,1	2.572	27,6	2.737	28,8
Broj obrta	6933	72,9	6739	72,4	6769	71,2
Ukupno subjekata male privrede	9.515	-	9.311	-	9.506	-

*Izvor podataka: FIA, Federalni zavod za statistiku

Kako podaci o zastupljenosti subjekata male privrede po JLS u HNŽ/K nisu bili dostupni, za potrebe izrade ovog dokumenta korišteni su podaci Financijsko-informatičke agencije koji se odnose na ukupan broj poduzeća (malih, srednjih i velikih), a u svrhu praćenja trendova po gradovima/općinama Županije/Kantona. Očekivano, najveći broj poduzeća i obrta aktivan je u Mostaru, čiji je broj u 2021. godini iznosio 5.247 (55,1%), a zatim slijede Čitluk (1.129 ili 11,8%), Konjic (785 ili 8,2%) te Čapljina (776 ili 8,1%). Dok u promatranom razdoblju od 2018. do 2021. godine ukupan broj poduzeća i obrta u Mostaru i Čapljinu kontinuirano raste, u Čitluku i Konjicu njihov broj bilježi trend pada.

Tablica 6. Ukupan broj poduzeća (mala, srednja, velika) i obrta u JLS HNŽ/K za razdoblje 2018.-2021.

Grad/općina	2018.		2019.		2020.		2021.	
	poduzeća	obrti	poduzeća	obrti	poduzeća	obrti	poduzeća	obrti
Čapljina	232	498	233	500	229	524	242	534
Čitluk	439	817	445	836	448	717	471	658
Mostar	1.385	3.461	1.445	3.579	1.457	3.644	1.505	3.742
Jablanica	66	373	66	316	69	295	72	295
Konjic	189	773	187	753	186	642	191	594
Neum	59	279	62	300	61	300	61	314
Prozor	114	295	113	238	116	240	119	250
Ravno	15	22	19	24	19	25	22	27
Stolac	69	391	68	387	69	352	77	355
UKUPNO	2.568	6909	2.638	6933	2.654	6739	2.760	6769
UKUPNO (poduzeća + obrti)	9.477		9.571		9.393		9.529	

*Izvor podataka: FIA, Federalni zavod za statistiku

2.3 Zaposlenost u maloj privredi u HNK/Ž

Mala i srednja poduzeća temelj su ekonomije svakoga društva. U EU mala i srednja poduzeća čine oko 65% ukupne zaposlenosti, a u nekim sektorima kreiraju više od tri četvrtine svih radnih mjesta. Prema podacima Financijsko-informatičke agencije za 2021. godinu omjer zaposlenih u malim i srednjim poduzećima u odnosu na zaposlene u velikim poduzećima u Federaciji BiH iznosio je 66% naspram 34%, a sličan omjer zabilježen je i u HNŽ/K (62% : 38%). Na obje razine udio zaposlenih u malim i srednjim poduzećima je porastu u odnosu na 2019. i 2020. godinu, kada su se kretali oko 47%.

Prema FIA-inim podacima u 2021. godini mala i srednja poduzeća HNŽ/K zapošljavala su 21.390 radnika, od čega njih 13.788 (64,5%) u malim i 7.612 (35,6%) u srednjim poduzećima. Uzimajući u obzir da je godišnji prosjek zaposlenih prema podacima Federalnog zavoda za statistiku za 2021. godinu iznosio 52.673 zaposlenih, evidentno je da je 41% od tog broja bilo uposleno u malim i srednjim poduzećima HNŽ/K. Nakon što je u 2020. godini zabilježeno smanjenje broja zaposlenih (16.257) uslijed pandemije Covid-19 u odnosu na 2019. godinu (16.890), u 2021. godini broj zaposlenih porastao je za 5.133 zaposlena, pri čemu je najveći porast zapošljavanja zabilježen u malim poduzećima (4.562 zaposlena). Slični trendovi su zabilježeni i u Federaciji BiH.

Tablica 7. Broj uposlenih u malim, srednjim i velikim poduzećima u HNŽ/K i FBiH za razdoblje 2019.-2021.

Pokazatelji broja zaposlenih	2019.		2020.		2021.	
	HNŽ/K	FBiH	HNŽ/K	FBiH	HNŽ/K	FBiH
Mala poduzeća	9.643	89.495	9.216	86.621	13.778	136.335
Srednja poduzeća	7.247	79.740	7.041	76.899	7.612	96.166
Velika poduzeća	19.037	196.524	18.099	185.587	13.327	121.945
Ukupno	35.927	365.759	34.356	349.107	34.717	354.446

*Izvor podataka: FIA

Podaci o zaposlenosti u malim i srednjim poduzećima po JLS u HNŽ/K nisu bili dostupni tijekom izrade ovog dokumenta, te su za potrebe analize korišteni su podaci Financijsko-informatičke agencije koji se odnose na ukupan broj zaposlenih u malim, srednjim i velikim poduzećima, a u svrhu praćenja trendova po gradovima/općinama Županije/Kantona. U 2021. godini najveći udio zaposlenih očekivano je u Mostaru (61,2%), a slijede ga Čitluk (14,3%) i Konjic (12,2%). Za razliku od Mostara i Čitluka koji bilježe blagi pad u broju zaposlenih u odnosu na 2018. godinu, Konjic u promatranom razdoblju bilježi porast broja zaposlenih.

Tablica 8. Ukupan broj uposlenih u malim, srednjim i velikim poduzećima po JLS u HNŽ/K za razdoblje 2018.-2021.

	2018.	2019.	2020.	2021.
	broj	%	broj	%
Čapljina	1.733	4,90	1.814	5,02
Čitluk	5.214	14,73	5.603	15,52
Mostar	21.783	61,56	22.129	61,30
Jablanica	740	2,09	460	1,27
Konjic	4.064	11,48	4.171	11,55
Neum	624	1,76	649	1,80
Prozor	636	1,80	645	1,79
Ravno	63	0,18	71	0,20
Stolac	529	1,49	559	1,55
	broj	%	broj	%
	1.604	4,62		
			4.952	14,26
			21.244	61,19
			695	2,00
			4.240	12,21
			632	1,82
			655	1,89
			81	0,23
			614	1,77

*Izvor podataka: FIA

2.4 Struktura pokazatelja poslovanja male privrede u HNK/Ž

Ukupna vrijednost prihoda koja su ostvarila mala i srednja poduzeća u HNŽ/K tijekom 2021. godine iznosila su 2.882.295.458 KM, od čega su više od polovice prihoda ostvarila mala poduzeća u ovoj Županiji/Kantonu. Nakon pada ukupnih prihoda od malih i srednjih poduzeća u zabilježenog u 2020. godini, u 2021. godini ostvareno je značajno njihovo povećanje (za 1.380.256.145 KM).

Tablica 9. Ukupna vrijednost prihoda malih i srednjih poduzeća za razdoblje 2019.-2021.

Ukupni prihodi	2019.		2020.		2021.	
	Vrijednost	%	Vrijednost	%	Vrijednost	%
Mala poduzeća	692.670.098	43,0	644.270.165	42,9	1.471.741.716	51,1
Srednja poduzeća	919.602.764	57,0	857.769.148	57,1	1.410.553.742	48,9
Ukupno HNŽ/K	1.612.272.862	-	1.502.039.313		2.882.295.458	

*Izvor podataka: FIA

Sličan trend porasta u 2021. godini zabilježeno je i za ukupne vrijednosti prihoda od izvora, koji su u ovoj godini iznosili 366.221.365 KM, od čega 53,6% prihoda su ostvarila mala poduzeća, a njih 46,4% se odnosilo na prihode od srednjih poduzeća. U odnosu na godinu prije (2020. godinu) prihodi od izvoza su porasli za 195.922.139 KM. U proteklom trogodišnjem razdoblju 2019.-2021. zabilježen je rast udjela prihoda od malih u ukupnom iznosu vrijednosti prihoda od izvoza, dok srednja poduzeća koja u promatranom razdoblju bilježe pad udjela.

Tablica 10. Ukupna vrijednost prihoda od izvoza malih i srednjih poduzeća za razdoblje 2019.-2021.

Prihodi od izvoza	2019.		2020.		2021.	
	Vrijednost	%	Vrijednost	%	Vrijednost	%
Mala poduzeća	64.446.175	33,7	65.725.725	38,6	196.264.869	53,6
Srednja poduzeća	126.546.900	66,3	104.573.501	61,4	169.956.496	46,4
Ukupno HNŽ/K	190.993.075	-	170.299.226	-	366.221.365	-

*Izvor podataka: FIA

Analiza rezultata poslovanja malih i srednjih poduzeća tijekom 2021. godine pokazuje da je oko 68% malih i 89% srednjih poduzeća u HNŽ/K poslovalo s dobiti. Gubitke je iskazalo nešto manje od 27% malih poduzeća, dok je njih oko 6% poslovalo s neutralnim rezultatom. Među srednjim poduzećima gubitke je imalo 11% poduzeća. Analizirajući trendove odnosa dobiti i gubitaka u proteklom trogodišnjem razdoblju od 2019.-2021. godine, evidentno je povećanje koeficijenta u 2021. godini u odnosu na prethodne dvije godi. Najmanji koeficijenti zabilježeni su u 2020. godini., kada je gubitak malih poduzeća iznosio 31%, a iskazani gubitak srednjih poduzeća 18%. Mala poduzeća u razdoblju 2019.-2021. godine bilježe kontinuirani rast udjela izvoza u prihodima, dok se istodobno udio izvoza u prihodima srednjih poduzeća smanjuje.

Tablica 11. Struktura broja malih (MP) i srednjih poduzeća (SP) prema ostvarenom rezultatu poslovanja za razdoblje 2019.-2021.

Rezultat poslovanja malih i srednjih poduzeća	2019.		2020.		2021.	
	MP	SP	MP	SP	MP	SP
s dobiti	69,4%	85,9%	62,7%	80,8%	67,5%	88,7%
s neutralnim rezultatom	6,4%	1,2%	6,3%	1,2%	5,9%	-
s gubitkom	24,2%	13,0%	31,0%	18,0%	26,6%	11,3%
Odnos dobiti i gubitaka	3,0	4,5	2,4	1,5	4,5	4,7
Udio izvoza u prihodima	9,3%	13,8%	10,2%	12,2%	13,4%	12,1%

*Izvor podataka: FIA

U HNŽ/K je u 2021. godini poslovalo 6769 obrta, što je oko 12,7% od ukupnog broja obrta u Federaciji BiH. Pokazatelj ukupnog broja obrta u proteklom petogodišnjem razdoblju (2017.-2021.) ima slične trendove kao i drugi pokazatelji razvoja: rast do 2019. godine, nakon čega slijed pad, te postupni oporavak u 2021. godini. Sektorska struktura obrta u HNŽ/K pokazuje da je više od polovice obrtnika u 2021. godini poslovalo u djelatnosti Hoteljerstva i ugostiteljstva (29,4%), te Trgovine na veliko i malo, popravke motornih vozila i motocikala (oko 23,5%). Ipak, navedene djelatnosti nakon pandemije Covida-19 u 2019., odnosno 2020. godini bilježe kontinuirani pad. Rast u proteklom petogodišnjem razdoblju imaju djelatnosti Proizvodnje i opskrba el. energijom, plinom, parom i klimatizacijom, zatim Informacije i komunikacije, kao i Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti.

Tablica 12. Registrirani obrti prema područjima KD BiH 2010. u HNŽ/K (stanje 31.12.)

Područja KD BiH 2010	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
A Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	403	481	473	428	411
B Vađenje rude i kamena	2	2	1	1	1
C Prerađivačka industrija	718	742	745	739	742

D Proizvodnja i opskrba el. energijom, plinom, parom i klimatizacijom	18	20	30	50	76
E Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	5	5	5	6	6
F Građevinarstvo	243	251	243	236	252
G Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala	1.729	1.807	1.742	1.617	1.593
H Prijevoz i skladištenje	367	371	359	341	333
I Djelatnost pružanja smještaja te pripremanja i usluživanja hrane (hotellerstvo i ugostiteljstvo)	1.873	1.988	2.065	2.039	1.990
J Informacije i komunikacije	56	61	65	72	91
K Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	7	7	12	13	16
L Poslovanje nekretninama	16	16	15	13	15
M Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	328	341	343	354	398
N Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	113	119	121	105	108
O Javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje					
P Obrazovanje	44	54	50	51	52
Q Djelatnost zdravstvene i socijalne zaštite	72	67	67	64	67
R Umjetnost, zabava i rekreacija	72	81	81	72	70
S Ostale uslužne djelatnosti	469	496	516	538	548
T Djelatnosti kućanstava kao poslodavca; djelatnosti kućanstava koja proizvode različita dobra i obavljaju različite usluge za vlastite potrebe					
U Djelatnosti van teritorijalnih organizacija i organa					
UKUPNO	6535	6909	6933	6739	6769

*Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

3 Analiza poduzetničke infrastrukture na području HNK/Ž

Poduzetnička infrastruktura HNŽ/K obuhvaća:

- *poduzetničke zone i*
- *poduzetničke potporne institucije.*

Razvoj i unapređenje poduzetničke infrastrukture HNŽ/ K je poticanje gospodarskog rasta kroz planiranje i pravodobnu izgradnju poduzetničke infrastrukture koja je u funkciji ravnomernoga regionalnog razvoja, bržeg rasta poduzetništva i povećanja investicija i zaposlenosti unutar područja a kojem se poduzetnička infrastruktura izgrađuje.

3.1 Poduzetničke zone

Poslovne zone HNŽ/K su infrastrukturno opremljene lokacije na teritoriji Federacije BiH namijenjene za obavljanje različitih poslovnih djelatnosti. Svojim korisnicima poslovne zone nude različite pogodnosti. One mogu biti iskazane kroz povoljnije rente ili najamnine, odloženo plaćanje, poreske olakšice, lakši pristup kreditnom financiranju za novoosnovane kompanije, organiziran marketinški nastup, pomoći u izvozu i dr. Poslovna zona može biti organizirana i upravljana od lokalne samouprave ili međunarodnih nevladinih organizacija uz učešće regionalnih vlada (hibridne nevladine organizacije), može imati privatni status ili neki drugi oblik organiziranja.

Razvoju gospodarstva i poduzetnika mogu pridonijeti jedinice lokalne samouprave osnivanjem i razvijanjem poduzetničkih zona. Poduzetničkim zonama se želi poticati razvoj malog i srednjeg poduzetništva, prije svega tako da se osiguraju povoljnosti poduzetnicima pri gradnji poslovnog prostora na potpuno infrastrukturno opremljenom zemljištu. Poduzetničke zone dugoročno rješavaju potrebe poduzetnika za poslovnim prostorom te omogućavaju poduzetnicima zajedničko korištenje pripadajuće pripremljene infrastrukture. Uz to poslovne zone nude određene povlastice koji mogu biti iskazani kroz povoljnije rente ili najamnine, odloženo plaćanje, pu poreznoj politici, lakši pristup venture – kapitalu, organizirani marketinški nastup, pomoći u izvozu i drugo. Poduzetničke zone su infrastrukturno opremljena područja definirana prostornim planovima, namijenjena obavljanju određenih vrsta poduzetničkih, odnosno gospodarskih aktivnosti. Osnovna karakteristika poduzetničkih zona je zajedničko korištenje infrastrukturno opremljenog i organiziranog prostora od strane poduzetnika kojima se poslovanjem unutar poduzetničke zone omogućuje racionalizacija poslovanja i korištenje raspoloživih resursa poduzetničke zone zajedno s ostalim korisnicima poduzetničke zone. S obzirom na namjenu poduzetničke zone se svrstavaju u tri skupine: *Specijalizirane poslovne zone*, koje su specijalizirane za konkretne aktivnosti u poduzetničkim

zonama. To može biti s aspekta djelatnosti te proizvodnje i transfera znanja; *Industrijske poslovne zone*, to su veća područja s različitim industrijskim djelatnostima gdje prevladavaju velika poduzeća; *Obrtničke poslovne zone* u kojima posebno dominiraju obrti i mala poduzeća. To je najrazvijeniji oblik poduzetništva u osnivanju. Uključuje zemljišne parcele namijenjene poduzetnicima, ali i prometnu površinu i ostalu infrastrukturu potrebnu za obavljanje poduzetničkih aktivnosti. Osnivanjem poduzetničke zone stvaraju se preduvjeti za nesmetani rad poduzetnika, te im se omogućuje da kod investicija koriste razne povlastice kao što je oslobođanje plaćanja komunalnog doprinosa ili dodatni popust, smanjenu komunalnu naknadu te olakšice za porez na tvrtku. Odobrene su od lokalne samouprave. To su sve prednosti poslovanja u poduzetničkoj zoni.

Prema veličini zone se dijele na: mikro zone - veličine ukupne površine do 10 ha; male zone - veličine ukupne površine od 10 do 50 ha; srednje zone - veličine ukupne površine od 50 do 100 ha; velike zone - veličine ukupne površine preko 100 ha

Prema aktivaciji zone mogu biti u statusu:

- neaktivne - u kojim stupanj aktivacije (popunjenoš aktivnim poduzetnicima) raspoložive površine zone iznosi 0 % (0 ha aktivirane površine poduzetničke zone), nakon isteka prve godine od osnivanja poduzetničke zone
- u inicijalnoj aktivaciji - u kojim stupanj aktivacije poduzetničke zone iznosi < 20 % raspoložive površine poduzetničke zone, izraženo u hektarima površine poduzetničke zone
- srednje aktivne - u kojim stupanj aktivacije poduzetničke zone iznosi $\geq 20\% < 60\%$ raspoložive površine poduzetničke zone, izraženo u hektarima površine poduzetničke zone
- potpuno aktivne - u kojim stupanj aktivacije poduzetničke zone iznosi $\geq 60\%$ raspoložive površine poduzetničke zone, izraženo u hektarima površine poduzetničke zone.

Slika 1. Popis poduzetničkih zona HNŽK prema JLS

Poduzetničke zone u HNŽK prema JLS su sljedeće:

Čapljina - PZ ZVIROVIĆI

Čitluk - PZ TROMEĐA; PZ BLIZNE; GOMILE; PZ BLIZANCI; PZ HAMZIĆI

Jablanica - PZ DONJA JABLJANICA 1; PZ DONJA JABLJANICA 2; PZ DONJA JABLJANICA 3; PZ OSTROŽAC:

PZ ZLATE; PZ LUG; PZ ŠANICA; PZ JARIŠTE; PZ ĆEHARSKO POLJE; PZ MIRKE; PZ BUKOV DOL;

PZ DONJA JABLJANICA KRIŽ; PZ DOLJANI-BIJELO POTOČ; PZ INDUSTRIJSKA ZONA ŠLJUNKARA

PZ UNIS GORNJA KOLONIJA; PZ GRANIT

Konjic - PZ DONJE POLJE; PZ ŠIPAD

Grad Mostar - PZ GAJEVI

Neum - PZ CEROVICA; PZ HUTOVO; PZ DUBRAVA

Prozor Rama - PZ IZLAZ; PZ OSOJE; PZ PIONIR; PZ GRAČANICA; PZ BARE PROZOR

Ravno - 0

Stolac - PZ HODOVO

Tablica 13. Poduzetničke zone u HNŽ/K

PODUZETNIČKE ZONE

OPĆINA/GRAD	veličina poduzetničke zone				vrsta aktivnosti poduzetničke zone			stupanj aktivacije raspoložive površine			
	Mikro ha	Male ha	Srednje ha	Velike ha	proizvodno-prerađivačke	uslužno-mješovite	logističko-distributivne	neaktivne	Uinicijalnoj aktivaciji	srednje aktivne	potpuno aktivne
Čapljina											
PZ ZVIROVIĆI		14			x	x	x	x			
Čitluk											
PZ TROMEĐA				105		x				x	
PZ BLIZNE GOMILE		22,3			x					x	
PZ BLIZANCI		44,9			x					x	
PZ HAMZIĆI		20,6			x			x			
Jablanica											
PZ DONJA J 1	x				x	x		x			
PZ DONJA J 2		x			x		x	x			
PZ DONJA J 3	x					x		x			
PZ OSTROŽAC	x				x			x			
PZ ZLATE	x				x	x		x			
PZ LUG					x	x		x			
PZ ŠANICA					x	x		x			
PZ JARIŠTE					x	x		x			
PZ ČEHARSKO POLJE		x			x	x		x			
PZ MIRKE					x	x		x			
PZ BUKOV POD					x	x		x			
PZ DONJA J KRIŽ					x	x		x			
PZ DOLJANI-BIJELO POKONJIĆE	8,18				x						
PZ ŠLJUNKARA	3,66				x					x, 0,35ha raspoloživo	
PZ UNIS GORNJA KOLONIJA	5,46				x	x			x		
PZ GRANIT	x				x					x	
Konjic											
PZ DONJE POLJE	48				x					x	
PZ ŠIPAD	20					x			x		
Grad Mostar ⁶								14x			
PZ GAJEVI				207,43					x		
Neum											
PZ CEROVICA	26,21			x				x			

⁶ U Gradu Mostaru postoji 14 poslovnih zona ukupne površine 12.199.326,43 ha, od čega je 11.535.279,43 ha još uvijek slobodno. Od ovih 14 poslovnih zona 6 je u državnom vlasništvu, 7 je u mješovitom vlasništvu, a dvije su u privatnom vlasništvu. Dvije zone su popunjene tj. nema slobodnih površina. **Samostalna poslovna zona Gajevi u Vrapčićima ima Odluku zakonodavnog tijela o proglašenju prostora zonom (Općinsko vijeće Sjever, 2003. godine, Odluka br. 01-25-46-/03, 18.02.2003. god.) i izrađen regulacijski plan.** Ostale zone su planirane ali se trebaju izraditi pojedinačni regulacijski planovi za iste i donijeti Odluke vijeća o proglašenju zonom.

PZ HUTOVO	8,70				x			x				
PZ DUBRAVA	7,63				x				x			
Prozor Rama												
PZ IZLAZ	63.1				x				x			
PZ OSOJE		12,7			x			x				
PZ PIONIR	1,5					x			x			
PZ GRAČANICA	2,3				x					x		
PZ BARE PROZOR	6,6					x					x	
Ravno	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Stolac												
PZ HODOVO				127,50	x						x	
HNK/Ž PZ	13	11	0	3	27	16	2	31	4	6	5	

Izvor: Rezultati temeljem poslanih podataka JLS u HNŽ/K (stanje siječanj 2023.)

Prema prikupljenim podacima JLS Hercegovačko neretvanska županija/kanton ima 13 mikro poduzetničkih zona; 11 malih poduzetničkih zona te 3 velike poduzetničke zone. Prema vrstama poduzetničkih zona 27 ih je proizvodno prerađivačkih; 16 ih je uslužno mješovitih te 2 su logističko distributivne. Prema stupnju aktivacije raspoloživih površina 31 poduzetnička zona je planirana i ne aktivna; 4 poduzetničke zone su u faz inicijalne aktivacije; srednje je aktivno 6 poduzetničkih zona te 5 poduzetničkih zona potpuno je aktivno.

3.2 Poduzetničke potporne institucije

Poduzetničke potporne institucije su gospodarski subjekti te kao dio ukupne poduzetničke infrastrukture usmjerene na stvaranje kvalitetnog poduzetničkog okruženja i provođenje programa za razvoj poduzetništva.

Tablica 14. Poduzetničke potporne institucije

OPĆINA/GRAD	PODUZETNIČKE POTPORNE INSTITUCIJE							
	razvojne agencije	poduzetnički centri	poslovni inkubatori	poduzetnički akceleratori	poslovni parkovi	znanstveno-tehnološki parkovi	centri kompetencije	klasteri
Čapljina	-	-	-	-	-	-	-	-
Čitluk	-	-	-	-	-	-	-	-
Jablanica	-	-	x	-	-	-	-	x
Konjic	x	-	-	-	x	-	-	-
Grad Mostar	xx	x	-	-	x	-	-	xxx
Neum	x	-	-	-	-	-	-	-
Prozor Rama	x	-	-	-	-	-	-	-
Ravno	-	-	-	-	-	-	-	-
Stolac								
HNK/Ž	5	1	1		2			4

Izvor: Poduzetničke potporne instituciјe⁷ temeljem poslanih podataka JLS u HNŽ/K (stanje siječanj 2023.)

⁷ NACRT ZAKONA O PODUZETNIČKOJ INFRASTRUKTURI U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE (članak 16.Oblici Poduzetničke potporne institucije

U skladu s odredbama članka 8. stavak (1) točka b) ovog Zakona poduzetničke potporne institucije, kao dio ukupne poduzetničke infrastrukture, su:

Temeljem obrađenih podataka dobivenih od JLS HNŽK evidentno je da je u HNŽK prisutno 13 poduzetničkih potpornih institucija od kojih je 5 razvojnih agencija; 1 poduzetnički centar; 1 poslovni inkubator; 2 poslovna parka; te 4 klastera.

Jablanica - Poslovni inkubator Jablanica uspostavljen je kroz projekat "Regionalni poduzetnički centar Hercegovina" kojeg su u partnerstvu realizovali Udruženje za poduzetništvo i posao "LiNK" iz Mostara te opštine Trebinje i Jablanica. Projekat je finansiran sredstvima EC, opština i LiNK-a.

-
- a) **razvojne agencije** – registrirani poslovni subjekti koji obavljaju poslove razvoja gospodarstva i poduzetništva na lokalnoj, kantonalnoj, regionalnoj i federalnoj razini, provode aktivnosti na poticanju i privlačenju investicija te iniciraju i realiziraju projekte poticanja gospodarskog razvoja i poduzetništva, objedinjavajući rad gospodarskih subjekata, lokalnih, kantonalnih i federalnih poduzetničkih institucija te obrazovnih institucija u smislu odredaba propisa kojima se definira obrazovanje u Federaciji. Razvojne agencije mogu biti:
 - 1) lokalne razvojne agencije – osnovane od strane jedinica lokalne samouprave
 - 2) kantonalne razvojne agencije – osnovane od strane kantonalne vlade
 - 3) regionalne razvojne agencije – osnovane od strane više jedinica lokalne samouprave i kantona ili više kantona
 - 4) Razvojna agencija Federacije – osnovana od strane Vlade Federacije
 - 5) razvojne agencije određene djelatnosti – npr. energetska razvojna agencija, itd. – osnovane od strane jedinica lokalne samouprave ili kantonalnih vlada
 - b) **poduzetnički centri** – registrirani poslovni subjekti koji obavljaju poslove provedbe mjera za razvoj i poticanje poduzetništva na lokalnom i/ili širem području (kanton, Federacija) te predstavljaju središta stručne i edukativne pomoći poduzetnicima u cilju razvoja poduzetništva u sredinama u kojima su osnovani
 - c) **poslovni inkubatori** – registrirani poslovni subjekti koji pružaju pomoći i potporu poduzetnicima u ranoj fazi razvoja poduzetničkih projekata. Inkubatori pružaju stručnu, tehničku i edukativnu pomoći za pokretanje poduzetničkih projekata i poduzeća te njihov brz i održiv razvoj, uključujući poslovne (radne) prostore po povoljnijim uvjetima za poduzetnike početnike do treće godine poslovanja. Vrste poslovnih inkubatora su:
 - 1) poduzetnički inkubatori – registrirani poslovni subjekti koji pružaju potporu uspješnom razvoju poduzetništva kroz poslovne usluge i resurse za poduzetnike, uključujući poslovne (radne) prostore po povoljnijim uvjetima za poduzetnike početnike
 - 2) inovacijski centri – registrirani poslovni subjekti koji doprinose razvoju tehnološke kompetentnosti Federacije i izgradnji industrije visoke dodane vrijednosti provodeći razvojna istraživanja, pružajući infrastrukturu za inovacije te promičući nove tehnologije u područjima za koja su osnovani, umreženi su s domaćom i međunarodnom akademskom zajednicom, gospodarskim i javnim sektorom
 - 3) inkubatori novih tehnologija – registrirani poslovni subjekti koji su specijalizirani, fokusirani i usmjereni na područja nove (visoke) tehnologije, koji podržavaju pokretanje i rast inovativnog poduzetništva kroz inkubacijske programe te koji novoosnovanim inovativnim poduzećima sličnog profila i interesa pružaju resurse i profesionalne usluge potrebne za rast i razvoj, uključujući istraživačko-razvojne jedinice te poslovne (radne) prostore po povoljnijim uvjetima za poduzetnike početnike
 - d) **poduzetnički akceleratori** – registrirani poslovni subjekti koji su specijalizirani za pružanje usluga potpore poduzetnicima u postinkubacijskoj fazi, odnosno u fazi razvoja i širenja poslovanja na domaćem i inozemnom tržištu
 - e) **poslovni parkovi** – registrirani poslovni subjekti s fizičkim prostorima, zemljištem i resursima za smještaj malih, srednjih i velikih poduzetnika na komercijalnoj osnovi s posebnim fokusom na privlačenje domaćih i inozemnih investicija
 - f) **znanstveno-tehnološki parkovi** – registrirani poslovni subjekti koji komercijaliziraju znanstvene rezultate, potiču suradnju znanstvenika i poduzetnika, a u skladu s odredbama zakona kojima se regulira znanstvena djelatnost i visoko obrazovanje u Federaciji
Izrazi „znanstveno-tehnološki park“, „tehnopol“, „istraživački park“ i „znanstveni park“ obuhvaćaju širok pojam i zamjenjivi su unutar ove definicije.
 - g) **centri kompetencije** - registrirani poslovni subjekti koji su specijalizirani za istraživačke projekte razvojnog ili proizvodnog obilježja i koji razvijaju kompetencije u pojedinim područjima te s kojima drugi poslovni subjekti mogu ugovarati usluge istraživanja i razvoja u svrhu jačanja pojedinih industrijskih grana. Usmjereni su na razvojna i primijenjena istraživanja i njihovu komercijalizaciju te potporu i jačanje intelektualnog vlasništva unutar specifičnih tematskih područja i grana kompetencije.
Izrazi „centri kompetencije“ i „centri izvrsnosti“ obuhvaćaju širok pojam i zamjenjivi su unutar ove definicije.
 - h) **klasteri** – registrirani poslovni subjekti koji na jednom zemljopisnom području objedinjuju rad međusobno povezanih poslovnih subjekata koji posluju u istim, srodnim ili različitim djelatnostima i s njima povezanim specijaliziranim dobavljačima, pružateljima usluga, obrazovnim i znanstvenoistraživačkim institucijama, agencijama i drugima.

Poslovni inkubator Jablanica nalazi se u krugu muzeja „Bitka za ranjenike na Neretvi“, i ima kapacitet od 7 poslovnih prostora

Udruženje Kamen klaster Hercegovina osnovano je u junu 2017. godine s ciljem međusobnog povezivanja članova radi uspostavljanja poslovne saradnje i unaprjeđivanja djelatnosti obrade kamena i usluga, zastupanja i predstavljanja interesa članova, zajedničkih nastupa prema svim razinama vlasti u realizaciji mjera za poboljšanje poslovnog okruženja, saradnje sa strukovnim udruženjima i organizacijama u zemlji i inostranstvu te drugih aktivnosti. Klaster broji 26 članica iz čitave Hercegovine. Sjedište klastera je u Jablanici.

U općini **Konjic** aktivna je razvojna agencija Prvi korak d.o.o. Konjic.

U gradu **Mostaru** prisutne su sljedeće poduzetničke potporne institucije:

Udruženje za ekonomski razvoj REDAH osnovano je od strane gradova i općina Hercegovine kao Regionalnu razvojnu agenciju za Hercegovinu. REDAH provodi niz projekata u partnerstvu sa gradom i u kojima je grad korisnik. Sjedište REDAH-a je u Mostaru.

Udruženje za poduzetništvo i posao LiNK Mostar osnovano je 2001. godine i promoviše ekonomski razvoj putem udruživanja, zastupanja interesa poduzetnika, kao i pružanja kvalifikovanih usluga. U svom radu Udruženje LiNK se oslanja na Regionalni poduzetnički centar – Centar usluga, koji pruža poslovno – savjetodavne usluge svojim korisnicima.

INTERA Tehnološki Park je neprofitna i nevladina organizacija osnovana 2011. godine s ciljem poticanja i podupiranja razvojnih privrednih procesa u regiji Hercegovine. Inicijativa za osnivanje je potekla iz poduzetničke zajednice grada Mostara, a nastala je kao rezultat potrebe za razvojnim tehnološkim i inovativnim projektima te kvalitetnom i obrazovanom radnom snagom koja će biti konkurentna na domaćem i inozemnom tržištu. INTERA pruža usluge inkubiranja, edukacija i treninga, poslovног savjetovanja, internacionalizacije. U sastavu INTERA je i coworking CodeHub.

Asocijacija poduzetnika Hercegovine djeluje kao udruženje poslodavaca, s osnovnim ciljem poticanja razvoja povoljnog okružja za privredni razvoj i očuvanja poslovnog morala. Zajedničkim snagama privrednika članova naše organizacije ustrajno razvijamo i provodimo aktivnosti, koji doprinose razvoju regije Hercegovine kao snažnog privrednog i urbanog regionalnog središta. Svojim djelovanjem želimo pokazati ustrajno i dosljedno vođstvo u poticanju dugoročno održivog privrednog i društvenog rasta.

Drvni klaster Hercegovina osnovan je 2014. godine na inicijativu Ministarstva privrede HNK, razvojnih agencija REDAH i LINK i privatnih tvrtki kako bi zajedničkim djelovanjem postigli bolje rezultate u proizvodnji i preradi drveta.

Turistički klaster Hercegovine je regionalna organizacija prepoznata na turističkoj karti šire regije i Europe. Čine ga entuzijasti i uspješni poduzetnici i predstavnici javnog i civilnog sektora, koji zajedno stvaraju proizvode i usluge visoke dodane vrijednosti i za najzahtjevnije goste iz različitih kultura i običaja. TKH je također pokretač (i središte) održivog privrednog razvoja regije Hercegovina.

Klaster metala i plastike povezuje tvrtke, istraživačke institucije i obrazovne institucije u području obrade metala, plastike i proizvodne tehnologije. Klaster je osnovan u suradnji sa Fakultetom strojarstva, računarstva i elektrotehnike Sveučilišta u Mostaru.

U **Neumu** je uspostavljena **Razvojna agencija Nera**.

U **Prozor Rama** uspostavljena je **Agencija za lokalni razvoj d.o.o. Prozor - Rama**

U **Čapljini, Čitluku, Stocu i Ravnom** nisu uspostavljene poduzetničke potporne institucije

4 Analiza tržišta rada na području HNK/Ž

4.1 Nezaposlenost i zapošljavanje u period 2016-2021. godina

Grafikon1. Zaposlenost HNŽK 2016-2021

Tablica 15. Struktura i stupanj zaposlenosti po općinama HNŽ/K

Općina	Broj stanovnika	Broj zaposlenih		Aktivno stanovništvo		Stepen zaposlenosti (%)	
		2020	2021	21/20	2020	2021	2020
Čapljina	24.547	3.511	3.444	98,0	6.595	6.549	21,0
Čitluk	17.843	5.002	4.613	92,2	7.962	7.693	40,8
Jablanica	9.517	1.943	1.938	99,7	4.043	3.948	29,0
Konjic	23.445	5.803	6.007	103,5	9.686	9.697	35,9
Neum	4.371	1.059	1.066	100,6	1.394	1.402	35,2
Prozor-Rama	13.271	1.412	1.439	101,9	3.257	3.245	14,7
Ravno	3.210	162	167	103,0	199	203	7,8
Mostar	104.409	32.104	32.654	101,7	47.542	47.400	45,5
Stolac	13.910	1.340	1.345	100,3	3.216	3.175	13,6
HNŽ	214.523	52.336	52.673	100,6	83.893	83.312	35,6
F BiH	2.168.602	520.162	525.397	101,0	841.743	837.076	34,4
							35,0

*Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja, Makroekonomski pokazatelji po županijama za 2021. godinu

Broj zaposlenih osoba u Federaciji BiH u 2021. godini iznosi 525.397, što je za 5.235 ili 1,0 % više u odnosu na prethodnu godinu. Stopa registrovane zaposlenosti u HNŽ u 2021. godini po EU metodologiji - broj zaposlenih u odnosu na radno sposobno stanovništvo, iznosi 36,2%, dok je stopa zaposlenosti u FBiH 35,0%.

Na području Hercegovačko-neretvanske županije u 2021. godini registrovano je 52.673 zaposlenih lica, što je u poređenju sa 2020. godinom više za 337 lica, odnosno 0,6%. Broj zaposlenih u HNŽ učestvuje u ukupnom broju zaposlenih u FBiH učestvuje sa 10,0 %. Povećanje broja zaposlenih zabilježeno je u skoro svim općinama u Županiji, najviše u Konjicu za 3,5%, te očini Ravno za 3,1%, dok je smanjenje broja zaposlenih zabilježeno u općini Čitluk za 7,8% i Čapljina za 1,9% u odnosu naprethodnu godinu.

Grafikon 2. Nezaposlenost HNŽK 2016-2021

Tablica 16. Struktura i stupanj nezaposlenosti po općinama HNŽ/K

Općina	Broj stanovnika	Broj nezaposlenih			Aktivno stanovništvo		Stepen nezaposlenosti u (%)	
		2020	2021	21/20	2020	2021	2020	2021
Čapljina	24.547	3.076	3.105	100,9	6.595	6.549	46,7	47,4
Čitluk	17.843	2.959	3.080	104,0	7.962	7.693	37,2	40,0
Jablanica	9.517	2.101	2.010	95,7	4.043	3.948	52,0	50,9
Konjic	23.445	3.880	3.690	95,1	9.686	9.697	4,01	38,1
Neum	4.371	335	336	100,3	1.394	1.402	24,0	24,0
Prozor-Rama	13.271	1.845	1.806	97,9	3.257	3.245	56,6	55,7
Ravno	3.210	36	36	100,0	199	203	18,5	17,9
Mostar	104.409	15.432	14.746	95,5	47.542	47.400	32,5	31,1
Stolac	13.910	1.845	1.830	97,1	3.216	3.175	58,3	57,6
UKUPNO HNŽ:	214.523	31.537	30.639	97,1	83.893	83.312	37,6	36,8
F BiH:	2.168.602	321.581	311.679	96,9	841.743	837.076	38,2	37,2

*Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja, Makroekonomski pokazatelji po županijama za 2021. godinu

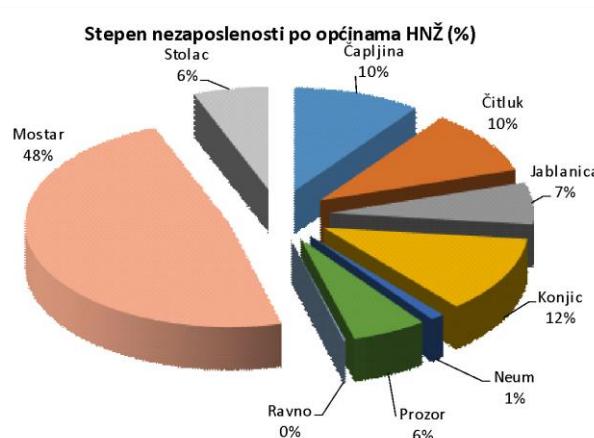
Broj nezaposlenih osoba u Federaciji BiH u 2021. godini iznosi 311.679 što je manje za 9.902 ili 3,1 % u odnosu na 2020. godinu. Stepen nezaposlenosti u odnosu na radnu snagu u FBiH u 2020. godini iznosi 37,2%.

Na području Hercegovačko-neretvanske županije u 2021. godini registrovano je 30.639 nezaposlenih osoba, što je u poređenju sa 2020. godinom manje za 898 lica, odnosno 2,8%.

Stepen nezaposlenosti u odnosu na radnu snagu iznosi 36,8% (u odnosu na radnu snagu), dok broj nezaposlenih u HNŽ u ukupnom broju nezaposlenih u FBiH učestvuje sa 9,8 %.

Gledano po općinama, najveći broj nezaposlenih lica u odnosu na ukupan broj nezaposlenih u HNŽ, nalazi se u Gradu Mostaru (48%), zatim u općini Konjic (12%), slijedi Čapljina (10%), Čitluk (10%), Jablanica (7%), Stolac (6%), Prozor-Rama (6%), Neum (1%).

Grafikon 3. Stupanj nezaposlenosti 2021HNŽK

Najveći stupanj nezaposlenosti u odnosu na aktivno stanovništvo je u Stocu (57,6%).

Pregled broja zaposlenih, nezaposlenih i umirovljenika prikazuje tablični prikaz 17.

Tablica 17. Pregled broja zaposlenih, nezaposlenih i umirovljenika u HNŽ za 2021. godinu

Općina	Broj stanovnika	Broj zaposlen.	Broj nezaposl.	Broj umirovljenika		Br. zaposlenih na 1 nezaposlenog		Br. zaposlenih na 1 penzionera		Odnos zaposlenih /ukupan br. stanovnika (%)	
				2020	2021	2020	2021	2020	2021	2021	2021
Čapljina	24.547	3.444	3.105	4.165	4.149	1,14	1,10	0,84	0,83	14,1	14,0
Čitluk	17.843	4.613	3.080	2.514	2.525	1,69	1,49	1,98	1,83	27,9	25,8
Jablanica	9.517	1.938	2.010	2.001	2.020	0,92	0,96	0,97	0,96	20,2	20,3
Konjic	23.445	6.007	3.690	4.610	4.569	1,49	1,62	1,26	1,31	24,4	25,6
Neum	4.371	1.066	336	498	518	3,16	3,17	2,12	2,05	24,2	24,4
Prozor-	13.271	1.439	1.806	1.375	1.383	0,76	0,79	1,03	1,04	10,2	10,8

Rama											
Ravno	3.210	167	36	51	48	4,37	4,64	3,17	3,47	5,1	5,2
Mostar	104.409	32.654	14.746	21.269	21.168	2,08	2,21	1,50	1,54	30,5	31,2
Stolac	13.910	1.345	1.830	2.140	2.129	0,71	0,73	0,62	0,63	9,5	9,6
UKUPNO HNŽ	214.523	52.673	30.639	38.623	38.509	1,66	1,71	1,35	1,36	24,2	24,5
F BiH	2.168.602	525.397	311.679	428.117	429.545	1,62	1,68	1,21	1,22	23,8	24,2

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja, Makroekonomski pokazatelji po županijama za 2021. godinu

Ukupan broj umirovljenika u Federaciji BiH u 2021. godini iznosi 429.545 i u odnosu na 2020.godinu došlo je do povećanja za 1.428 penzionera ili 0,3%. Ukupan broj umirovljenika u HNŽ u 2021. godini iznosi 38.509 u odnosu na 2020. godinu je veći za 114 umirovljenika ili 1,00 %.

Ukupan broj umirovljenika u HNŽ za 2021. godinu čini 9,00% od ukupne populacije umirovljenika u Federaciji BiH. Evidentno je da na 1,36 zaposlenih dolazi 1 umirovljenik, odnosno, na 1 zaposlenog dolazi 1,71 nezaposlenih. Zaposlena lica u HNŽ čine 24,5 % od ukupnog broja stanovnika HNŽ.

S aspekta **demografskih kretanja** na području HNK bilježi se kontinuiran pad broja stanovnika, a stopa prirodnog priraštaja je u posljednjih šest godina negativna. HNŽ/K ujedno spada u rijetko naseljena područja u FBiH (3. najrjeđe naseljeni kanton u FBiH). Najveći broj stanovnika HNŽ/K je u dobroj skupini između 15 i 64 godine, a od 2016. godine se bilježi nepovoljan trend u starosnoj strukturi stanovništva, odnosno pad broja mladih stanovnika, uz prateći rast udjela stanovnika od 65 godina starosti i više. Kao i u cijeloj FBiH, negativni demografski trendovi HNŽ/K se uglavnom vežu za nepovoljan socio-ekonomski položaj stanovništva i nestabilno političko okruženje što vrlo često uzrokuje osjećaj besperspektivnosti kod stanovništva, posebno mlađeg, a time i „odliv mozgova“ sa područja HNŽ/K i FBiH. Brojni stanovnici HNŽ/K žive i rade u dijaspori što je potencijal kojem je potrebno strateški i sistemski pristupiti kako bi se potencijalni dijaspore transferirali u korist razvoja HNŽ/K. Negativni demografski trendovi predstavljaju značajnu implikaciju za plansko usmjeravanje razvoja HNŽ/K pri čemu je poseban fokus, kroz strateške intervencije, potrebno staviti na osiguranje uvjeta za zadržavanje stanovništva kroz omogućavanje sticanja i razvoja vještina za poslove dostojarne čovjeka (tzv. „decent jobs“), stvaranja prilika za zaposlenje i osnivanje biznisa, te unapređenje kvalitete života stanovnika ove Županije/Kantona u svim ključnim segmentima razvoja. Strategija integriranog razvitka HNŽ/K za period 2021.-2027. adresira ključne razvojne izazove, potrebe i perspektive te će kroz definirane mjere i implementaciju aktivnosti zasigurno stvoriti povoljnije okruženje za kvalitetan život i rad na području HNŽ/K.

S aspekta **ekonomskih kretanja** ističe se činjenica da se obim vanjskotrgovinske razmjene HNŽ/K povećavao u periodu 2015.-2019. godina, ali je kontinuirano povećanja izvoza izostalo u 2019. godini, dok je uvoz nastavio rasti što je rezultiralo i rastom trgovinskog deficitia i smanjenjem pokrivenosti uvoza izvozom. Pad uvoza ujedno i industrijske proizvodnje u 2019. godini doprinijeo je prestanak rada Aliminij d.d. Mostar. HNŽ/K ima snažnu prerađivačku industriju koju predvode poduzeća iz djelatnosti metalne industrije koja su ujedno najveći izvoznici sa područja Kantona, ali je u razvojnog kontekstu neophodna daljnja podrška i unapređenje okruženja za stvaranje dodatne vrijednosti (standardizacija, izvoz, transfer i razvoj tehnologija, inovacije, digitalna transformacija i zelena tranzicija) kako bi se ujedno unaprijedila i konkurentnost privrednih subjekata HNŽ/K na globalnim tržištima, time i potakao njihov uspešniji izlazak i opstanak u globalnim lancima vrijednosti. Na području HNŽ/K od 2017. godine bilježi se kontinuiran rast broja poslovnih subjekata uključujući sve pravno-organizacione oblike (pravna lica, jedinice u sastavu pravnih lica te obrte). Međutim, okvirni pokazatelji iz 2020. godine pokazuju da je tokom 2020. godine sa radom prestalo 145 obrta a kao posljedica krize izazvane pandemijom COVID-19, ponajviše iz razloga jer je većina

obrtnika u HNŽ/K vezana za oblast turizma, a najveći broj obrta koji su zatvoreni čine suvenirnice, taksi prijevoznici i ugostiteljski objekti. Pored unapređenja cjelokupnog poslovnog okruženja za rad privrednih subjekata, posebno obrta, jedna od značajnih implikacija i razvojnih potreba jeste potreba za unapređenjem institucionalne povezanosti između obrazovnih institucija i obrtnika na području kantona/županije, kako bi se osigurala adekvatna i kvalifikovana radna snaga za bavljenje obrtništvom na području ove Županije/Kantona. U MSP-ima na području HNŽ/K zaposleno je 65,1% ukupnog broja zaposlenih na području Kantona, te se uz rast broja zaposlenih u ovim privrednim subjektima bilježi i rast ukupno ostvarene dobiti. Međutim, analizom stanja i razvojnih potreba utvrđen je nedovoljan nivo inovativnosti ali i manjak investicija od strane postojećih poduzeća, čemu doprinose i previsoka fiskalna i parafiskalna opterećenja što ne ostavlja dovoljan prostor i kapacitet za inovacije i investicije, ali i ujedno i nedovoljna i neadekvatna podrška u osnivanju, rastu i razvoju poduzeća. U kontekstu unapređenja poslovnog okruženja i ambijenta za poslovanje privrednih subjekata HNŽ/K, nameće se i potreba daljnje podrške uspostavi i razvoju poduzetničke infrastrukture odnosno poslovnih zona i poduzetničkih potpornih institucija kako bi se poduzetnicima i obrtnicima pružila i infrastrukturna, ali i savjetodavna i mentorska te druge vrste podrške u osnivanju, rastu i razvoju njihovih poslovnih poduhvata.

4.2 Nezaposlenost i zapošljavanje u studenom 2022. godine

Na kraju studenog 2022. godine u evidenciji Službe za zapošljavanje Hercegovačko-neretvanske županije/kantona bilo je evidentirano 27.389 nezaposlenih osoba što je u usporedbi sa prosječnom nezaposlenošću u 2021. godini manje za 10,7 %, a u odnosu na prošli mjesec manje za 0,1 %. Gledano prema općinama najveći broj registriranih nezaposlenih osoba nalazi se u općinama: Mostar (13.191 ili 48,2 %), Konjic (3.236 ili 11,8 %), Čapljina (2.809 ili 10,3 %), Čitluk (2.537 ili 9,3 %), Jablanica (1.797 ili 6,6%), Prozor-Rama (1.767 ili 6,5 %), Stolac (1.657 ili 6,0 %), Neum (357 ili 1,3 %) i općina Ravno s 38 nezaposlenih osoba u evidenciji.

U kvalifikacijskoj strukturi nezaposlenih osoba najveći broj čine osobe u trećem stupnju obrazovanja 8.995 što predstavlja udio od 32,8 %, zatim slijedi četvrti stupanj sa 8.751 osoba ili 32,0%, prvi stupanj 5.388 ili 19,7 %, stupanj 62 sa 1.297 ili 4,7 %, stupanj 72 sa 1.293 osobe ili 4,7 %, stupanj 71 sa 943 osoba ili 3,4 %, stupanj 61 sa 380 ili 1,4 %, drugi stupanj 303 ili 1,1 %, peti stupanj 38 ili 0,1 % i osmi stupanj jedna osoba. Od ukupnog broja osoba koje traže zaposlenje koncem studenog 2022. godine bilo je 14.984 žena što čini 54,7 %. U ukupnom broju na posao čeka do godinu dana 6.484 osobe ili 23,7 %, a preko 9 godina čeka njih 7.973 ili 29,1 %. U evidenciji nezaposlenih, osobe do 30 godina starosti čine 23,9 % (6.533 osobe), a svaka treća osoba u evidenciji je stara preko 50 godina (9.690 ili 35,4 %). Nezaposlenih osoba koje traže prvo poslenje je bilo 8.229, što od ukupnog broja predstavlja 30,0 %. Broj žena koje prvi put traže zaposlenje iznosi 4.791 ili 17,5 % od ukupnog broja nezaposlenih osoba. Najviše zaposlenih osoba na dan 30.11.2022. godine po pojedinim stupnjevima stručnog obrazovanja ima u sljedećim zanimanjima:

1, 2 STUPANJ STRUČNOG OBRAZOVANJA:

■ Radnici za jednostavne poslove	5.390
■ Kuhinjski pomoćnik.....	53
■ Daktilograf	37
■ Radnik u tekstilnoj proizvodnji.....	29
■ Krojač.....	19
■ Pomoćni cvjećar	17
■ Moler	12

■ Pomoćni zidar	9
■ Itd...	

3,5 STUPANJ STRUČNOG OBRAZOVANJA

■ Prodavač	1.630
■ Frizer za žene.....	821
■ Kuhar	748
■ Bravar	637
■ Automehaničar.....	556
■ Konobar	532
■ Kovinotokar.....	345
■ Vozač teretnog vozila	219
■ Elektromehaničar	211
■ Itd...	

4 STUPANJ STRUČNOG OBRAZOVANJA

■ Ekonomski tehničar	1.559
■ Maturant gimnazije	1.428
■ Strojarski tehničar.....	692
■ Turistički animator.....	480
■ Medicinska sestra.....	442
■ Elektrotehničar.....	411
■ Poljoprivredni tehničar	333
■ Tehničar cestovnog prometa.....	310
■ Itd...	

6₁, 6₂ STUPANJ STRUČNOG OBRAZOVANJA

■ Ekonomski službenik.....	190
■ Pravnik.....	168
■ Kriminalist	66
■ Fizioterapeut.....	65
■ Učitelj predškolske djece.....	60
■ Informatičar	54
■ Građevinski inženjer	47
■ Inženjer računarstva	31
■ Inženjer medicinske radiologije	31
■ Socijalni radnik	31
■ Razredni učitelj.....	27
■ Novinar	19
■ Inženjer cestovnog prometa.....	14
■ Itd...	

7₁, 7₂, 8 STUPANJ STRUČNOGOBRAZOVANJA

■ Pravnik.....	286
■ Ekonomist	181
■ Profesor engleskog jezika.....	129
■ Inženjer agronom	102
■ Pedagog	87
■ Profesor tjelesne i zdravstv. kulture.....	74
■ Strojarski inženjer	74
■ Psiholog	63
■ Profesor razredne nastave	61
■ Kriminalist.....	61
■ Građevinski inženjer	57
■ Inženjer prehrambene tehnologije	50
■ Ekonomist za finansije	48
■ Novinar	47
■ Socijalni radnik	47

■ Politolog.....	42
■ Profesor hrvatskog jezika	40
■ Profesor biologije	38
■ Itd...	

U 11.mjesecu 2022. evidentirana je 961 novoprijavljena osoba. Istodobno su zbog aposlenja brisane 742 osobe, 16 osoba brisano je prema osnovu registriranja obrta ili ostvarivanja prihoda po bilo kojem osnovu u visini određenoj u članku 3. stavak 2. Zakona, po raznim ostalim osnovama (promjena stupnja stručnog obrazovanja, neredovito javljanje, stjecanje uvjeta za mirovinu, preseljenje, uključenja u redovno školovanje, smrt, ostvarivanje prihoda iznad četvrtine prosječne mjesecne plaće u F BiH iz prethodne godine, itd...) brisane su iz evidencije još 242 osobe.Od ukupnog broja novoprijavljenih osoba 649 ih se javilo u evidenciju zbog prestanka radnog odnosa. Koncem studenog zdravstvenu zaštitu putem Službe za zapošljavanje koristilo je 22.045 nezaposlenih osoba ili 80,5 %. To znači da na svakih 5 osoba evidentiranih u Službi za zapošljavanje četiri su istodobno i korisnici zdravstvene zaštite.

Promatrano prema općinama najveći udio korisnika zdravstvene zaštite u ukupnom broju nezaposlenih ima Čitluk 86,5 %, Jablanica 85,1 %, Neum 83,5 %, Stolac 83,3 %, Čapljina 81,7 %, Mostar 79,7 %, Prozor-Rama 74,5 %, Konjic 68,1 % i Ravno 55,3 %. Koncem mjeseca evidentirano je i 1.024 korisnika novčane naknade što je u odnosu na prošli mjesec više za 7,1 %. Od ukupnog broja 54,2 % korisnika novčane naknade otpada na Mostar, na Konjic 10,3 %, na Čitluk 10,2 %, na Čapljinu 6,8 %, na Jablanicu 6,8 %. U evidenciji se nalazi ukupno 3.511 razvojačena branitelja (svaki osmi na evidenciji), kao i 740 članova obitelji poginulih i nestalih branitelja. Broj branitelja je za 0,3 % manji nego prošlog mjeseca. U ukupnom broju nezaposlenih osoba koncem studenog nalaze se i 340 ratni vojni invalida, 193 osobe sa faktorom otežane zapošljivosti kao i 392 ostali invalida.

U studenom su poduzeća putem Službe za zapošljavanje iskazala potrebu za 150 djelatnika. Tijekom studenog 2022 godine 742 osobe iz evidencije nezaposlenih je zasnovala radni odnos.

Najbrojnija zanimanja u kojima su se osobe zaposlike su: radnik za jednostavne poslove 64, maturant gimnazije 53, prodavač 37, ekonomski tehničar 34, kuhanac 24, medicinska sestra 23, turistički animator 19, frizer 19, doktor medicine (71) 18, automehaničar 17, elektrotehničar 13, tehničar cestovnog prometa 12, konobar 11, ekonomist (62) 11, bravac 11, poljoprivredni tehničar 9, strojarski tehničar 8, računalni tehničar 7, građevinski tehničar 7, farmaceutski tehničar 7, vozač teretnog vozila 6, ekonomist(72) 6, šivač tekstila 6, frizer za žene 5, pravnik (72) 5, medicinska sestra 5, pravnik (62) 5, kriminalist(62) 5, keramičar 5, električar održavanja 4, elektromehaničar 4, ekonomist (71) 4, tekstilni tehničar 4, zubotehničar 4, ekonomist menadžmenta 4, geodetski tehničar 4, profesor tjelesne i zdravstvene kulture(62) 4, građevinski tehničar visokogradnje 4, građevinski inženjer (72) 4, profesor razredne nastave (72)pedagog (71) 3, informatičar (62) 3, ekonomist menadžmenta (72) 3, inženjer agronom (71) 3, inženjer računarstva (72) 3, strojarski inženjer (72) 3, pravnik (71) 3, logoped (72) 3, doktor stomatologije (72)3, itd...

Najviše se zaposlilo u trgovini, prerađivačkoj industriji, zdravstvenoj i socijalnoj skrbi, ugostiteljstvu, ostalim javnim, društvenim, socijalnim i osobnim uslužnim djelatnostima, posredovanju nekretninama, obrazovanju, prijevozu, skladištenju i vezama, građevinarstvu, poljoprivredi, lov i šumarstvo, javnoj upravi i obrani, financijskom posredovanju, opskrbni električnom energijom, plinom i vodom, exteriorjalne organizacije i tijela, ribarstvu ... itd.Uz prethodnu suglasnost Federalnog zavoda za zapošljavanje tijekom izvještajnog mjeseca izdate su 4 radne dozvola strancima.

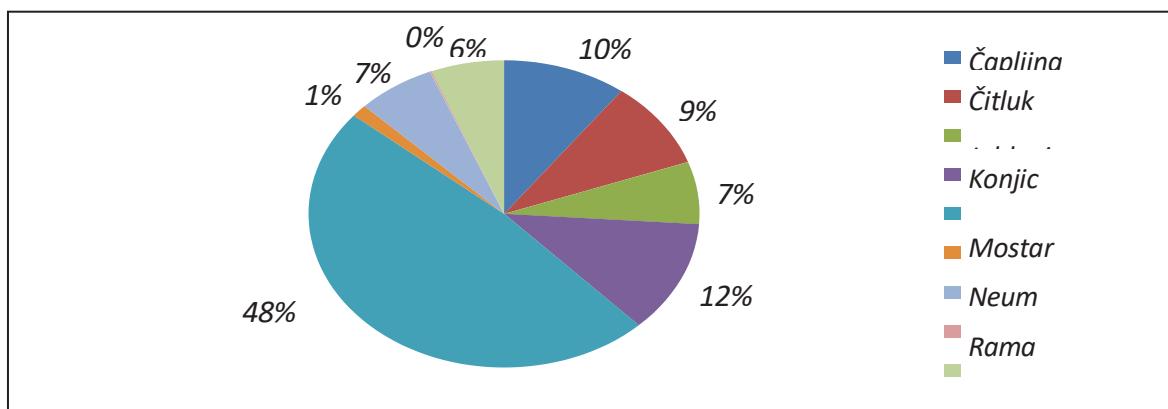
Tablica 18. Pregled stanja i fluktuacije nezaposlenih osoba tijekom mjeseca studenog 2022.godine

PODRUŽNICA	Prosječan br. nezaposlen ih u 2021.	STUDENI 2022. GODINE – NOVEMBER 2022.						INDEKS - INDEX	
		Stanje 31.10. 2022.	broj novoprijav lj- enih	brisani zbog zaposlenja	brisa ni ostal i razlo zi	Stanje State 30.11. 2022.	7 : 2	7 : 3	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
ČAPLJINA	3.110	2.806	93	71	19	2.809	90,3	100,1	
ČITLUK	3.077	2.525	99	63	24	2.537	82,5	100,5	
JABLJANICA	2.010	1.792	61	45	11	1.797	89,4	100,	
KONJIC	3.690	3.296	99	110	49	3.236	87,7	98,2	
MOSTAR	14.758	13.225	486	398	122	13.191	89,4	99,7	
NEUM	336	327	32	1	1	357	106,3	109,2	
PROZOR- RAMA	1.806	1.762	38	18	15	1.767	97,8	100,0	
RAVNO	36	37	1	0	0	38	105,6	102,7	
STOLAC	1.831	1.658	52	36	17	1.657	90,5	99,9	
UKUPNO	30.654	27.428	961	742	258	27.389	89,3	99,9	

Izvor: JU Služba za zapošljavanje HNK Ž <https://www.szzhnz-k.ba/statistika.php> siječanj 2023.

Prema tabličnom prikazu pregleda stanja i fluktuacije nezaposlenih osoba tijekom mjeseca studenog 2022.godine prosječni broj nezaposlenih u 2021. godini je 30.654; broj novo prijavljenih je 961; Broj brisanih osoba zbog zaposlenja je 742 osobe. Prosječan broj nezaposlenih osoba najviši je bio u Mostaru 14.758 osoba.

Grafikon 4. Sudjelovanje nezaposlenih osoba prema općinama na dan 30.11.2022.

Izvor: JU Služba za zapošljavanje HNK Ž <https://www.szzhnz-k.ba/statistika.php> siječanj 2023.

Grafički prikaz daje prikaz učešća nezaposlenih osoba u HNŽK prema JLS.

Tablica 19. Pregled broja novoprijavljenih osoba u evidenciji u mjesecu studenom 2022. godine prema stupnju stručnog obrazovanja

PODRUŽNICA	Ukup no	od toga žena	PREMA STUPNUJU STRUČNOG OBRAZOVANJA									
			1	2	3	4	5	6 1	6 ₂	7 ₁	7 ₂	8
ČAPLJINA	93	50	16	1	28	25	1	2	9	1	12	0
ČITLUK	99	60	1	0	26	43	0	0	7	5	17	0
JABLJANICA	61	33	5	1	22	23	0	0	5	2	3	0
KONJIC	99	47	20	0	33	31	0	0	9	3	3	0
MOSTAR	486	235	49	1	116	192	0	4	49	14	61	0
NEUM	32	16	3	0	13	9	0	0	2	1	4	0
PROZOR -RAMA	38	18	5	0	13	8	0	1	3	1	7	0
RAVNO	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
STOLAC	52	32	1	0	11	25	0	0	4	2	9	0
UKUPNO	961	492	100	3	260	356	1	7	88	29	117	0

Izvor: JU Služba za zapošljavanje HNK Ž <https://www.szzhnz-k.ba/statistika.php> siječanj 2023.

Prema pregledu broja novoprijavljenih osoba u evidenciji u mjesecu studenom 2022. godine prema stupnju stručnog obrazovanja ukupno je bilo 961 osoba od čega 492 žene. Najveći broj novoprijavljenih osoba imao je četvrtu razinu stručnog obrazovanja (356 osoba).

Grafikon 5. Broj novoprijavljenih osoba u evidenciji nezaposlenih po mjesecima

Izvor: JU Služba za zapošljavanje HNK Ž <https://www.szzhnz-k.ba/statistika.php> siječanj 2023.

Tablica 20. Pregled broja nezaposlenih osoba u evidenciji na dan 30.11.2022. godine prema stupnju stručnog obrazovanja i spolu.

PODRUŽNICA	UKUPNO		STUPNJI		STRUČNOG		OBRAZOVANJA					
			1	2	3	4	5	61	62	71	72	8
ČAPLJINA	Svega Total	2.809	458	45	1.004	883	8	53	109	64	184	0
	Žena Women	1.571	236	27	495	508	4	38	77	49	137	0
ČITLUK	Svega Total	2.537	179	1	1.020	915	1	37	120	57	207	0
	Žena Women	1.412	97	0	484	528	1	26	80	42	154	0
JABLJANICA	Svega Total	1.797	422	29	618	546	4	17	60	76	25	0
	Žena women	1.045	277	14	268	355	0	13	44	53	21	0
KONJIC	Svega Total	3.236	1.152	13	1.012	763	3	20	158	72	43	0
	Žena Women	1.849	660	3	496	468	0	13	125	55	29	0
MOSTAR	Svega Total	13.191	2.369	191	3.829	4.590	15	216	720	597	663	1
	Žena Women	7.161	1.374	107	1.644	2.522	1	151	434	448	480	0
NEUM	Svega Total	357	40	1	138	120	2	3	20	7	26	0
	Žena Women	167	17	1	64	55	0	1	11	2	16	0
PROZOR-RAMA	Svega Total	1.767	464	10	702	438	1	14	53	19	66	0
	Žena Women	937	233	3	339	263	1	9	33	10	46	0
RAVNO	Svega Total	3 8	7	0	13	11	0	1	1	2	3	0
	Žena Women	2 1	3	0	5	7	0	1	0	2	3	0
STOLAC	Svega Total	1.657	297	13	659	485	4	19	56	48	76	0
	Žena Women	821	165	8	274	235	0	13	41	28	57	0
TOT	Svega Total	27.389	5.388	303	8.995	8.751	38	380	1.297	943	1.293	1

AL	Žena women	14.984	3.062	163	4.069	4.941	7	265	845	689	943	0
----	---------------	--------	-------	-----	-------	-------	---	-----	-----	-----	-----	---

Izvor: JU Služba za zapošljavanje HNK Ž <https://www.szzhnz-k.ba/statistika.php> siječanj 2023.

Prema pregledu broja nezaposlenih osoba u evidenciji na dan 30.11.2022. godine prema stupnju stručnog obrazovanja i spolu ukupno ih je brojilo 27.389 od čega žena 14 984. Prema stupnju stručnog obrazovanja najveći broj ih zauzima četvrtu razinu obrazovanja.

Tablica 21. Pregled broja nezaposlenih osoba po godinama starosti i stupnju stručnog obrazovanja na dan 30.11.2022.

STAROSNA DOB	UKUPNO		STUPNJI STRUČNOG		OBRAZOVANJA							
			1	2	3	4	5	61	62	71	72	8
15-19 godina	Svega	637	49	2	342	244	0	0	0	0	0	0
	Žena	259	15	1	142	101	0	0	0	0	0	0
20-24 godina	Svega	2.516	127	25	709	1.236	1	4	270	13	131	0
	Žena	1.195	60	13	295	510	0	3	198	11	105	0
25-29 godina	Svega	3.380	186	26	653	1.247	2	3	610	37	616	0
	Žena	1.877	96	7	321	603	0	2	381	29	438	0
30-34 godina	Svega	2.880	251	27	705	1.041	0	10	279	182	385	0
	Žena	1.706	127	10	356	575	0	6	189	153	290	0
35-39 godina	Svega	2.818	351	24	1.029	886	0	73	82	271	102	0
	Žena	1.647	182	10	524	536	0	60	48	209	78	0
40-44 godina	Svega	2.728	563	16	1.088	746	1	82	25	185	22	0
	Žena	1.493	314	6	510	448	1	54	15	132	13	0
45-49 godina	Svega	2.740	904	27	1.025	616	1	65	15	70	17	0
	Žena	1.540	542	18	484	388	1	46	8	43	10	0
50-54 godina	Svega	3.084	974	44	1.217	749	4	35	8	42	11	0
	Žena	1.719	524	24	581	522	1	24	4	32	7	0
55-59 godina	Svega	3.701	988	49	1.392	1.149	9	39	7	63	5	0
	Žena	1.923	548	26	535	737	4	29	2	41	1	0
>60 godina	Svega	2.905	995	63	835	837	20	69	1	80	4	1

60 years	Žena	1.625	654	48	321	521	0	41	0	39	1	0
TOTAL	Svega	27.389	5.388	303	8.995	8.751	38	380	1.297	943	1.293	1
	Žena	14.984	3.062	163	4.069	4.941	7	265	845	689	943	0

Izvor: JU Služba za zapošljavanje HNK Ž <https://www.szzhnz-k.ba/statistika.php> siječanj 2023.

Kako je vidljivo iz tabelarnog prikaza prema pregledu broja nezaposlenih osoba po godinama starosti i stupnju stručnog obrazovanja na dan 30.11.2022. najranjivija skupina nezaposlenih je od 55-59 godina (3.701. nezaposlenih) te te skupina 25-29 godina (3.380. nezaposlenih).

Tablica 22. Pregled broja nezaposlenih osoba po godinama starosti, dužini čekanja na zaposlenje i spolu na dan 30.11.2022.godine

STAROSNA DOB	UKUPNO ŽENA	DUŽINA						ČEKANJA			
		Do 6 m.j.	6-9 m.j.	9-12 m.j.	12-18 m.j.	18-24 m.j.	2-3 g	3-5 g	5-7 g	7-9 g	Preko 9 g
15-19 godina 15-19 years	637	471	9	8	126	6	15	2	0	0	0
	259	195	3	5	50	1	5	0	0	0	0
20-24 godina 20-24 years	2.516	840	174	157	326	114	335	410	143	15	2
	1.195	451	80	78	146	38	140	184	70	7	1
25-29 godina 25-29 years	3.380	847	234	194	348	253	444	480	225	210	145
	1.877	467	110	102	222	151	266	277	108	102	72
30-34 godina 30-34 years	2.880	524	149	129	197	164	382	438	274	179	444
	1.706	278	78	77	119	86	248	261	181	115	263
35-39 godina 35-39 years	2.818	405	127	96	164	129	294	411	282	174	736
	1.647	214	63	43	87	67	168	236	186	110	473
40-44 godina 40-44 years	2.728	362	124	99	111	115	239	326	258	176	918
	1.493	179	52	56	58	51	124	168	149	97	559
45-49 godina 45-49 years	2.740	267	99	74	107	75	233	367	195	181	1.142
	1.540	152	54	42	50	41	125	194	98	94	690
50-54 godina 50-54 years	3.084	278	75	78	107	95	249	349	259	184	1410
	1.719	155	42	38	49	46	135	162	140	105	847
55-59 godina 55-59 years	3.701	241	79	82	138	112	344	468	310	214	1.713
	1.923	110	34	29	44	39	161	232	165	115	994
>60 godina >60 years	2.905	143	58	61	98	102	218	371	219	172	1.463
	1.625	77	32	31	41	48	114	158	125	105	894
	27.389	4.378	1.128	978	1.722	1.165	2.753	3.622	2.165	1.505	7.973

/ŽENA	14.984	2.278	548	501	866	568	1.486	1.872	1.222	850	4.793
-------	--------	-------	-----	-----	-----	-----	-------	-------	-------	-----	-------

Izvor: JU Služba za zapošljavanje HNK Ž <https://www.szzhnz-k.ba/statistika.php> siječanj 2023.

Prema pregledu broja nezaposlenih osoba po godinama starosti, dužini čekanja na zaposlenje i spolu na dan 30.11.2022.godine bilo je ukupno 27.389 nezaposlenih od čega 14.984 žena. Prema dužini čekanja na zaposlenje najveći broj pripada razdoblju preko 9 godina 7.973 od čega su 4.793. bile žene. Namanji broj nezaposlenih prema razdoblju čekanja pripada razdoblju 9-12 mjeseci 978 od čega su 501 žene.

Tablica 23. Pregled broja nezaposlenih osoba u evidenciji (30.11.2022.)- nezaposlene osobe bez radnog iskustva po stupnju stručnog obrazovanja

PODRUŽNICA	Ukupno	od toga žena	PO STUPNUJU STRUČNOG OBRAZOVANJA									
			1	2	3	4	5	61	62	71	72	8
ČAPLJINA	701	415	113	12	218	218	0	12	51	12	65	0
ČITLUK	490	241	37	1	191	157	0	2	37	2	63	0
JABLJANICA	563	366	149	6	173	172	0	6	29	17	11	0
KONJIC	1.308	906	550	4	365	281	0	4	71	16	17	0
MOSTAR	3.910	2.197	888	90	1.010	1.190	0	33	322	104	273	0
NEUM	33	8	5	0	12	9	0	0	2	0	5	0
PROZOR- RAMA	591	331	121	4	239	141	0	3	32	5	46	0
RAVNO	12	8	2	0	4	1	0	1	1	1	2	0
STOLAC	621	319	126	5	232	172	2	5	34	10	35	0
UKUPNO	8.229	4.791	1.991	122	2.444	2.341	2	66	579	167	517	0

Izvor: JU Služba za zapošljavanje HNK Ž <https://www.szzhnz-k.ba/statistika.php> siječanj 2023.

Prema pregledu broja nezaposlenih osoba u evidenciji (30.11.2022.) - zaposlene osobe bez radnog iskustva po stupnju stručnog obrazovanja ukupno ih je bilo 8.229 od toga žena 4.791 među kojima su najbrojniji po srupnju stručnosti treći stupanj 2.444 a najmanje brojni peti i osmi stupanj stručnog obrazovanja. Općina Neum i općina Ravno imaju najmanju zastupljenost nezaposlenih osoba po stručnom stupnju obrazovanja trećeg stupnja.

Tablica 24. Pregled broja ukupno brisanih osoba iz evidencije (studenzi 2022) po stupnju stručnog obrazovanja

UKUPN	STUPANJ	STRUČNOG	OBRAZOVANJA
-------	---------	----------	-------------

PODRUŽNICA	O	ŽENA	O								
			1	2	3	4	5	61	62	71	72
ČAPLJINA	90	11	3	28	29	0	2	6	3	7	1
	52	7	3	14	14	0	2	3	3	5	1
ČITLUK	87	9	0	25	28	0	2	11	2	10	0
	54	6	0	16	12	0	2	8	2	8	0
JABLJANICA	56	5	0	14	25	0	1	4	5	2	0
	25	2	0	4	10	0	1	4	3	1	0
KONJIC	159	34	0	37	59	0	2	20	1	6	0
	81	21	0	13	27	0	1	13	0	6	0
MOSTAR	520	43	5	12 8	190	2	8	50	25	69	0
	291	26	1	52	112	0	8	33	19	40	0
NEUM	2	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PROZOR - RAMA	33	4	0	19	5	0	0	1	2	2	0
	14	2	0	5	3	0	0	1	1	2	0
RAVNO	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
STOLAC	53	5	0	18	19	1	0	2	3	5	0
	28	4	0	5	13	0	0	1	1	4	0
UKUPNO ŽENA	1.000	111	8	27 0	356	3	15	94	41	101	1
	545	68	4	10 9	191	0	14	63	29	66	1

Izvor: JU Služba za zapošljavanje HNK Ž <https://www.szzhnz-k.ba/statistika.php> siječanj 2023.

Prema pregledu broja ukupno brisanih osoba iz evidencije (studenzi 2022) po stupnju stručnog obrazovanja ukupno ih je u HNŽK brisano 1.000 od toga žena 545. Najveći broj brisanih osoba ima grad Mostar (520) od čega 291 ženu gdje najveći broj brisanih osoba iz evidencije ima četvrti stupanj stručnog obrazovanja. Neum, Stolac i Ravno nisu imali brisanje osoba iz evidencije nezaposlenih.

Tablica 25. Pregled broja brisanih osoba iz evidencije u mjesecu studenom 2022 godine po razlozima prestanka vođenja evidencije

PODRUŽNICA	Ukupno	Žena	PO RAZLOZIMA PRESTANKA VOĐENJA EVIDENCIJE																			
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
ČAPLJINA	90	52	71	0	0	0	0	3	0	8	0	0	0	1	1	0	3	1	1	0	1	0
ČITLUK	87	54	63	0	2	0	0	2	0	2	0	0	0	5	0	0	2	5	0	3	3	0
JABLJANICA	56	25	45	0	0	0	0	4	0	1	0	0	0	0	0	0	0	5	0	1	0	0
KONJIC	159	81	110	0	4	0	0	3	0	3	0	0	0	2	6	0	0	1	8	3	1	0
MOSTAR	520	291	398	0	1	0	0	2	0	2	0	0	0	1	7	0	0	8	2	2	1	4
NEUM	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
PROZOR - RAMA	33	14	18	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	8	0	0	0
RAVNO	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
STOLAC	53	28	36	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	4	0	0	2	4	1	2	0	0
UKUPNO TOTAL	1.000	545	742	0	1	0	0	4	0	3	0	0	0	5	1	0	1	5	1	1	8	0

Izvor: JU Služba za zapošljavanje HNK Ž <https://www.szzhnz-k.ba/statistika.php> siječanj 2023.

Tablica 25a. Popis razlog prestanka vođenja evidencije

Šifra	Naziv
1	Zasnivanje radnog odnosa
2	Registrira privredno društvo ili drugu pravnu osobu odnosno ostvari dividendu na osnovu udjela u privrednom društvu ili drugoj pravnoj osobi u visini određenoj u članku 3. stavak 2. zakona
3	Registrira obrt ili ostvari prihod po bilo kojem osnovu u visini određenoj u članku 3. stavak 2. zakona
4	Bavljenje poljoprivrednom djelatnošću - upis u registar poljoprivrednih proizvođača
5	Zatečen na radu bez ugovora o radu ili pisane izjave poslodavca odnosno rješenja o zasnivanju radnog odnosa ili o postavljanju
6	Ispunjavanje uvjeta za mirovinu prema propisima o mirovinsko-invalidskom osiguranju
7	Trajna nesposobnost za rad
8	Navršenih 65 godina života
9	Izdržavanje kazne zatvora, mjere sigurnosti, zaštitne ili odgojne mjere u trajanju dužem od šest mjeseci
10	Odbijeno se uključiti u obrazovanje na istom stupnju stručne spreme koji je organizirala i snosi troškove služba za zapošljavanje radi povećanja mogućnosti zapošljavanja ili ako bez opravdanog razloga prekinuto, odnosno ne završeno obrazovanje
11	Odbijen odgovarajući posao
12	Ne javljanje službi za zapošljavanje u dva uzastopna roka, bez obaviještanja službe o opravdanim razlozima nejavljanja
13	Ne ispunjavanje uvjeta o aktivnom traženju posla
14	Primanje novčane naknade u skladu sa člankom 31 a zakona o izmjenama i dopunama zakona o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba
15	Stjecanje statusa redovnog učenika ili studenta
16	Preseljenje na područje druge općine / države
17	Odjavljivanje s evidencije
18	Smrt
19	Prelazak kod drugoga savjetodavca
20	Ostvaruje ukupne mjesecne prihode veće od 25% prosječne mjesecne plaće u prethodnoj godini u fbih, po bilo kojem temelju, uključujući i dividende

Kako je vidljivo iz prethodnog tabličnog prikaza broj brisanih osoba iz evidencije u mjesecu studenom 2022 godine po razlozima prestanka vođenja evidencije je 1000 a od toga su žene 545. Po razlozima prestanka vođenja evidencije najviše ih je brisano (742) zbog zasnivanja radnog odnosa; 55 ih je brisano zbog preseljenja u novu općinu ili državu; 53 ih je brisano zbog ne javljanja službi za zapošljavanje u dva uzastopna roka; 46 ih je ispunilo uvjete za mirovinu; te ih je 35 brisano zbog navršenih 65 godina starosti.

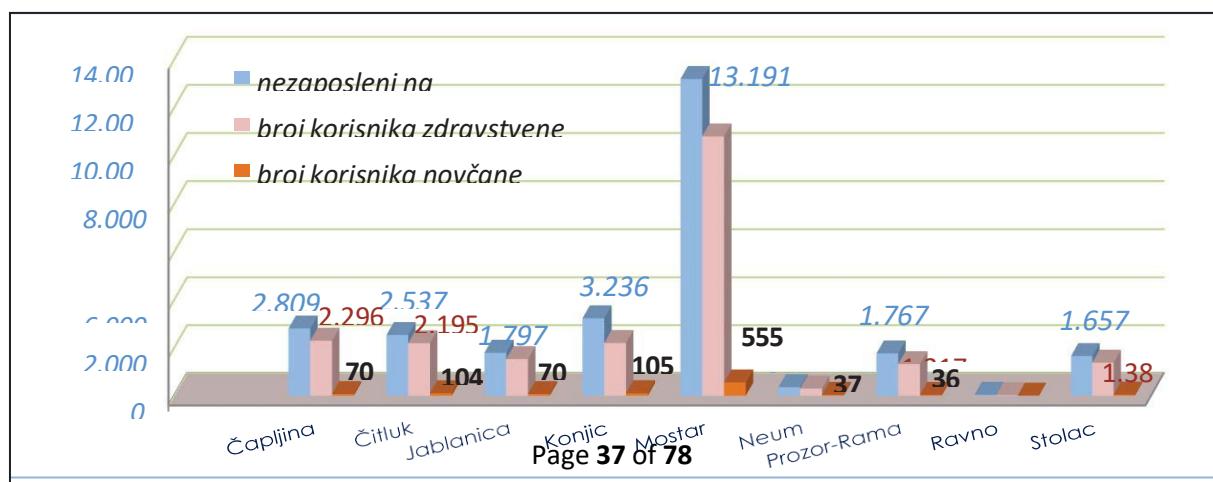
Tablica 26. Pregled broja korisnika zdravstvene zaštite i novčane naknade u evidenciji službe na dan 30.11.2022.

PODRUŽNICA	BROJ NEZAPOSENHI OSOBA NA DAN 30.11.2022.	BROJ KORISNIKA ZDRAVSTVENE ZAŠTITE	BROJ KORISNIKA NOVČANE NAKNADE
ČAPLJINA	2.809	2.296	70
ČITLUK	2.537	2.195	104
JABLJANICA	1.797	1.529	70
KONJIC	3.236	2.204	105
MOSTAR	13.191	10.805	555
NEUM	357	298	37
PROZOR-RAMA	1.767	1.317	36
RAVNO	38	21	2
STOLAC	1.657	1.380	45
UKUPNO	27.389	22.045	1.024

Izvor: JU Služba za zapošljavanje HNK Ž <https://www.szzhnz-k.ba/statistika.php> siječanj 2023.

Kako se vidi iz prethodnog tabličnog prikaza pregled broja korisnika zdravstvene zaštite i novčane naknade u evidenciji na dan 30.11.2022. od ukupnog broja nezaposlenih osoba 27.389 broj korisnika zdravstvene zaštite bio je 22.045 osoba te 1.024 bio je broj korisnika koji su primili novčanu naknadu.

Grafikon 6. Broj korisnika zdravstvene zaštite i novčane naknade

4.3 Aktualni programi podrške zapošljavanju u subjektima male privrede HNK/Ž

U Strategiji razvijanja HNŽK 2021.-2027. godine, identificirani su različiti razvojni problemi, u području poslovnih subjekata, saradnje s dijasporom te **tržišta rada i upravljanja razvojem**, uz koje su naznačene i razvojne perspektive, kako je vidljivo iz Tabele.

Aktualni programi podrške zapošljavanju u subjektima male privrede HNK/Ž proistječu iz uočenih razvojnih problema i razvojnih perspektiva vezanih uz visok udio nisko obrazovane radne snage u ukupnom broju nezaposlenih te neusaglašenosti programa obrazovnih institucija i potreba tržišta rada koje kroz treba usmjeravati kroz programe za poboljšanje kvalifikacija i stručnog osposobljavanje nisko obrazovane radne snage, u skladu sa Zakonom o obrazovanju odraslih HNŽK.

Tablica 27. Pregled uočenih razvojnih problema i razvojne perspektive u HNŽK (Strategija razvijanja HNŽK 2021.-2027. godine - s naglaskom na radnu snagu i tržište rada)

RAZVOJNI PROBLEM	RAZVOJNA PERSPEKTIVA
Nedovoljno razvijeno poduzetničko okruženje	Realizovati aktivnosti na smanjenju administrativnih procedura za osnivanje, rast i razvoj biznisa. Olakšati pristup kapitalu. Poticati osnivanje novih i razvoj postojećih subjekata poduzetničke infrastrukture. Kreirati programe za osnivanje, rast i razvoj MSP-a i obrta.
Nizak nivo implementacije investicija i inovacija u MSP	Kreirati i implementirati programe podrške za: - povećanje konkurentnosti i inovativnosti MSP-a i obrta (standardizacija, orientisanost na izvoz, povoljno finansiranje, uvođenje naprednih tehnoloških i organizacijskih rješenja, usaglašavanje kadrovske strukture sa trenutnim potrebama) - domaće i ino ulagače, bez prepreka birokratskog sistema; - poticanje inovacija i tehnološkog osavremenjavanja industrijske proizvodnje, te kreiranja inovativnih proizvoda, kao i restrukturisanje poduzeća.
Nepostojanje strateškog pristupa saradnji sa dijasporom	Kontinuirano organizovati susrete sa dijasporom, kroz konferencije i okrugle stolove. Sistemski poticati događaje koji su usmjereni na povezivanje sa dijasporom (kao što je npr. Connecto konferencija). Uspostaviti koordinacijsko tijelo za saradnju sa dijasporom.
Visok udio nisko obrazovane radne snage (KV i NKV) u ukupnom broju nezaposlenih osoba	Implementirati programe za poboljšanje kvalifikacija i stručno osposobljavanje nisko obrazovane radne snage, u skladu sa Zakonom o obrazovanju odraslih HNK.
Neusaglašenost programa obrazovnih institucija i potreba tržišta rada, te ponude i potražnje na tržištu rada, čemu doprinosi i nedovoljna saradnja aktera u oblasti rada i zapošljavanja (akademski sektor, privredni sektor, vladin sektor, zavodi za zapošljavanje, nevladin sektor)	Uvođenje novih obrazovnih modula/zanimanja u škole i ukidanje (ili privremeno ukidanje) obrazovnih ciklusa za struke u kojima je očita hiperproducija, koje tržište rada nije u mogućnosti zaposliti. Sistem visokog obrazovanja treba usaglasiti s potrebama savremenih i traženih zanimanja. Unaprijediti saradnju i koordinaciju svih aktera u oblasti rada i zapošljavanja.
Nepostojanje formalno uspostavljenog stalnog organa, pri Vladi HNK, za razvojno planiranje i upravljanje razvojem	Formirati službu za razvoj i međunarodne projekte, kao zasebnu službu Vlade HNK

Prema podatcima Porezne uprave Federacije BiH, na području koje pokriva Služba za zapošljavanje HNŽ-HNK, krajem lipnja 2021. godine djelovalo je 7.430 poslovnih subjekata, a koji ukupno

zapošljavaju 52.634 radnika. U odnosu na kraj prethodne godine radi se o povećanom broju zaposlenih za 1.197 osoba, odnosno 2,30%. Uslijed nepredviđenih okolnosti evidentna strukturalna neravnoteža na tržištu rada, odnosno neuskladenost ponude i potražnje za radnom snagom u pogledu zanimanja, obrazovanja, kvalifikacija ili regionalnoga rasporeda, je dodatno usložnjena i pogoršana. Problemi u oblasti zapošljavanja se ne mogu rješavati bez koordiniranoga pristupa svih aktera tržišta rada sa svih razina.

Porezna politika, obrazovni sustav, demografska politika, aktivna politika zapošljavanja, svi ti oblici djelovanja moraju proći kroz reformu, odnosno trebaju biti u skladu sa zahtjevima tržišta. Programom rada Služba za zapošljavanje HNŽ-HNK će svoje aktivnosti tijekom 2023. godine usmjeriti na zakonskom regulativom propisane poslove i procese, a sukladno sa Strateškim planom Službe 2021.-2023. Aktivna politika zapošljavanja Povećanje broja nezaposlenih osoba uslijed pandemije COVID-19 utjecalo je na raspodjelu dostupnih finansijskih sredstava i županijskih službi za zapošljavanje te Federalnoga zavoda za zapošljavanje. Značajna finansijska sredstva su preusmjerena na nedostajuća sredstva za ispunjavanje obveza u oblasti materijalne i socijalne sigurnosti nezaposlenih osoba. U 2021. godini su sredstva za provođenje aktivne politike za zapošljavanje bila preplovljena u odnosu na prethodne godine, a iskazane potrebe i zanimanje poslodavaca za sufinanciranje zapošljavanja se nisu značajno smanjile.

Temeljem svega navedenoga, realizacija programskih zadataka u 2022. godini je izravno ovisila od raspoloživih sredstava Službe i sredstava Federalnoga zavoda za zapošljavanje, ali i drugih izvora.

U 2023. godini, u suradnji s Federalnim zavodom za zapošljavanje, planira se nastavak realizacije programa sufinanciranja zapošljavanja, samozapošljavanja i pripreme za rad. Cilj je pružiti podršku zapošljavanju velikom broju osoba s evidencije nezaposlenih u Federaciji BiH s posebnom rodnom i socijalnom osjetljivošću, radi jačanja njihove konkurentnosti i brže integracije na tržištu rada, sprečavanja dugotrajne nezaposlenosti zatim stvaranja uvjeta za stjecanje prvoga radnoga iskustva, samozapošljavanje odnosno registraciju (pokretanje) samostalne djelatnosti (privrednoga društva). Ciljna grupa su: mladi, žene, osobe dobi preko 40 godina, dugotrajno nezaposlene osobe (prijavljene na evidenciju 12 i više mjeseci), osobe nižih kvalifikacija ili bez kvalifikacija, osobe s invaliditetom, djeca i supružnici osoba s invaliditetom od 60,00% i više, razvojačeni branitelji i djeca razvojačenih branitelja, članovi obitelji poginulih branitelja, nezaposlene osobe romske nacionalnosti, samohrani roditelji, staratelji, hranitelji i njihova djeca, roditelji djeteta s posebnim potrebama i roditelji teško bolesne djece, bivši štićenici doma za nezbrinutu djecu, žrtve nasilja, civilne žrtve rata, liječeni ovisnici i dr.

U 2023. godini planiran je nastavak implementiranja već poznatih mjera kao i prethodnih godina. Planirane aktivnosti su:

- sufinanciranje zapošljavanja kod poznatoga poslodavca;
- sufinanciranje samozapošljavanja kroz pokretanje START- UP biznisa;
- sufinanciranje obuke uz zapošljavanje;
- sufinanciranje društveno korisnoga rada.

Služba za zapošljavanje HNŽK će u suradnji s Federalnim zavodom za zapošljavanje i ostalim partnerima realizirati planirane mjere na području Hercegovačko-neretvanske županije. Također, po uzoru na prethodne godine, u 2023. godini očekuje se potpisivanje Sporazuma za:

- Program sufinanciranja zapošljavanja odgovarajućeg stručnoga kadra za djecu s poteškoćama u razvoju u osnovnom i srednjem obrazovanju u redovnoj nastavi u Federaciji BiH
- Program sufinanciranja zapošljavanja djece poginulih branitelja (boraca);
- Program sufinanciranja zapošljavanja djece ratnih vojnih invalida.

Cilj programa je zapošljavanje određenoga broja osoba s evidencije nezaposlenih radi jačanja njihove konkurentnosti i integracije na tržištu rada, sprečavanje dugotrajne nezaposlenosti, stvaranje uvjeta za stjecanje prvoga radnog iskustva, samozapošljavanja i mobilnosti radne snage. Strateško opredjeljenje Službe za zapošljavanje, a za razdoblje 2021.-2023. god., bit će unaprjeđenju aktivnih mjeru sufinanciranja zapošljavanja za nezaposlene osobe. Nadalje, jedan od strateških ciljeva Službe je i razvoj sustava za monitoring i evaluaciju aktivnih mjeru u zapošljavanju. Cilj je imati što bolji uvid u efekte provođenja tih mjeru. U skladu s tim planirana je evaluacija dviju mjeru sufinanciranja u 2022. godini. Posredovanje u zapošljavanju Služba za zapošljavanje će i dalje raditi na utvrđivanju potreba poslodavaca, razvijati nove usluge, koje su neophodne kako bi brže integrirali nezaposlene osobe na tržište rada, ali posvetiti se više praćenju učinka rada. Za učinkovitije posredovanje neophodno je praćenje informacija s tržišta rada, statistika i vođenje odgovarajućih evidencija. Kako bi se poboljšala usluga posredovanja, mora se raditi na što bržem protoku informacija i dostavljanju istih korisnicima. Stoga promjenjivi uvjeti na tržištu rada zahtijevaju stalnu fokusiranost na potrebe poslodavaca i tako Služba ne bi izgubila svoju najvažniju i ključnu funkciju kao posrednik. Unaprjeđenje rada s poslodavcima i intenziviranje posredovanja u zapošljavanju na lokalnoj razini, ali i u oblasti međumjesnoga i međudržavnoga posredovanja bit će jedna od ključnih aktivnosti Službe u 2022. godini. U skladu sa strateškim opredjeljenjem, koje se odnosi na povećanje značaja posredovanja u zapošljavanju kao ključne funkcije Službe, radit će se na unaprjeđenju procesa posredovanja u zapošljavanju te poboljšanju procesa uključivanja nezaposlenih osoba u individualno savjetovanje. Zaključno s 2019. godinom trend povećanja broja obraćanja poslodavaca Službi je bio u stalnom porastu, a to potvrđuje da su poslodavci prepoznali aktivnosti Službe kao značajnoga aktere u pronalaženju potrebnoga radnoga kadra. Tijekom 2020. godine Služba je ukupno prikupila i objavila 1.129 (26,60% manje u odnosu na 2019. godinu) oglasa i natječaja o slobodnim radnim mjestima za 6.092 radnika, tj. 20,00% manje u odnosu na prethodnu godinu. Od toga se 335 poslodavaca osobno javilo Službi sa zahtjevom za objavu natječaja, a iskazali su potrebu za 1.411 radnika. U prvoj polovici 2021. godine Služba je ukupno prikupila i objavila 686 oglasa (27,00% više u odnosu na isto razdoblje prošle godine) te natječaja o slobodnim radnim mjestima za 3.022 radnika. Navedeni podatci ukazuju na početak oporavka tržišta rada nakon poteškoća prouzrokovanih izvanrednom situacijom u 2020. godini. U 2022. godini nastavit ćemo poslodavcima nuditi i obavljati usluge profesionalne selekcije potencijalnih zaposlenika. Posjedujemo ljudske kapacitete za provođenje i psihologiskih testiranja prema potrebi.

Izdavanje radnih dozvola u 2022. godini odvijalo se u skladu sa zakonskom regulativom i definiranom procedurom koja uvažava potrebe tržišta rada. CISO - Centar za informiranje, savjetovanje i obuku U Centru za informiranje, savjetovanje i obuku nastaviti će se već ustaljene aktivnosti: - dnevno ažuriranje oglasa na oglašnim pločama Službe HNŽ-HNK i Facebooku; - komunikacija s podružnicama Službe HNŽ-HNK - distribucija informacija, najčešće oglasa, vezanih za obrazovanje i zapošljavanje podružnicama Službe; - izravan rad s nezaposlenim osobama u prostorijama CISO-a kroz informiranje i savjetovanje; - profesionalno usmjeravanje - Služba za zapošljavanje HNŽ-HNK je već prepoznata od strane javnosti (obrazovne ustanove i njihovi djelatnici, učenici i roditelji) kao referentna ustanova za provođenje programa iz područja profesionalnoga usmjeravanja (profesionalno informiranje, psihološko testiranje i savjetovanje); - organiziranje i vođenje grupnoga rada nezaposlenih osoba u Job clubu, a u skladu s preporukama Županijskoga stožera civilne zaštite. Prema Zakonu o izmjenama i

dopunama Zakona o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba, ali i Pravilniku o evidencijama u oblasti zapošljavanja plan je kreirati, izraditi, tiskati i distribuirati sredstva evidencija (registri, kartoni, obrasci i razne druge tiskanice). Informacijski sustav Carmen je prilagođen novim obveznim značajkama, koje je propisao Pravilnik o vođenju evidencija u oblasti zapošljavanja, a u 2022. godini bit će provedeno opsežno ažuriranje aktivne evidencije nezaposlenih osoba. Namjera je izvršiti profiliranje nezaposlenih osoba po stupnju zapošljivosti pa će za svaku od njih biti izrađen i individualni plan zapošljavanja. Na temelju prikupljenih podataka Služba će u kontinuitetu pratiti i analizirati kretanja u području zaposlenosti, nezaposlenosti i procesu zapošljavanja, utvrđivati pojave i tendencije te o tome obavještavati nadležna državna tijela i druge zainteresirane subjekte. U tom smislu će se raditi tematsko-problemske analize, redovni i periodični statističko-informativni pregledi s prijedozima mjera za rješavanje uočenih, izraženih, konkretnih problema iz područja zapošljavanja. Obaviti će se i istraživanje tržišta rada sukladno istraživanju na razini Federacije Bosne i Hercegovine.

4.4 Informacije o istraživanju tržišta rada u 2022. godini i veljača 2023

Koncem prosinca 2022. godine u evidenciji Službe za zapošljavanje Hercegovačko-neretvanske županije/kantona bilo je evidentirano 27.588 nezaposlenih osoba što je u usporedbi sa prosječnom nezaposlenošću u 2021. godini manje za 10,0 %, a u odnosu na prošli mjesec više za 0,7 %. Gledano prema općinama najveći broj registriranih nezaposlenih osoba nalazi se u općinama: Mostar (13.261 ili 48,1 %), Konjic (3.240 ili 11,7 %), Čapljina (2.864 ili 10,4 %), Čitluk (2.592 ili 9,4 %), Jablanica (1.796 ili 6,5%), Prozor-Rama (1.786 ili 6,5 %), Stolac (1.644 ili 6,0 %), Neum (366 ili 1,3 %) i općina Ravno s 39 nezaposlenih osoba u evidenciji. U kvalifikacijskoj strukturi nezaposlenih osoba najveći broj čine osobe u trećem stupnju obrazovanja 9.032 što predstavlja udio od 32,7 %, zatim slijedi četvrti stupanj sa 8.808 osoba ili 31,9 %, prvi stupanj 5.407 ili 19,6 %, stupanj 72 sa 1.352 osobe ili 4,9 %, stupanj 62 sa 1.336 ili 4,8 %, stupanj 71 sa 945 osoba ili 3,4 %, stupanj 61 sa 366 ili 1,3 %, drugi stupanj 306 ili 1,1 %, peti stupanj 35 ili 0,1 % i osmi stupanj jedna osoba. Od ukupnog broja osoba koje traže zaposlenje koncem prosinca 2022.godine bilo je 15.131 žena što čini 54,8 %. U ukupnom broju na posao čeka do godinu dana 6.750 osoba ili 24,5 %, a preko 9 godina čeka njih 7.961 ili 28,9 %. U evidenciji nezaposlenih, osobe do 30 godina starosti čine 24,0 % (6.617 osoba), a svaka treća osoba u evidenciji je stara preko 50 godina (9.749 ili 35,3 %). Nezaposlenih osoba koje traže prvo zaposlenje je bilo 8.208, što od ukupnog broja predstavlja 29,8 %. Broj žena koje prvi put traže zaposlenje iznosi 4.793 ili 17,4 % od ukupnog broja nezaposlenih osoba. Najviše nezaposlenih osoba na dan 31.12.2022. godine po pojedinim stupnjevima stručnog

Koncem veljače 2023. godine u evidenciji Službe za zapošljavanje Hercegovačko-neretvanske županije/kantona bilo je evidentirano 27.466 nezaposlenih osoba što je u usporedbi sa prosječnom nezaposlenošću u 2022. godini manje za 1,9 %, a u odnosu na prošli mjesec manje za 0,2 %. Gledano prema općinama najveći broj registriranih nezaposlenih osoba nalazi se u općinama: Mostar (13.174 ili 48,0 %), Konjic (3.250 ili 11,8 %), Čapljina (2.888 ili 10,5 %), Čitluk (2.595 ili 9,4 %), Jablanica (1.786 ili 6,5%), Prozor-Rama (1.731 ili 6,3 %), Stolac (1.634 ili 5,9 %), Neum (370 ili 1,3 %) i općina Ravno s 38 nezaposlenih osoba u evidenciji. U kvalifikacijskoj strukturi nezaposlenih osoba najveći broj čine osobe u trećem stupnju obrazovanja 9.069 što predstavlja udio od 33,0 %, zatim slijedi četvrti stupanj sa 8.838 osoba ili 32,2 %, prvi stupanj 5.402 ili 19,7 %, stupanj 62 sa 1.269 ili 4,6 %, stupanj 72 sa 1.267 osoba ili 4,6 %, stupanj 71 sa 912 osoba ili 3,3 %, stupanj 61 sa 366 ili 1,3 %, drugi stupanj 307

ili 1,1 %, peti stupanj 34 ili 0,1 % i osmi stupanj dvije osobe. Od ukupnog broja osoba koje traže zaposlenje koncem veljače 2023.godine bilo je 15.059 žena što čini 54,8 %. U ukupnom broju na posao čeka do godinu dana 6.865 osoba ili 25,0 %, a preko 9 godina čeka njih 7.903 ili 28,8 %. U evidenciji nezaposlenih, osobe do 30 godina starosti čine 23,3 % (6.404 osobe), a svaka treća osoba u evidenciji je stara preko 50 godina (9.812 ili 35,7 %). Nezaposlenih osoba koje traže prvo zaposlenje je bilo 7.940, što od ukupnog broja predstavlja 28,9 %. Broj žena koje prvi put traže zaposlenje iznosi 4.647 ili 16,9 % od ukupnog broja nezaposlenih osoba. Najviše nezaposlenih osoba na dan 28.02.2023. godine po pojedinim stupnjevima stručnog

Tržište rada Hercegovačko-neretvanske županije/kantona u proteklom periodu bilježilo je pozitivne trendove. Uz kontinuirani pad broja nezaposlenih, rasla je zaposlenost te je tokom 2019. godine zabilježena stopa zaposlenosti od 37,2%, koje je ujedno bila viša od stope zaposlenosti u FBiH (34,8%). Međutim, u kontekstu zaposlenosti, stope značajno variraju među pojedinim lokalnim zajednicama HNŽ/K. Strukturom nezaposlenih osoba HNŽ/K preovladavaju KV radnici (32,95%), zatim osobe sa SSS (31,35%), te nekvalifikovana lica (20,53%). U ukupnom broju nezaposlenih, visokoobrazovana lica učestvuju sa 13,71% (VŠS i VSS). Smanjenje nezaposlenosti može se pripisati i gospodarskoj djelatnosti ali je ujedno i posljedica iseljavanja radno sposobne mlađe populacije. Prosječna plaća u HNŽ/K u 2019. godini iznosila je 1.011 KM i više ja u odnosu na prosjek u FBiH za 8,9%. Svakako da je i COVID 19 pandemija u 2020. godini utjecala kako na pad gospodarske djelatnosti tako i na povećanje stope nezaposlenosti, što je značajna implikacija za naredni planski period. Tržište rada na području FBiH tako i na području HNŽ/K karakteriše i postojanje sive ekonomije, ali i nedovoljna usklađenost programa obrazovnih institucija i potreba tržišta rada te se kao razvojna potreba definije i potreba za većom sinergijom službi za zapošljavanje, obrazovnih institucija i gospodarstva kako u kontekstu modifikacije i/ili uvođenja novih obrazovnih modula/zanimanja u obrazovni sistem tako i u kontekstu vođenja evidencije ali i sprečavanja rada na crno.

5 Analiza obrazovnih profila potrebnih maloj privredi HNK/Ž

Okosnicu obrazovanja u HNŽ/K, osim 123 redovite osnovne škole, čini 28 srednjih škola, te dvije javne i tri privatne visokoškolske institucije, u koje je tijekom 2021./2022. godine bio upisan 23.301 učenik i 11.605 studenata. U odnosu na školsku/akademsku 2018./2019. godinu primjetan je trend smanjenja broja upisanih na sve tri razine obrazovanja: 4,2% u osnovnim školama, 9,9% u srednjim školama i 13,6% na visokoškolskim institucijama.

Tablica 28. Broj upisanih učenika/studenata

Broj upisanih učenika/studenata	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022
Osnovno obrazovanje	17.155	16.766	16.472	16.438
Srednje obrazovanje	7.614	7.047	7.055	6.863
Visoko obrazovanje	13.425	11.850	12.507	11.605
Ukupno	38.194	35.663	36.034	34.906

*Izvor: Federalni zavod za statistiku

Usklađivanje obrazovnog sustava s tržištem rada obavlja se djelomično prilikom kreiranja Plana upisa u srednje škole, pri čemu se sektor obrazovanja konzultira s predstvincima tržišta rada, a koriste se i podaci Službe za zapošljavanje HNŽ/K o broju i obrazovnim profilima neuposlenih. Usklađenost

obrazovnog sustava u HNŽ/K s potrebama tržišta rada analizirana je tijekom 2020. i 2021. godine⁸ u koordinaciji Federalnog zavoda za zapošljavanje i županijskih službi za zapošljavanje, te uz podršku projekta „Unapređenje istraživanja tržišta rada“ koji financira EU. U uzorku na području HNŽ/K koji je obuhvatio 125 poslodavaca (od čega 97 mikro i malih poduzeća i 22 poslodavca poduzeća srednje veličine), 12,1% poslodavaca se izjasnilo da nije zadovoljno kvalitetom kvalifikacija, znanja i vještina radnika s kojima su surađivali, a osobito zbog nedostatka tehničkih-stručnih znanja i vještina, nedostatka organizacijskih, analitičkih i planskih vještina, kao i nedostatka znanja o upravljanju projektima. Poslodavci su također iskazali nezadovoljstvo zbog nedostatka praktičnoga rada tijekom obrazovanja.

Što se tiče upošljavanja novih radnika, 20% poslodavaca u HNŽ/K je iskazalo potrebe za novim zapošljavanjem. Poslodavci su za 2021. godinu procijenili da im nedostaje 407 novih radnika, od čega 32% u mikro i malim poduzećima i 47% u srednjim poduzećima. Najveće potrebe za novim zapošljavanjem iskazane su u djelatnosti trgovine (44%) i prerađivačke industrije (41%). Najveća potražnja kod anketiranih poslodavaca u HNŽ/K je za radnicima sa srednjom stručnom spremom III. stupnja – KV, VKV (51%), a najmanja za radnicima s višom i visokom stručnom spremom – VŠS, VSS (12%). Kao glavne razloge koji otežavaju pronalazak odgovarajućih novih radnika poslodavci u HNŽ/K navode nedostatak kadra sa znanjem i vještinama potrebnih za radno mjesto, kao i kadra odgovarajućeg radnog iskustva, te nedostatak kadra sa traženim zanimanjem.

5.1 Analiza obrazovnih profila u nižem srednjem obrazovanju/strukovnom obrazovanju

Strukovni trogodišnji programi zastupljeni su u većini srednjih škola u HNŽ/K u svim JLS, osim u općini Ravno. Prema Planu upisa u 1. razrede srednjih škola u školskoj 2022./2023. godini, predviđeno je ukupno 50 trogodišnjih programa na području Županije/Kantona, pri čemu su u srednjim školama bili najzastupljeniji programi za zanimanje kuhara (7), konobara (6), automehaničara (5) i frizera (4).

U proteklom petogodišnjem razdoblju (2018./2019. – 2022./2023.) broj trogodišnjih strukovnih programa kontinuirano se smanjuje. U odnosu na školsku 2018./2019. godinu broj programa je u školskoj 2022./2023. godini smanjen za 15,3%. S obzirom da je u istom razdoblju povećan broj četverogodišnjih programa, navedeni negativni trend vjerojatno je posljedica smanjenog zanimanja učenika za trogodišnjim usmjerenim zanimanjima, iako je prema anketama najveća potražnja među poslodavcima na području HNŽ/K upravo za radnicima sa srednjom stručnom spremom III. stupnja. Većina programa ima kontinuitet u zastupljenosti (upisuje učenike svake godine, ili svake druge godine), premda je primjetno da se struktura zastupljenih programa po školskim godinama mijenja. Primjerice, u programe za zanimanja poput pekara, mesara, krojača, grafičara tiska i dr. učenici nisu upisivani u posljednje dvije, odnosno tri godine. Istodobno, u proteklom petogodišnjem razdoblju učenicima su ponuđeni novi programi, odnosno zanimanja poput armirača-betonirca, fotografa, cvjećara, zavarivača i dr.

Detaljna struktura trogodišnjih programa u razdoblju 2018./2019. – 2022./2023. prikazana je u tablici ispod.

Tablica 29. Broj i vrsta trogodišnjih programa u školama HNŽ/K za razdoblje 2018/2019-2022/2023.

Program/zanimanje	2018/201	2019/202	2020/202	2021/202	2022/202
armirač-betonirac					1
automehaničar	5	7	6	4	5
bravar	2		1	1	1

⁸ Federalni zavod za zapošljavanje (2021.): Istraživanje tržišta rada u Federaciji BiH 2020/2021. god.

CNC operater	2	3	4	4	3
dekorater zidnih površina	1	1			
elektromehaničar	3	2	2	1	2
elektromonter mreža i postrojenja	1	1	1	1	
električar	1	1	1	1	
fotograf					1
frizer	3	4	2	4	4
grafičar tiska	1				
instalater	1	1	1	1	1
instalater grijanja, klima uređaja i vode	1			1	1
kamenorezac	1	1	1	1	1
keramičar-oblagič	1	1	1		1
keramičar-teracer	1	1		1	
keramičar-teracer-podopodlagač			1	1	1
klesar	1	1	1	1	1
konobar	6	8	9	8	6
krojač	1	1			
kuhar	7	8	8	8	7
kuhar-tehnolog			1	1	
mašinbravar	1	1	1		1
mesar	1	1	1		
monter suhe gradnje	1	1	1	1	1
nanosilac zaštitnih prevlaka				1	
pekar	1	1	1		
PK/KV cvjećar (DPP)			1	1	1
PK/KV krojač (DPP)	1	1	1	1	1
plinski i vodoinstalater				1	
polukvalifikovani krojač (DPP)		1			
pomoćni kuhar (DPP)	1	1	1	1	1
prodavač	6	3	3	4	3
rukovoditelj građevinskih i pretovarnih	2	2	1	1	1
tesar-parketar			1	1	1
voćar-vinogradar	1	1			
vodoinstalater	2	1	2	1	1
vozač motornog vozila	2	2	2	1	1
zavarivač				1	1
zidar-fasader-izolater	1	1	1	1	1
UKUPNO	59	58	57	55	50

*Izvor: MOZKŠ HNŽ/K: Izvadak iz Plana upisa učenika u I. razred srednje škole

5.2 Analiza obrazovnih profila u srednjem obrazovanju

Prema Pranu upisa u I. razredu srednjih škola na području HNŽ/K u školskoj 2022./2023. godini, budućim učenicima je bilo ukupno dostupno 90 programa četverogodišnjeg programa srednjoškolskog obrazovanja. U odnosu na školsku 2018./2019. godinu broj ovih programa je porastao za 10%, a zastupljeni su u svim JLS u HNŽ/K, osim u općini Ravno.

U proteklom petogodišnjem razdoblju srednjoškolcima su osim ukupno 14 gimnazijskih programa bili dostupni i usmjereni programi, odnosno zanimanja iz oblasti ekonomije, hotelijerstva i turizma, građevinarstva, strojarstva, elektrotehnike, prometa i dr. Detaljna struktura četverogodišnjih srednjoškolskih programa u razdoblju 2018./2019. – 2022./2023. prikazana je u tablici ispod.

Tablica 30. Broj i vrsta četverogodišnjih programa u školama HNŽ/K za razdoblje 2018/2019-2022/2023.

Program/zanimanje	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022	2022/2023
agrotehničar	1	1			
akušersko-ginekološka sestra		1			
arhitektonski tehničar	1	1	1	1	1
carinski tehničar	1	1	2	2	1
dizajner tekstila i odjeće	1	2	1	2	1
dizajner unutrašnje arhitekture-	1	1	1	1	1
ekonomist	6	3	6	5	6
ekonomist-poslovna informatika		1	2	2	2
ekonomski tehničar	3	3	3	3	3
ekonomski tehničar digitalnog					2
ekonomsko-informatički tehničar		1	1	1	1
elektroenergetičar obnovljivih	1	1			
elektrotehničar	1	2	2	2	2
elektrotehničar energetike	1	1	1	1	
elektrotehničar informacijskih	2	1	1	1	2
elektrotehničar računarske	1	1	1	1	3
farmaceutski tehničar	2	2	1	3	3
financijsko-računovodstveni	1	1	1		
fizioterapeutski tehničar				1	
geodetski tehničar	1	1	1	1	1
gimnazija: jezičko-prevodilačka			1	1	1
gimnazija: jezična	2	2	2	2	2
gimnazija: matematičko-	1	1	2	2	2
gimnazija: opća	8	8	7	7	7
gimnazija: pedagoška					1
gimnazija: sportska			1		
građevinski tehničar		1			
građevinski tehničar za	1	1	1	1	1
građevinski tehničar za	1	1	1	1	1
građevinsko-informatički tehničar	1		1	1	1
grafički tehničar-dizajner	2	1	2	1	2
hotelsko-turistički tehničar	4	6	6	5	4
industrijski i reklamni dizajner		1		1	
komercijalist	1	1	1	1	2
kozmetički tehničar			1	1	1
kuhar-tehnolog					1
laboratorijski tehničar	1		1	1	1
likovni dizajner-tehnicičar	1	1	1	1	1
mašinski tehničar	1		1		
mašinski tehničar programer na	1	1	1	1	1
mašinski tehničar za	1	1	1	1	1
medicinska sestra-tehnicičar	3	3	3	3	2
medicinski kozmetičar	1				1
poljoprivredni tehničar-	2	1	1		
poljoprivredni tehničar- opći		2	1	1	2
poslovno-pravni tehničar	1	1	1	1	
prehrambeni tehničar EU VET		1			
prehrambeni tehničar- smjer kontrola kvalitete hrane					1
računalni operater u prometu		1	1	1	1
računalni tehničar u graditeljstvu	1	1	1	1	

računalni tehničar u strojarstvu	2	1	2	1	3
računalni tehničar za CNC		1			
računalni tehničar-CNC	1	1	1	1	2
računalni tehničar-dizajner	1	1			
stomatološka sestra tehničar		1		1	
tehničar cestovnog prometa	2	2	2	2	2
tehničar dizajner enterijera	1	1	1	1	1
tehničar eko i održive gradnje		1	1	1	1
tehničar geodezije i	1	1	1	1	1
tehničar hortikulture				1	1
tehničar nutricionist	1	1	1	2	1
tehničar PT prometa	1	1	1	1	1
tehničar za bankarstvo i	1	1			
tehničar za elektroenergetiku	1	2	1	3	2
tehničar za komunikacijske	1	1	1		
tehničar za logistiku i špediciju	1	1	1	1	1
tehničar za mehatroniku	1	1	1	1	1
tehničar za računalstvo	1	1	1	1	1
tehničar za robotiku	1	1	1	1	1
tehničar za sigurnost cestovnog	1		1	1	
tehničar za zaštitu od požara	1				
tehničar za željeznički promet	1		1		1
turistički tehničar EU VET	1		1		1
upravni referent	1	1	1	1	1
web dizajner		1		1	
zdravstveno-laboratorijski		1			
zrakoplovni prometnik	1	1	1		1
zubotehničar			2		
UKUPNO	81	85	87	84	90

*Izvor: MOZKŠ HNŽ/K: Izvadak iz Plana upisa učenika u I. razred srednje škole

5.3 Analiza obrazovnih profila u višem i visokom obrazovanju

U oblasti visokog obrazovanja na području HNŽ/K djeluju dva javna sveučilišta: Sveučilište u Mostaru i Univerzitet „Džemal Bijedić“ i tri privatne visokoškolske institucije: Sveučilište Hercegovina, Univerzitet modernih znanosti i Visoka škola „Logos“ Mostar. Navedene institucije nude vrlo raznolike programe iz područja biotehničkih, tehničkih, biomedicinskih, prirodnih, društvenih i interdisciplinarnih znanosti, te umjetničkog područja, među kojima su i brojni obrazovni profili potrebni maloj privredi. Prema dostupnim podacima na području HNŽ/K izvodi se ukupno 256 studijskih programa, od čega 131 program trogodišnjeg (180 ECTS), odnosno četverogodišnjeg (240 ECTS) I. ciklusa obrazovanja, 119 programa jednogodišnjeg (60 ECTS), odnosno dvogodišnjeg (120 ECTS) II. ciklusa obrazovanja i šest integriranih studijskih programa (300 ECTS). Najveći broj studijskih programa zastupljen je na javnim sveučilištima: 128 na Sveučilištu u Mostaru i 61 na Univerzitetu „Džemal Bijedić“.

Tablica 31.Broj studijskih programa na visokoobrazovnim institucijama u HNŽ/K

Visokoškolske institucije	Ustrojbine jedinice na kojima se izvodi nastavni proces	Broj studijskih programa		
		I. Ciklus	II. Ciklus	Integrirani
Sveučilište u Mostaru	11 fakulteta i 1 sveučilišni odjel	60	64	4

Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru	8 fakulteta i 5 univerzitetskih studija	34	26	1
Sveučilište Hercegovina	2 fakulteta	13	13	
Univerzitet modernih znanosti - CKM Mostar	4 fakulteta	16	16	1
Visoka škola "Logos" Mostar		8		

5.4 Analiza programa poduzetničkog učenja i poduzetničkih vještina u srednjem, višem i visokom obrazovanju

Integracija poduzetničkog učenja i poduzetničke kompetencije u obrazovni sustav BiH napredovala donošenjem i implementacijom Strategije učenja o poduzetništvu u obrazovnim sustavima u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2012. - 2015. s akcijskim planom" ("Službeni glasnik BiH", br. 31/12). Strategija je obuhvatila sve razine formalnog obrazovanja - osnovno, srednje i visoko, kao i neformalno obrazovanje. Njome je utvrđeno šest strateških prioriteta: uspostava partnerstava za poduzetničko učenje, podizanje svijesti o poduzetničkom učenju na svim razinama, promocija poduzetničkog učenju u osnovnom i srednjem obrazovanju, formalno obrazovanje - pristup baziran na ključnoj kompetenciji, promocija poduzetničkog učenja u visokom obrazovanju, promocija poduzetničkog učenja u obrazovanju odraslih i neformalnom obrazovanju, provedba i monitoring Strategije. U sklopu implementacije navedene Strategije, u HNŽ/K provedena je obuka za savjetnike Pedagoškog zavoda HNŽ/K i Zavoda za školstvo Mostar, te je poduzetnička ključna kompetencija uvedena u pojedine škole na ovom području. Također, u listopadu 2020. godine Vijeće ministara BiH je donijelo Odluku o usvajanju prioriteta u integraciji poduzetničkog učenja i poduzetničke ključne kompetencije u obrazovne sustave u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2021.-2030. ("Službeni glasnik BiH", br. 79/20), kojom se nastavljaju i unapređuju razvijeni protokoli za razvoj poduzetničke kompetencije. S tim u vezi definirani prioriteti imaju za cilj da do 2030. godine bude postignuta puna integracija poduzetničkog učenja i poduzetničke kompetencije u obrazovne sustave u BiH, s posebnim osvrtom na EU EntreComp okvir. Također, u sklopu reformskog procesa poboljšanja kvalitete u obrazovanju u BiH, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO) prepoznala je poduzetništvo kao jednu od kroskurikularnih ključnih kompetencija, te izradila *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa za kroskurikulsko i međupredmetno područje definirana na ishodima učenja* („Službeni glasnik BiH“, br. 87/15) i *Smjernice za provedbu Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za kroskurikulsko i međupredmetno područje definirane na ishodima učenja* („Službeni glasnik BiH“, br. 87/15). Sukladno navedenim dokumentima, komponenta poduzetništva je ugrađena u sklop oblasti *Pojedinac i društvena odgovornost* u osnovno i srednje obrazovanje, te su definirani ishodi učenja s pripadajućim pokazateljima vezani uz poduzetništvo za određeni uzrast.

Poduzetništvo kao predmet djelomično je uključeno u nastavne programe srednjih škola u HNŽ/K, osobito škola ekonomskog smjera. Unaprjeđenje poduzetničkih znanja i vještina na razini visokog obrazovanja provodi se kroz usmjerene redovite studijske programe, putem sustava izbornih kolegija i programe cjeloživotnog obrazovanja. Na razini visokog obrazovanja u HNŽ/K izvode se preddiplomski, diplomski i doktorski studijski programi iz poslovne ekonomije na javnim sveučilištima, te pojedinim privatnim visokoškolskim institucijama. Osim toga, poduzetništvo kao predmet izučava se pored fakulteta ekonomskog smjera također i na pojedinim fakultetima drugih smjerova. Jačanje poduzetničke kompetencije u visokom obrazovanju u HNŽ/K provodi se i kroz

sustav izbornih kolegija, koji su dostupni svim studentima, bez obzira na odabranu matično usmjerjenje. Osim toga u novije vrijeme programi poduzetništva obuhvaćeni su i neformalnim obrazovanjem, odnosno cjeloživotnim obrazovanjem i usavršavanjem, poput Osnova poduzetništva, Poduzetništva žena i dr.

6 Analiza mjera za podršku razvoju male privrede sadržanih u Strategiji razvoja HNK/Ž za period 2021-2027 i Strategiji razvoja male privrede F BiH za period 2022-2027

Strategija razvoja Hercegovačko-neretvanskog kantona za period 2021.-2027. predstavlja integrirani multisektorski strateški dokument kojim se definišu javne politike i integralno usmjerava razvoj Hercegovačko-neretvanskog kantona i jedinica lokalne samouprave unutar HNK-a. Prilikom izrade Strategije razvoja HNK-a, u potpunosti su praćene odredbe Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH, a posebna pažnja posvećena je naučenim lekcijama iz procesa pripreme i implementacije prethodne integrirane Strategije razvoja HNK-a kao i usaglašenost s relevantnim strategijama drugih nivoa vlasti u BiH, obvezama proisteklim iz procesa evropskih integracija i ciljevima održivog razvoja Ujedinjenih nacija (SDGs).

Ostvarenje razvojne vizije definisane kao „Hercegovačko-neretvanski kanton je ekonomski i društveno najrazvijeniji region u Bosni i Hercegovini, PREPOZNATLJIV kao region ugodnog življenja i visokog životnog standarda, PRIVLAČAN za investicije, s jakim preduzetništvom koje se temelji na malim i srednjim preduzećima, poljoprivredi i turizmu i koji svoj ekonomski razvoj i društveno blagostanje gradi na SINERGIJI RAZLIČITOSTI, uvažavajući komponente ekonomske, društvene i okolišne održivosti“ će se realizovati kroz 3 strateška cilja, razrađena u 11 prioriteta i 44 mjeri.

6.1 Mjere u Strategiji razvoja HNK/Ž za koje je Ministarstvo privrede označeno kao koordinator mjeri

Od 44 mjeri definisanih Strategijom razvoja HNK/Ž, Ministarstvo privrede HNK/Ž je utvrđeno kao institucija odgovorna za koordinaciju 9 mjeri unutar strategije kako je prikazano u Tabeli i to:

Tabela 32. Pregled mjeri sadržanih u Strategiji razvoja HNK/Ž 2021-2027 za koje je Ministarstvo privrede HNK/Ž označeno kao koordinator mjeri

Naziv strateškog cilja	Naziv prioriteta	Naziv mjeri
SC 1: Dinamičan i održiv ekonomski razvoj uz održivo korištenje resursa	Prioritet 1.1. Poboljšati administrativni i poslovni ambijent za investitore i unaprijediti konkurentnost preduzeća i obrta	Mjera 1.1.2. Podržati unapređenje konkurenčnosti postojećih i novih preduzeća i obrta. Mjera 1.1.3. Podržati povezivanje privrede i naučno-istraživačkih institucija Mjera 1.1.4. Podrška uspostavi i razvoju poslovnih zona i preduzetničkih potpornih institucija Mjera 1.1.5. Podrška za jačanje kapaciteta i razvoj inovativnih digitalnih rješenja izvozno orijentisanih preduzeća strateških oblasti prerađivačke industrije i preduzeća u softverskoj djelatnosti Mjera 1.1.6. Jačati internacionalizaciju i uključivanje u globalne lanci vrijednosti (klasteri)

		Mjera 1.1.7. Oslobađanje poslodavaca od plaćanja poreza i doprinosa za novouposlene radnike koji stišu prvo radno iskustvo Ko-koordinator mjere: JU Služba za zapošljavanje
	Prioritet 1.2. Podsticanje održivog razvoja poljoprivrede, vodoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja	Mjera 1.2.3. Kvalitet i konkurentnost poljoprivredno prehrambene proizvodnje Ko-koordinator mjere: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivede
SC 2: Podizanje kvaliteta i savremenog razvoja društvenog sektora	Prioritet 2.3. Unapređenje zdravstva i socijalne zaštite	Mjera 2.3.4. Jačanje saradnje javnog i nevladinog sektora
SC 3: Upravljanje resursima i uslugama ekosistema u skladu s postojećim kapacitetima okoliša	Prioritet 3.3. Podsticati efikasnu energetsku tranziciju	Mjera 3.3.2. Povećanje udjela proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora

Mjera 1.1.2 Podržati unapređenje konkurentnosti postojećih i novih preduzeća i obrta podrazumijeva aktivnosti pružanja podrške preduzetnicima početnicima, obrtima, socijalnim preduzetnicima, maldim preduzetnicima te ženskom preduzetništvu. Cilj mjere je stvoriti uslove za osnivanje novih te očuvanje, rast i razvoj postojećih privrednih subjekata i razvoj različitih tipova i vrsta preduzetničke aktivnosti, uz podršku unapređenju konkurentnosti privrednih subjekata kroz standardizaciju poslovanja. Za realizaciju mjere predviđeno je osiguranje sredstava u iznosu od 2,1 miliona KM iz sredstava Budžeta HNK/Ž.

Mjera 1.1.3. Podržati povezivanje privrede i naučno-istraživačkih institucija podrazumijeva razvoj bolje saradnje privrede i naučno-istraživačkih institucija sa ciljem stvaranja kvalitetnijih uslova podrške osnivanju novih i razvoju postojećih privrednih subjekata i, kroz podršku razvojnih projekata i investicija, podržati ekonomski razvoj HNK-a. Aktivnosti mjere uključuju pružanje podrške osnivanju i radu strukovnih udruženja kroz izdavanje naučnih časopisa, održavanje konferencija i dr. te pružanje podrške saradnji univerziteta i privrede: „Jačanje visokotehnološkog obrazovanja kroz više studenata, bolju opremu i infrastrukturu.“ Za realizaciju mjere predviđeno je osiguranje sredstava u iznosu od 1 milion KM, kako iz sredstava Budžeta HNK/Ž tako i ostalih izvora.

Mjera 1.1.4. Podrška uspostavi i razvoju poslovnih zona i preduzetničkih potpornih institucija podrazumijeva kreiranje povoljnog poslovnog ambijenta u svim općinama/gradovima na području HNK-a, gdje će se, kroz funkcionalnu mrežu preduzetničkih potpornih institucija i poslovnih zona, olakšati ulazak u preduzetništvo, podržavati razvoj preduzeća svih veličina te generisati specifično znanje korisno za sve privredne subjekte. Ova mjera se fokusira i na podršku uspostavi biznis centara i centara za preduzetništvo mladih u općinama Prozor-Rama, Jablanica, Čitluk i Konjic te pružanje podrške programima unapređenja koje realizuje Obrtnička komora HNK/Ž i Privredna komora HNK/Ž. Za realizaciju mjere predviđeno je osiguranje sredstava u iznosu od 3 miliona KM, značajnim dijelom iz Budžeta HNK/Ž.

Mjera 1.1.5. Podrška za jačanje kapaciteta i razvoj inovativnih digitalnih rješenja izvozno orijentisanih preduzeća strateških oblasti prerađivačke industrije i preduzeća u softverskoj djelatnosti podrazumijeva jačanje konkurentnosti privrednih subjekata koji pripadaju strateško-važnim privrednim oblastima na području HNK/Ž kroz digitalizaciju poslovanja i unapređenje inovativnog i izvoznog potencijala ovih kompanija. Jedna od važnijih aktivnosti ove mjere jeste Formiranje Revolving fonda za podršku maloj privredi HNK/Ž i njegovim programima (npr. program pomoći pri pripremi izvoza) kao i Osiguranje fonda za sufinansiranje projektnih aplikacija i programa EU-a. Cilj mjere jeste povećanje zaposlenosti kao i jačanje konkurenosti privrede HNK/Ž kroz jačanje izvoznog potencijala ovih sektora, a za realizaciju mjere predviđeno je osiguranje sredstava u iznosu od 8 miliona KM, i to 6,6 miliona KM iz Budžeta HNK/Ž a ostatak iz kreditnih sredstava.

Mjera 1.1.6. Jačati internacionalizaciju i uključivanje u globalne lanc vrijednosti (klasteri) podrazumijeva pružanje podrške preduzetnicima u procesima udruživanja i umrežavanja a sve u cilju povećanja konkurentnosti i uspješnosti poslovanja, kako međusobno na području HNK/Ž kroz funkcionalne klasterne tako i s preduzetnicima iz bh. dijaspore, čime bi se dodatno osigurao transfer znanja i tehnologije. Umrežavanje poduzetnika sa dijasporom ali i međusobno na području HNK/Ž se planira ostvariti i kroz organizovanje preduzetničkih susreta u HNK/Ž sa krajnjim ciljem povećanja investicija, stepena zaposlenosti te jačanja sveukupnog razvoja HNK/Ž. Za realizaciju mjere predviđeno je osiguranje sredstava u iznosu od 1 milion KM iz Budžeta HNK/Ž .

Mjera 1.1.7. Oslobađanje poslodavaca od plaćanja poreza i doprinosa za novouposlene radnike koji stišu prvo radno iskustvo podrazumijeva pružanje podršku poslovnim subjektima u zapošljavanju kroz realizaciju programa sufinansiranja zapošljavanja, odnosno oslobađanja poslodavaca od plaćanja poreza i doprinosa za novouposlene radnike koji stišu prvo radno iskustvo. Ova mjera je zajednički koordinisana od strane Ministarstva privrede HNK/Ž i JU Službe za zapošljavanje HNK/Ž, a za realizaciju mjere predviđeno je osiguranje sredstava u iznosu od 700.000 KM iz Budžeta HNK/Ž .

Mjera 1.2.3. Kvalitet i konkurenost poljoprivredno prehrambene proizvodnje podrazumijeva kreiranje boljih uvjeta i okoline za rast i razvoj poljoprivrednih gazdinstva te jačanje privredne profitabilnosti koju prate investicijske aktivnosti za unapređenje i poboljšanje uslova za poljoprivrednu proizvodnju. Osnovni planirani razvojni efekat ove mjere jeste skraćivanje lanca poljepotrošač te jačanej konkurenosti poljoprivrednih proizvođača. Neke od planiranih aktivnosti se odnose na kreiranje digitalne tržnice HNK/Ž, potom izgradnja infrastrukturnih projekata (prostora za skladištenje, sušenje i hlađenje, tržnica) za smanjenje gubitaka kakvoće i kvaliteta i očuvanje prirodnih svojstava, uz povećanje valorizacije poljoprivrednih proizvoda i ostvarenje većih prihoda te podsticanje poljoprivrednih sajmova, manifestacija i izložbi. Za realizaciju mjere predviđeno je osiguranje sredstava u iznosu od 1,8 miliona KM iz Budžeta HNK/Ž .

Mjera 1.2.4. Održivi ruralni razvoj podrazumijeva podršku za zaštitu i jačanje autohtonih genetskih resursa, realizaciju poljoprivredno-okolišnih mjer i mjera za ublažavanje klimatskih promjena, promociju saradnje među poljoprivrednim proizvođačima, marketing lokalnih proizvoda i usluga te podršku organskoj proizvodnji. Također aktivnosti ove mjere uključuju i realizaciju investicija u infrastrukturu i opremu na gazdinstvima te podršku formiranju grupa proizvođača (formiranje klastera). Cilj mjere je povećanje broja poljoprivrednih gazdinstava kao i povećanje obima organske proizvodnje. Za realizaciju mjere predviđeno je osiguranje sredstava u iznosu od 9,3 miliona KM, kako iz sredstava Budžeta HNK/Ž tako i ostalih izvora.

Mjera 2.3.4. Jačanje saradnje javnog i nevladinog sektora podrazumijeva jačanje saradnje javnog sektora sa nevladinskim sektorom a sa ciljem bržeg postizanja razvojnih ciljeva uz manja novčana

izdvajanja. Ključne aktivnosti koje je potrebno poduzeti u ovoj mjeri su uspostaviti registar nevladinih organizacija koje djeluju i rade području HNK/Ž, formirati koordinaciono tijelo koje će koordinisati razvojne potrebe HNK-a i aktivnosti koje provode nevladine organizacije te izraditi bazu podataka potencijalnih donatora i pripremiti plan mobilisanja dostupnih sredstava iz nacionalnih i inernacionalnih razvojnih fondova. Za realizaciju mjeri predviđeno je osiguranje sredstava u iznosu od 3 miliona KM kako iz sredstava Budžeta HNK/Ž tako i ostalih izvora.

Mjera 3.3.2. Povećanje udjela proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora podrazumijeva kreiranje uslova za povećanje proizvodnje energije iz alternativnih izvora, a posebno energije vjetra, sunca i biomase u skladu s prirodnim kapacitetima ovog područja. Aktivnosti koje podrazumijeva ova mjera uključuju izradu baze podataka instaliranih postrojenja obnovljivih izvora energije u HNK/Ž te promovisanje i podsticanje korištenja obnovljivih izvora energije u javnim objektima i u sektoru privrede. Za realizaciju mjeri predviđeno je osiguranje sredstava u iznosu od 800.000 KM kako iz sredstava Budžeta HNK/Ž tako i ostalih izvora.

6.2 Mjere u Strategiji razvoja HNK/Ž za koje je Ministarstvo privrede označeno kao nosilac mjeri

Uz navedenih 9 mjeri, Ministarstvo privrede HNK/Ž utvrđeno je i kao jedan od nosilaca za dodatne 4 mjeri čiji je pregleda dat u narednoj Tabeli.

Tabela 33. Pregled mjeri sadržanih u Strategiji razvoja HNK/Ž 2021-2027 za koje je Ministarstvo privrede HNK/Ž označeno kao jedan od nosilaca mjeri

Naziv strateškog cilja	Naziv prioriteta	Naziv mjeri
SC 1: Dinamičan i održiv ekonomski razvoj uz održivo korištenje resursa	Prioritet 1.1. Poboljšati administrativni i poslovni ambijent za investitore i unaprijediti konkurentnost preduzeća i obrta	Mjera 1.1.1. Unapređenje poslovnog ambijenta kroz smanjenje administrativnih prepreka i jačanje institucionalne podrške postojećim i novim poslovnim subjektima
	Prioritet 1.3. Podizanje kvaliteta i konkurenčnosti turističkog proizvoda HNK-a	Mjera 1.3.1. Razvoj novih i kvalitetnih sadržaja turističke ponude
	Prioritet 1.4. Efikasna i djelotvorna javna uprava, finansije i pravosuđe	Mjera 1.4.2. Transparentnost u upravljanju javnim finansijama Mjera 1.4.3. Efikasno i djelotvorno pravosuđe i pravni sistem

Mjera 1.1.1. Unapređenje poslovnog ambijenta kroz smanjenje administrativnih prepreka i jačanje institucionalne podrške postojećim i novim poslovnim subjektima podrazumijeva aktivnosti na unapređenju regulatornog okruženja u cilju smanjenja obima potrebne dokumentacije za izdavanje urbanističke i građevinske saglasnosti te osiguravanja preduslova za lakšu registraciju poslovnih subjekata. Mjera također podrazumijeva uspostavu funkcionalnog jednošalterskog sistema registracije poslovnih subjekata kao i promociju investicijskih mogućnosti u HNK i uspostavljanju baze investicija u HNK-u. Za realizaciju mjeri predviđeno je osiguranje sredstava u iznosu od 5 miliona KM, kako iz sredstava Budžeta HNK/Ž tako i ostalih izvora. Institucija odgovorna za koordinaciju ove mjeri je Ministarstvo građenja i prostornog uređenja HNK/Ž.

Mjera 1.3.1. Razvoj novih i kvalitetnih sadržaja turističke ponude podrazumijeva podizanje kvaliteta smještajne i ostale turističke ponude, fokusiranje na razvoj kvalitetnih turističkih proizvoda s višim udjelom dodane vrijednosti i bolje označavanje i interpretacija turističkih atrakcija, što će direktno doprinijeti podizanju konkurentnosti ukupnog turističkog proizvoda HNK/Ž na lokalnom i regionalnom turističkom tržištu. Aktivnosti mjere uključuje izgradnju novih i podizanje kvaliteta postojećih smještajnih objekata s naglaskom na male i porodične hotele, razvoj „nišnih“ turističkih proizvoda visoke dodane vrijednost, razvoj turizma događanja i manifestacija te razvoj sistema „labelinga“ i sistema označavanja kvaliteta. Za realizaciju mjere predviđeno je osiguranje sredstava u iznosu od 4,6 miliona KM, kako iz sredstava Budžeta HNK/Ž tako i ostalih izvora. Institucija odgovorna za koordinaciju ove mjere je Ministarstvo trgovine, turizma i zaštite okoliša HNK/Ž.

Mjera 1.4.2. Transparentnost u upravljanju javnim finansijama podrazumijeva unapređenje efikasnosti sistema javnih finansija u planiranju i trošenju javnih finansijskih sredstava a razvojni efekat mjere se ogleda u namicanju sredstava iz vanjskih izvora i rastu ekonomije povećanim javnim investicijama kao i rasterećenju privrede na održiv način. Ključne aktivnosti ove mjere su implementacija i unapređenje programskog budžetiranja te povećanje efikasnosti u naplati javnih prihoda kao i povećanje efekta u trošenju javnih sredstava i obima i efikasnosti javnih investicija. Za realizaciju mjere predviđeno je osiguranje sredstava u iznosu od 800.000 KM, kako iz sredstava Budžeta HNK/Ž tako i ostalih izvora. Institucija odgovorna za koordinaciju ove mjere je Ministarstvo finansija HNK/Ž.

Mjera 1.4.3. Efikasno i djelotvorno pravosuđe i pravni sistem podrazumijeva poboljšanje i pojednostavljivanje komunikacije s građanima, skraćivanje trajanja stečajnih postupaka i jačanje povjerenja u njihovu djelotvornost te unapređenje ljudskih resursa i uslova rada. Aktivnosti mjere podrazumijevaju unapređenje kompetencija i upravljačkih vještina u pravosudnom sistemu, edukacija stečajnih sudija i upravnika, optimizacija i digitalizacija usluga i procesa u pravosudnom sistemu i nastavak smanjivanja broja neriješenih predmeta i skraćivanje trajanja sudskeh postupaka poboljšanjem efikasnosti. Za realizaciju mjere predviđeno je osiguranje sredstava u iznosu od 2 miliona KM, kako iz sredstava Budžeta HNK/Ž tako i ostalih izvora. Institucija odgovorna za koordinaciju ove mjere je Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave HNK/Ž.

6.3 Mjere u Strategiji razvoja male privrede Federacije BiH za koje je Ministarstvo privrede označeno kao nosilac mjere

Tokom 2022. godine pristupljeno je izradi Strategija razvoja male privrede Federacije BiH za period 2022.-2027. godina koji kao integrисани, multisektorski strateški dokument Federacije Bosne i Hercegovine definira politike razvoja sektora male privrede, strateške ciljeve i prioritete koji predstavljaju putokaz za sveukupni društveni razvoj. Značaj izrade ovog sektorskog dokumenta ogleda se u planskom usmjeravanju razvoja male privrede Federacije BiH kako bi se u skladu sa dostupnim resursima ostvarili maksimalni efekti u poticanju razvoja ove razvojne oblasti Federacije BiH.

Unutar definisanih mjer u Strategiji razvoja male privrede Federacije BiH za period 2022-2027, za četiri mjeru su označena kantonalna ministarstva kao jedan od nosioca mjeru te samim time ove mjeru će utjecati na razvojne aktivnosti i Ministarstva privrede HNK/Ž. Naredna tabela daje pregled mjeru.

Tabela 34. Pregled mjera sadržanih u Strategiji razvoja male privrede Federacije BiH 2022-2027 za koje su kantonalna ministarstva označena kao jedan od nosilaca mjere

Naziv strateškog cilja	Naziv prioriteta	Naziv mjere
SC 1: Konkurentna mala privreda temeljena na digitalizaciji i zelenoj ekonomiji	Prioritet 1.2. Zelena tranzicija male privrede	Mjera 1.2.1. Pružati podršku malim i srednjim preduzećima na poboljšanju energijske efikasnosti i principa „zelene ekonomije“ i „ekologizacije“ (Mjera 3.3.2. SR FBiH)
SC 2: Razvoj poslovnog okruženja i unapređenje poduzetničke infrastrukture	Prioritet 2.2. Poduzetničko učenje i ciljani oblici poduzetništva	Mjera 2.2.1. Podrška razvoju i integraciji programa poduzetničkog učenja u formalno i neformalno obrazovanje i planiranje karijere
	Prioritet 2.3. Poduzetnička infrastruktura	Mjera 2.3.1. Podržavati uspostavu i razvoj poduzetničkih zona Mjera 2.3.2. Podržati uspostavu i razvoj poduzetničkih potpornih institucija

7 Analiza utrošaka i efekata dodijeljenih poticajnih finansijskih sredstava za razvoj male privrede HBK/Ž u periodu 2016-2021.

7.1 Analiza utrošaka sredstava i efekta dodijeljenih maloj privredi iz Budžeta HNK-Ž

Ministarstvo privrede Hercegovačko-neretvanskog kantona (u daljem tekstu: Ministarstvo) za 2019. i 2020. godinu godišnje planove rada temeljilo je na Programu razvoja male privrede HNK 2016.-2020. godine i Strategiji razvoja malog i srednjeg poduzetništva u Hercegovačko-neretvanskom kantonu za period 2012.-2020. godine, a za 2021. i 2021. godinu na Programu razvoja male privrede HNK 2021.-2024. godine. Inače, Plan Ministarstva za svaku godinu izrađuje se na osnovu Budžeta HNK za tekuću godinu, odnosno rebalansa Budžeta ako postoji u toj godini. Zbog uticaja pandemije korona virusa COVID 19 Budžet HNK je rebalansiran u posmatranom četverogodišnjem periodu za tri godine a u 2020. godini čak dva puta. U posmatranom periodu planirana sredstva iz Budžeta kontinuirano su rasla iz godine u godinu, tako da je sa početnih 1.220.000 KM u 2019. godini iznos planiranih sredstava narastao na 2.250.000 KM u 2022. godini. Za četverogodišnji period ukupno je planirano za finansiranje subjekata male privrede u skladu s Zakonom o poticaju razvoja male privrede i zaštiti tradicionalnih djelatnosti (obrta) iznos od 6.210.000 KM. Kretanje planiranih iznosa po godinama prikazano je u tabeli ispod.

Planirana sredstva Ministarstva gospodarstva/privrede HNK/Ž u periodu 2018.-2022. za podršku razvoju HNK/Ž											
Kod	Pozicija	2019.		2020.			2021.		2022.		Ukupno
		Budžet	Budžet	Budžet	Rebalans I	Rebalans I	Budžet	Rebalans	Budžet	Rebalans	
614500	Subvencija privatnim preduzećima i poduzetnicima	1.100.000	1.100.000	1.000.000	1.000.000	1.200.000	1.300.000	1.500.000	1.700.000	5.100.000	
614300	Tekući transferi neprofitnim organizacijama	120.000	200.000	140.000	140.000	140.000	300.000	100.000	350.000	910.000	
614500	Tekući transfer za implementaciju novih znanja i tehnologija i standarda								200.000	200.000	
		1.220.000	1.300.000	1.140.000	1.140.000	1.340.000	1.600.000	1.600.000	2.250.000	6.210.000	

Zakon o poticaju razvoja male privrede i zaštiti tradicionalnih djelatnosti (obrta), propisuje obavezu Ministarstva da nadzire i prati provođenje Programa i Godišnjeg plana, analizira rezultate, te izrađuje

izvještaj o izvršenju godišnjih planova svih zakonskih nosioca Programa, koji se, u konačnici, podnosi na razmatranje Skupštini HNK.

Plan provođenja godišnjih programa Ministarstva privrede sačinjen izrađuje se na osnovu godišnjeg Budžeta, odnosno rebalansa Budžeta u kojem su za Ministarstvo utvrđena novčana sredstva na poziciji „Subvencije privatnim preduzećima i poduzetnicima“, ekonomski kod - 614500. Sredstva sa ove pozicije namijenjena su podršci sektora malog i srednjeg poduzetništva, na način da bi se, kao grant sredstva, dodijelila neodređenom broju odabranih korisnika, pod utvrđenim uslovima, a na poziciji „Tekući transferi neprofitnim organizacijama (drvni i metalni klaster)“, organizacijska jedinica 36010003, ekonomski kod - 614 300 planiraju se sredstva koja se kao grant sredstva dodjeljuju klasterima i neprofitnim organizacijama koje svojim radom podržavaju razvoj male privrede.

U posmatranom četverogodišnjem periodu Ministarstvo je uspješno operacionaliziralo i u cijelosti utrošilo planirana sredstva, na način da su blagovremeno donesene potrebne odluke za provođenje godišnjih programi utroška sredstava, raspisivani i provedeni javni pozivi za odabir korisnika poticajnih sredstava Ministarstva, odabrani korisnici poticajnih sredstava Ministarstva. U četverogodišnjem periodu Ministarstvo je na podršku subjektima male privrede i neprofitnim organizacijama koje u svojim programima realizuju različite aktivnosti podrške razvoju male privrede utrošilo 6.210.000 KM ili prosječno godišnje 1.552.500 KM. Pregled utroška sredstava po godinama prikazan je u Tabeli ____.

Pozicije/mjere utroška sredstava	2019.	2020.	2021.	2022.	2022.
(I) Subvencija privatnim preduzećima i poduzetnicima	1.100.000	1.000.000	1.300.000	1.700.000	5.100.000
Sufinansiranje poduzetnika početnika	120.000	100.000	200.000	250.000	670.000
Tehnološki razvoj	860.000	720.000	900.000	1.000.000	3.480.000
Poticaj obrtima, starim i tradicionalnim djelatnostima,	120.000	180.000	200.000	450.000	950.000
(II) Tekući transferi neprofitnim organizacijama (klasterizacija)	120.000	140.000	300.000	350.000	910.000
(III) Tekući transfer za implementaciju novih znanja i tehnologija i standarda	0	0	0	200.000	200.000
Ukupno utrošeno (I+II+III)	1.220.000	1.140.000	1.600.000	2.250.000	6.210.000

U posmatranom periodu podrška je dodijeljena za 608 subjekata male privrede iz novčanih sredstva na poziciji „Subvencije privatnim preduzećima i poduzetnicima“, 57 neprofitnih organizacija sa pozicije „Tekući transferi neprofitnim organizacijama (drvni i metalni klaster)“, a u 2022. godini podrška je dodijeljena za 4 subjekta male privrede sa pozicije „Tekući transfer za implementaciju novih znanja i tehnologija i standarda“. Ukupno je podržano 680 korisnika, od kojih su neki podržavani više godina.

Odarbani korisnici s kojima su zaključeni ugovori	2019.	2020.	2021.	2022.	Ukupno
Broj podržanih korisnika sredstvima subvencija privatnim preduzećima i poduzetnicima	85	140	134	249	608

Broj podržanih korisnika interventnim sredstvima subvencija privatnim preduzećima i poduzetnicima	3	4	4		11
Broj podržanih korisnika neprofitnih organizacija	5	8	21	23	57
Broj podržanih korisnika sredstvima za implementaciju novih znanja i tehnologija i standarda				4	4
Ukupno	93	152	159	276	680

Poslovni subjekti male privrede koji su podržani sredstvima Ministarstva uložili su iz značajna vlastita sredstava što je rezultiralo pozitivnim razvojnim efektima kao i povećanju novozaposlenih što je bio jedan od kriterija za dodjelu poticajnih sredstava od strane Ministarstva.

Godina	Sredstva dodatakno od Ministarstva	Vlastita sredstva subjekata male privrede	Ukupno	Učešće sredstava Ministarstva	Broj novozaposlenih
2019.	1.100.000	1.705.693	2.805.693	39,2%	26
2020.	1.000.000	1.499.200	2.499.200	40,0%	37
2021.	1.300.000		1.300.000		
2022.	1.700.000		1.700.000		
Ukupno	5.100.000				

7.1.1 Revolving kreditna linija (fond)

Revolving kreditna linija, uspostavljena još 2001. godine, iz sredstava ostvarenih privatizacijom poduzeća, na području HNŽ/K, realizira se preko Vakufske banke d.d. Sarajevo Glavne filijale Mostar. Ministarstvo ima svog predstavnika u Kreditnom odboru Banke, a krediti iz ove linije se odobravaju fizičkim i pravnim osobama, po fiksnoj kamatnoj stopi od 4% godišnje, uz grace period u trajanju od 3-6 mjeseci i rok otplate do 3 (tri) godine, za uslužne djelatnosti, odnosno do 6 (šest) godina, za proizvodne djelatnosti. U razdoblju od 2001.-2016. godine odobreno je 158 kredita, u ukupnoj vrijednosti od 3.851.685,00 KM, za proizvodne i uslužne djelatnosti, te za poljoprivredu. Nakon 2017. godine, u kojoj nije bilo odobrenih kredita, u 2018. godini odobren je svega jedan kredit (za uslužnu djelatnost), u visini od 70.000,00 KM, istom korisniku kojemu je odobren kredit, u visini od 70.000,00 KM. U izvješćima o stanju fonda i odobrenih kredita, za prethodne godine, već je isticano da je broj kreditnih zahtjeva u stalnom opadanju (2013., 2014., 2017., te 2019. godine, uopće nije bilo odobrenih kredita). Pretpostavka slabijeg zanimanja za ovu kreditnu liniju je, vjerojatno, visina kamatne stope, koja, u odnosu na kredite koje nude komercijalne banke, više nije tako povoljna, zbog čega se odavno nameće potreba revidiranja uvjeta ponude kredita, a samim tim i ugovora Ministarstva sa Bankom. Stanje Revolving fonda, na dan 31.12.2022. godine, iznosilo je **xxxx** KM (na raspolaganju za nove kreditne zahtjeve), dok je stanje duga po glavnici iznosilo **xxxx** KM. Osim izmjenjenih uslova na tržištu kapitala, kod Vakufske banke d.d. Sarajevo došlo je i do promjene u vlasničkoj strukturi.

U kontekstu naprijed navedenog nameće se logičan zaključak o potrebi donošenje odluke o pokretanju procedure raskida ugovora, kojeg je Vlada HNK zaključila sa Vakufskom bankom d.d. Sarajevo Glavna filijala Mostar, 2001. godine, putem Kantonalnog javnog pravobranilaštva, a u cilju povrata sredstava, deponiranih kod Banke, prilikom pokretanja Revolving kreditne linije. Nakon što budu doznačena

sredstva ista treba staviti u funkciju poticanja razvoja male privrede kroz implementaciju mjera koje će biti predložene u razvojnoj strategiji male privrede HNK.

7.1.2 Regionalni garantni fond (RGF)

Regionalni garancijski fond (RGF) je pokrenut krajem 2008. godine, zajedničkim sredstvima Vlade HNK i Udruženja za poduzetništvo i posao LiNK Mostar, koja su uvećana, korištenjem multiplikatora (4) UniCredit Banke Mostar. Posredstvom Banke su realizovani krediti, kao vid pomoći u finansiranju poduzetnika, s područja HNK. Fond je u startu imao na raspolaganju 600.000,00 KM, od kojih sredstva Ministarstva, u iznosu od 100.000,00 KM, ostaju trajno u vlasništvu HNK, a kasnije su pridružena i sredstva donatora, Ministarstva spoljnih poslova Italije i Grada Mostara. Prema podacima, koje Ministarstvu dostavlja Udruženje LiNK, o dinamici otplate kredita, odnosno, o povratu sredstava u RGF, u osnovi nema promjena, u periodu od 2017.-2019. godine, pa se navodi da je kroz RGF podržano 18 MSP s područja HNK, ukupan plasman iznosio je 590.000,00 KM, u momentu realizacije kredita podržana 153 radna mjesta, novokreirana 34 radna mjesta. Zadnji odobreni kredit bio u IV/2012. godine. Obzirom da nisu dostavljeni podaci za 2020. godinu, nije poznat iznos nenaplaćenog duga, u postupku naplate od klijenata, protiv kojih su pokrenuti sudski sporovi. Dakle, analizirajući svrshodnost korištenja sredstava koja su na raspolaganju, zaključak je da je upitno dalje postojanje RGF-a, jer bi se sredstva Vlade HNK, koja su godinama „zarobljena“ u tom fondu, mogla upotrijebiti u različite druge svrhe. Udruženje LiNK, već tri godine, ne dostavlja Ministarstvu podatke o stanju RGF-a i visini nenaplaćenog duga.

Iz navedenih činjenica jasno je da je odavno prestalo korištenje sredstava za odobrene namjene pa je potrebno donijeti odluku o pokretanju procedure raskida ugovora, raskinuti ugovor a kada sredstva budu doznačena na račun Ministarstva koristiti ih za podršku programima razvoja poduzetničkih potpornih institucija.

7.2 Analiza utrošenih sredstava i efekata dodijeljenih maloj privredi iz budžeta općina i gradova HNK-Ž

Gradovi i općine Hercegovačko neretvanskog kantona u periodu 2019-2022. godine uložila su značajna sredstva za poticaj programima podrške subjektima male privrede. Visina izdvojenih sredstava pojedig gradova i općina oscilira u iznosima i po godinama, ali i po broju programa i namjeni sredstava. Sredstva su izdvajana za poduzetničku infrastrukturu, kreditiranje poduzetnika (subvencioniranjem kamata), subvencioniranje upošljavanje volontera i osoba sa završenom VSS/VŠS, za stipendiranje đaka i studenata, organizaciju sajmova, ciljanu podršku subjektima male privrede u poljoprivred, turizmu i drugim. Neke od općina su iskazale značajno više iznose u odnosu na druge općine i gradove kao što je općina Prozor-Rama al je dio sredstva uložen u podršku poljoprivredi, stočarstvu podršci infrastrukturnim projektima i javnim preduzećima što se ne može dovesti u kontekst direktnе podrške subjektima male privrede. Iznosi podrške su veoma različiti po općinama/gradovima, njihova dinamika ali dinamika ulaganja po godinama promatrana u odnosu na svaku pojedinačnu općinu/grad. Očito je da postoji neusklađen pristup podrške razvoju male privrede po općinama/gradovima ali isto tako neusklađenost je prisutna u odnosu na programe podrške sa nadležnim kantonalnim i federalnim ministarstvima. U četverogodišnjem periodu općine/gradovi su uložile u programe podrške razvoju male privrede cca 40 miliona KM ili prosječno godišnje 10 miliona KM.

Dopuna komentara nakon što prikupimo sve podatke

Grad/Općina	2019.	2020.	2021.	2022.	Ukupno
Jablanica	7.229.134	471.617	717.189	405.215	8.823.155
Stolac	1.182.046	801.492	1.094.538	1.862.557	4.940.633
Prozor-Rama	755.106	2.044.860	5.753.182	9.987.469	18.540.617
Ravno	488.000	47.150	0	0	535.150
Neum	368.269	461.033	1.238.247	1.512.326	3.579.875
Konjic	324.241	230.422	249.428	210.456	1.014.547
Čitluk	208.641	396.453	72.503	92.610	770.207
Čapljina	0	0	100.000	76.000	176.000
Mostar	0	0	418.995	1.100.000	1.518.995
Ukupno	10.555.437	4.453.027	9.644.082	15.246.633	39.899.179

7.3 Analiza utrošenih sredstava i efekata dodijeljenih maloj privredi iz programa FMRPO

Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, u periodu 2016-2021. godina, realiziralo je podršku razvoju male privrede kroz dva programa poticaja:

- Tekući transferi
- Kreditni poticaj razvoja poduzetništva i obrta

Programi poticaja nisu realizirani u 2020. godini zbog pandemije korona virusa COVID-19.

Potrebno je istaći da je Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta godišnje programe poticaja nastojalo unaprijediti na osnovu povratnih informacija od strane korisnika programa podrške ali i drugih relevantnih institucija koje zastupaju interese MSP i obrta u FBiH, kao i uzimajući u obzir preporuke iz Izvješća revizije učinka „Podrška razvoju malog i srednjeg poduzetništva u FBiH“.

Sredstava „Tekućih transfera“ utvrđuju se Budžetom Federacije BiH za svaku godinu pojedinačno, a Vlada Federacije BiH na prijedlog Federalnog ministarstva razvoja poduzetništva i obrta donosi odluku o usvajanju programa utroška sredstava s kriterijima raspodjele sredstava „Tekućih transfera“. Procedure propisane odlukama Vlade Federacije BiH o načinu izbora korisnika poticajnih sredstava (raspisivanja Javnog konkursa za dodjelu poticajnih sredstava, obrazovanje Stručne komisije za izbor korisnika, te objavljivanje rezultata Javnog konkursa u Službenim novinama Federacije BiH), u potpunosti se poštaju. Podrška projektima koji se realizuju različiti su po godinama i prilagođeni su potrebama subjekata male privrede. U 2019. godini realizirani su podržani su sljedeći projekti: Izgradnja poduzetničkih zona, Poticaji inovatorima-pojedincima, Unapređenje institucijske poduzetničke infrastrukture, Poticaj udruženjima, komorama i obrazovnim institucijama, Tehničko usklađivanje (uvodenje ISO, HACCP standarda i osiguranje CE znaka), Poticaji tradicionalnim i starim obrtim, Poticaji razvoju vezanih i posebnih obrta, Poticaji novoosnovanim subjektima malog gospodarstva, Jačanje konkurentnosti MSP-a, Pružanje mentoring usluga za subjekte malog gospodarstva, Stipendiranje učenika koji se obrazuju za deficitarna zanimanja. **Dopuna komentara nakon što prikupimo sve podatke**

Kanton/Županija	2019.	2020.	2021.	2022.	Ukupno
1 Bosansko-podrinjski	29.000	0			
2 Hercegovačko-neretvanski	1.628.033	0			

3	Kanton 10	19.000	0					
4	Posavski	404.217	0					
5	Sarajevo	522.818	0					
6	Srednjobosanski	896.197	0					
7	Tuzlanski	1.233.027	0					
8	Unsko-sanski	952.375	0					
9	Zapadno-hercegovački	463.285	0					
10	Zeničko-dobojski	1.658.364	0					
	UKUPNO	7.806.316	0					
Učešće HNK u ukupnim sredstvima		20,9%						

Prema odlukama Vlade Federacije sredstva za realizaciju **Programa „Kreditni poticaj razvoja poduzetništva i obrta“**, plasirana su putem Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine, na revolving osnovi, sa rokom povrata sredstava na JRR Budžeta Federacije Bosne i Hercegovine do 2030, grejs periodom do dvije godine i kamatnom stopom do 1%. **Dopuna komentara nakon što prikupimo sve podatke**

Rb	Kanton/Županija	2019.	2020.	2021.	2022.	Ukupno
1	Bosansko-podrinjski	0	0			
2	Hercegovačko-neretvanski	1.226.871	0			
3	Kanton 10	350.000	0			
4	Posavski	0	0			
5	Sarajevo	1.000.000	0			
6	Srednjobosanski	669.359	0			
7	Tuzlanski	679.187	0			
8	Unsko-sanski	936.580	0			
9	Zapadno-hercegovački	992.776	0			
10	Zeničko-dobojski	2.305.310	0			
	UKUPNO	8.160.083	0		0	
Učešće HNK u ukupnim sredstvima		15,0%				

Uslijed nastanka COVID-19 pandemije 2020. godine koja je ostavila negativne posljedice na poslovanje subjekata male privrede u Federaciji BiH, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je 27.10.2021.godine donijela Uredbu o mjerama finansijske pomoći obrtima i ostalim samostalnim djelatnostima u Federaciji Bosne i Hercegovine u cilju ublažavanja negativnih posljedica pandemije COVID-19. Cilj dodjele finansijske pomoći u skladu sa navedenom Uredbom bio je opstanak obrta i ostalih samostalnih djelatnosti, očuvanje radnih mjesta, te osiguranje podrške likvidnosti u svrhu ublažavanja negativnih posljedica pandemije COVID-19. Pravo na dodjelu finansijske pomoći po ovoj uredbi ostvarili su svi obrti i ostale samostalne djelatnosti, koje su uredno izmirivale svoje obaveze po osnovu direktnih i indirektnih poreza i koje su očuvale radna mjesta, a na osnovu službenih evidencija Porezne uprave Federacije BiH, kao i Uprave za indirektno oporezivanje Bosne i Hercegovine. Realizacijom navedene finansijske pomoći ostvaren je doprinos opstanku obrta i ostalih samostalnih djelatnosti, očuvanju radnih mjesta i osiguranju podrške likvidnosti u svrhu prevladavanja okolnosti koje je izazvala pandemija COVID-19.

U Hercegovačko-neretvanskom kantonu podržano je 2.291 korisnik u iznosu od 5.810.328 Km što čini 9,7% ukupno realiziranih sredstava.

Rb	Kanton/Županija	Broj korisnika	Iznos finansijske pomoći	%
----	-----------------	----------------	--------------------------	---

1	Bosansko-podrinjski	318	595.940	1,0%
2	Hercegovačko-neretvanski	2.291	5.810.328	9,7%
3	Kanton 10	491	993.806	1,7%
4	Posavski	329	764.476	1,3%
5	Sarajevo	5.425	13.505.221	22,5%
6	Srednjobosanski	2.812	6.561.232	10,9%
7	Tuzlanski	4.733	12.083.114	20,1%
8	Unsko-sanski	2.337	5.986.356	10,0%
9	Zapadno-hercegovački	1.296	2.715.458	4,5%
10	Zeničko-dobojski	4.734	10.983.404	18,3%
UKUPNO		24.766	59.999.335	100,0%

7.4 Analiza utrošaka i efekata sredstava dodijeljenih maloj privredi iz programa FZZP i Službe za zapošljavanje HNK-Ž

Služba za zapošljavanje HNK-K Mostar realizira programe sufinanciranja zapošljavanja čiji se efekti mijere brojem novozaposlenih osoba, brojem obučenih osoba, brojem sufinanciranih zapošljavanja nezaposlenih osoba u subjektima male privrede. U promatranom periodu ralizirani su različiti programi sufinanciranja koji su na godišnjem nivou usklađivani sa potrebama poslovnih subjekata. Broj programa je oscilirao iz godine u godinu, u 2022. godini implementirana su samo četiri programa i to: (1) Program sufinanciranja zapošljavanja i samozapošljavanja djece šehida / poginulih branitelja 2022. - sa Federalnim zavodom za zapošljavanje i Vladom HNK-Ž; (2) Program sufinanciranja zapošljavanja djece ratnih vojnih invalida 2022. - sa Vladom HNK-Ž; (3) Program sufinanciranja zapošljavanja 2022. - sa Federalnim zavodom za zapošljavanje; (4) Program sufinanciranja zapošljavanja - Start up 2022. - sa Federalnim zavodom za zapošljavanje Navedeni programi nisu realizirani do kraja 2022. godine, što znači da će se njihov završetak prenijeti i u narednu godinu a što je bio slučaj i u prethodnim godinama. Važno je napomenuti da Služba za zapošljavanje HNK-, nije imala programe zapošljavanja finansirane iz vlastitih sredstava, već iz drugih izvora i to od Federalnog zavoda za zapošljavanje (FZZ), Budžeta HNK-Ž i iz EU fondova. U promatranom četverogodišnjem periodu na programe podrške poslovnim subjektima a među njima dominantno subjektima male privrede izdvojeno je cca 19,3 miliona KM ili prosječno godišnje 4,8 miliona KM, a podržano je zapošljavanje 3.909 novozaposlenih lica i 441 lica na obukama.

Efekti realizovanih programa podrške	2019.	2020.	2021.	2022.	Ukupno
Utrošeno sredstava	5.422.323	5.409.496	4.014.151	4.420.270	19.266.240
Realizovano programa	25	21	21	4	71
Novozaposlenih - ukupno	1.215	1.002	819	873	3.909
Obučenih - ukupno	306	135	/	/	441

7.5 Rekapitulacija ulaganja u malu privredu HNK-Ž

	2019.	2020.	2021.	2022.	Ukupno
Ministarstvo privrede HNK	1.220.000	1.140.000	1.600.000	2.250.000	6.210.000

Jedinice lokalne samouprave	10.555.437	4.453.027	9.644.082	15.246.633	39.899.179
Služba za zapošljavanje HNK	5.422.323	5.409.496	4.014.151	4.420.270	19.266.240
Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta	1.629.033	0	5.810.328		7.439.361
(I) JAVNI SEKTOR - UKUPNO	18.826.793	11.002.523	21.068.561	21.916.903	72.814.780
Udruženje LiNK Mostar	83.900	nisu dostavili	nisu dostavili	nisu dostavili	83.900
Asocijacija REDAH Mostar	50.150	nisu dostavili	nisu dostavili	nisu dostavili	50.150
Gospodarska komora HNŽ/K	5.000	nisu dostavili	6.000	2.500	13.500
Obračnička komora HNŽ/K	10.500	10.220	37.500	18.000	76.220
(II) CIVILNO DRUŠTVO - UKUPNO	149.550	10.220	43.500	20.500	223.770
SVEUKUPNO (I+II)	18.976.343	11.012.743	21.112.061	21.937.403	73.038.550

7.6 Projekcija ulaganja u razvoj male privrede HNK-Ž za period 2023-2027.

Na temelju projekcija prihoda i rashoda iz Dokumenta okvirnog budžeta (DOB) HNK-Ž za period 2023-2025., te dinamike kretanja utroška sredstava za programe podrške maloj privredi u prethodnom četvorogodišnjem periodu, Ministarstvo privrede HNK-Ž uradilo je okvirnu projekciju ulaganja u razvoj male privrede HNK-Ž za period 2023-2027. godina.

	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	Ukupno
(I) Ministarstvo privrede HNK	2.000.000	2.500.000	3.000.000	3.000.000	3.500.000	14.000.000
(II) Eksterni izvori - HNK i F BiH	16.025.000	19.525.000	21.030.000	22.540.000	24.050.000	103.170.000
Jedinice lokalne samouprave	10.000.000	12.000.000	13.000.000	14.000.000	15.000.000	64.000.000
Služba za zapošljavanje HNK	4.500.000	5.000.000	5.500.000	6.000.000	6.500.000	27.500.000
Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta	1.500.000	2.500.000	2.500.000	2.500.000	2.500.000	11.500.000
Neprofitne organizacije HNK	25.000	25.000	30.000	40.000	50.000	170.000
(III) Eksterni izvori (Sredstva EU, međunarodne organizacije, donatori ...)	1.000.000	1.500.000	1.500.000	1.500.000	1.500.000	6.000.000
UKUPNO (I+II+III)	19.025.000	23.525.000	25.530.000	27.040.000	29.050.000	124.170.000

8 Analiza organizacione strukture i popunjenošć kapaciteta Ministarstva privrede

8.1 Organizaciona struktura Ministarstva privrede HNK/Ž

Ministarstvo gospodarstva Hercegovačko-neretvanske županije/kantona zaduženo je da vrši upravne i druge stručne poslove koji se odnose na: industriju i rudarstvo, geološka istraživanja i eksploraciju mineralnih sirovina, korištenje prirodnih bogatstava, aktivnosti na provođenju postupaka dodijele koncesija iz oblasti rudarstva i izgradnje energetskih objekata, organizaciju, unapređenje, izradu i praćenje provedbe istraživačkih projekata iz svoje mjerodavnosti, raspodjelu i distribuciju energenata, utvrđivanje bilansa proizvodnje ugljena i drugih industrijskih mineralnih sirovina, ustupanje i pribavljanje materijalnih prava na tehnologiju i industrijsko vlasništvo, praćenje proizvodnje i poduzimanje odgovarajućih mjera za njeno ostvarivanje i unapređenje, organiziranje energetske djelatnosti, utvrđivanje i praćenje ostvarivanja energetske bilanse, raspodjela i distribucija energije, izgradnja, korištenje i održavanje energetskih objekata i postrojenja, izradu i predlaganje razvojnih programa i projekata od značaja za kanton/županiju, poticanje mjera korištenja novih tehnologija, materijala i standarda kvaliteta, upravljanje i usklađivanje sredstava za razvoj kantona, sistemsko poticanje poduzetništva (obrtništvo i zadružarstvo), stvaranje poduzetničke infrastrukture, poboljšanja asortimana i dizajna proizvoda, politiku zaštite domaće proizvodnje, privrednu saradnju sa inostranstvom, poticanje izvoza i stranih ulaganja, davanje stručnih mišljenja, objašnjenja i naputaka, sudjelovanje u utvrđivanju generalne strategije razvoja kantona, vezano za industriju, energetiku, rudarstvo i obrtništvo, izrada nacrta zakona i drugih propisa iz svoje nadležnosti, izrada stručnih analiza i izvještaja, inspekcijski nadzor u svim oblastima iz svoje nadležnosti, upravni nadzor u okviru svoje nadležnosti, rješavanje u upravnom postupku iz svoje nadležnosti, te drugi poslovi koji mu se zakonom stave u nadležnost. Iz navedenog proizilazi da je Ministarstvo nadležno i za oblast poticanja razvoja malog i srednjeg poduzetništva na području Hercegovačko-neretvanskog kantona/županije.

Za izvršavanje poslova i zadataka iz nadležnosti Ministarstva formirane su temeljne organizacijske jedinice, i to :

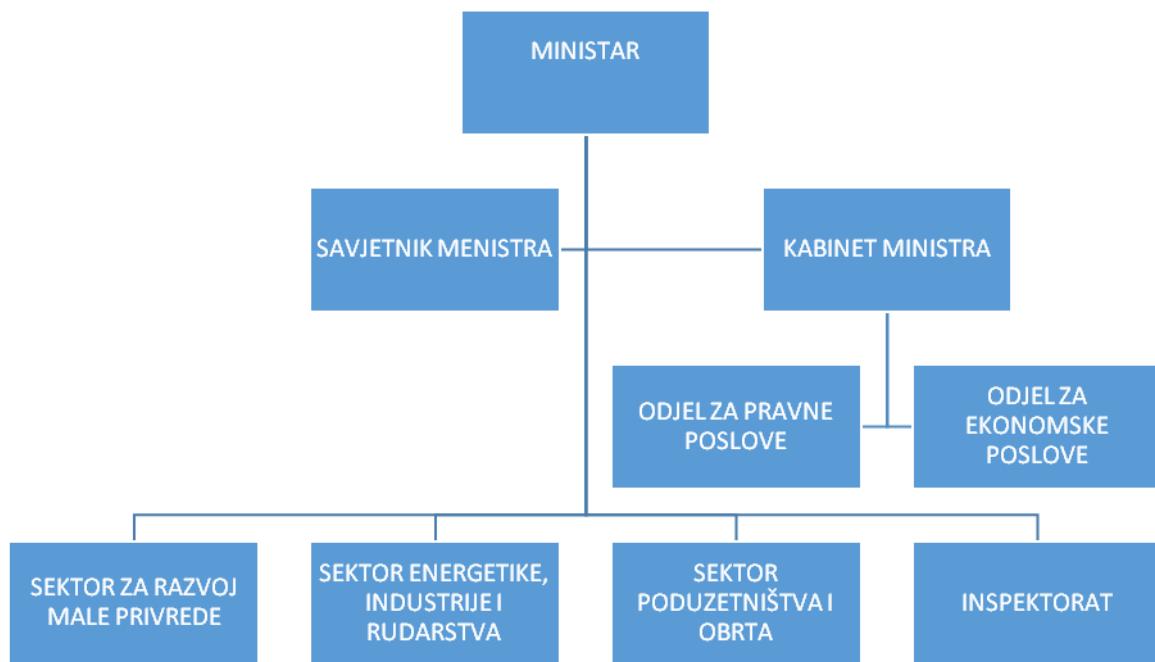
1. Ministar
2. Kabinet Ministarstva
3. Sektor za razvoj male privrede
4. Sektor industrije energetike i rudarstva
5. Sektor poduzetništva i obrta
6. Inspektorat

Osnovnim organizacionim jedinicama rukovode: sekretar ministarstva, pomoćnik ministra za razvoj male privrede, pomoćnik ministra za industriju, energetiku i rudarstvo, pomoćnik ministra za poduzetništvo i obrt, glavni kantonalni inspektor, a unutrašnjim organizacionim jedinicama rukovode: šef odjela za pravne poslove, šef odjela za ekonomsko-finansijske poslove.

Ministar gospodarstva, u skladu sa zakonom, predstavlja i zastupa Ministarstvo, te rukovodi njegovim radom. Kabinet Ministarstva, između ostalih poslova zadužen je za administrativno-finansijske i protokolarne poslove Ministarstva kao i poslove informisanja odnosno poslove u vezi odnosa sa sredstvima javnog priopštavanja i internog informisanja, izrađuje izvještaje o ostvarivanju plana rada Ministarstva i dr. Sektor za razvoj male privrede obavlje poslove u vezi male privrede odnosno, između ostalog u oblasti privrednog razvoja, standarda kvaliteta, ulaganja kapitala u okviru svoje nadležnosti i to vezane za strategiju razvoja kantona i upravljanje i koordiniranje sredstava za razvoj

Kantona i dr. Sektor industrije, energetike i rudarstva kao temeljna organizacijska jedinica Ministarstva obavlja upravne, normativne, stručne, i administrativne poslove vezane za energetiku, industriju i rudarstvo i ostale poslove iz svojeg djelokruga. Sektor poduzetništva i obrta obavlja upravne, normativne, stručne i administrativne poslove vezane za obrt i poduzetništvo, dok Inspektorat kao temeljna organizacijska jedinica Ministarstva obavlja poslove i zadatke inspekcijskog nadzora nad provođenjem zakona i drugih propisa i općih akata iz djelokruga rada Ministarstva. U sklopu Inspektorata formirane su slijedeće inspekcije: Rudarska inspekcija, Geološka inspekcija, Elektro-energetska inspekcija, Inspekcija posuda pod tlakom i Inspekcija za obrt.

Slika 2. Organigram Ministarstva privrede Hercegovačko-neretvanskog kantona

Uzimajući u obzir izmijenjene okolnosti vezane za savremene trendove u pravcima razvoja male privrede koji se najjasnije ogledaju u digitalnoj transformaciji i zelenoj tranziciji subjekata male privrede, dobivanje kandidatskog statusa Bosne i Hercegovine za članstvo u EU što će staviti dodatni fokus na potrebe ispunjenja uslova za članstvo ali i korištenja sredstava iz predpristupnih fondova, činjenicu da su sektori različito kapacitirani a njihove nadležnosti se prepliću, smatramo da postoji potreba za preispitivanjem postojeće organizacione strukture Ministarstva. U tom kontekstu će biti potrebno obaviti široke konsultacije s ministrom, sekretarom ministarstva, pomoćnicima ministra, savjeticima ministra, zaposlenim državnim službenicima i namještenicima ali i sa premijerom Vlade HNK kako bi se otvorio proces reorganizacije Ministarstva što bi rezultiralo predlaganjem i usvajanjem nove organizacione strukture koja će omogućiti viši stepen efikasnosti i efektivnosti.

8.2 Popunjenoš sistematisiranih radnih mjesta u Ministarstvu privrede

Pravilnikom o sistematizaciji radnih mjesta Ministarstva privrede HNK sistematizirano je 45 radnih mjesta od čega je popunjeno 33 radna mjesta, što čini stepen popunjenoosti sistematizacije od 73%. Nizak stepen popunjenoosti radnih mjeta, pogotovo na ključnim pozicijama kao što su pomoćnik ministra za razvoj kantona, šef odjela za ekonomsko finansijske poslove, viši stručni suradnik za poduzetništvo, viši stručni suradnik za privredna društva i prenošenje poslova na druge zaposlenike u velikoj mjeri otežavaju pravovremeno obavljanje poslova iz nadležnosti Ministarstva i smanjuju efikasnost rada. Pregled sistematizovanih i popunjениh radnih pokazuje sve

Tablica 45. Popunjenoost sistematiziranih radnih mjesta u Ministarstvu privrede

NAZIV RADNOG MJESTA/POZICIJA	Sistematizovano	Popunjeno	Razlika
UKUPNO	45	33	-12
MINISTAR	1	1	0
Savjetnik ministra	2	2	0
KABINET MINISTARSTVA	2	2	0
Sekretar ministarstva	1	1	0
viši referent - sekretarica ministra	1	1	0
Odjel za pravne poslove	6	5	-1
šef odjela za pravne poslove	1	1	0
stručni savjetnik za upravno rješavanje, normativne poslove i upravno-nadzorne poslove	3	3	0
stručni saradnik za radne odnose	1	1	0
stručni suradnik za analizu stanja u oblasti koncesija	1		-1
Odjel za ekonomsko-finansijske, opšte i zajedničke poslove	13	10	-3
šef odjela za ekonomsko-finansijske poslove	1	0	-1
stručni savjetnik za poslove sa trezorom	1	0	-1
stručni savjetnik za informatiku i javne nabavke	1	1	0
stručni sasradnik za ekonomsko-finansijske poslove	1	0	-1
viši referent u pisarnici	1	1	0
viši referent za arhiviranje	1	1	0
viši referent-vozač	2	2	0
viši referent za računovodstveno materijalne poslove	1	1	0
referent za poslove centrale telefonista	1	1	0
referent za poslove kopiranja	1	1	0
pomoćni radnik spremaćica	2	2	0
SEKTOR ZA RAZVOJ MALE PRIVREDE	5	3	-2
pomoćnik ministra za razvoj kantona	1	0	-1
stručni savjetnik za prikupljanje i koordinaciju podataka o kantonalnom Programu javnih investicija (PJI)	1	1	0
stručni savjetnik za strategiju i plan razvoja male privrede	1	0	-1
stručni savjetnik za malu privrodu	1	1	0
stručni savjetnik za projekte Evropske unije i drugih stranih donatora u BiH	1	1	0
SEKTOR INDUSTRIJE, ENERGETIKE I RUDARSTVA	7	5	-2
pomoćnik ministra za energetiku, industriju i rudarstvo,	1	1	0

stručni savjetnik za alternativne izvore energije	1	1	0
stručni savjetnik za elektroenergetiku	1	1	0
stručni savjetnik za geološka istraživanja	1	1	0
stručni savjetnik za industriju	1	0	-1
stručni savjetnik za poslove podzemne i površinske eksploatacije	1	1	0
stručni saradnika za energetska efikasnost	1	0	-1
SEKTOR PODUZETNIŠTVA I OBRTA	5	2	-3
pomoćnik ministra za obrt i poduzetništvo,	1	1	0
stručni savjetnik za obrt	1	1	0
viši stručni suradnik za poduzetništvo	1	0	-1
viši stručni suradnik za privredna društva	1	0	-1
stručni suradnik za analitiku obrta i poduzetništva i vođenje obrtnog registra	1	0	-1
INSPEKTORAT	6	5	-1
Glavni kantonalni inspektor	1	1	0
kantonalni rudarski inspektor	1	1	0
kantonalni rudarsko geološki inspektor	1	1	0
kantonalni inspektor za elektroenergetiku	1	1	0
kantonalni termoenergetski inspektor	1	0	-1
kantonalni inspektor za obrt	1	1	0

U Ministarstvu je zaposleno **xx** državnih službenika i **xx** namještenika. Najniži stepen popunjenoosti radnih mjesta je u Sektoru **xx** u kojem nisu popunjena **xx** radna mjesta državnih službenika ukazujući na nedostatak dovoljnog broja zaposlenika za kvalitetno izvršenje poslova na **xx**. Kadrovska struktura Ministarstva gospodarstva prikazana je u narednoj tabeli.

Tabela 46. Kadrovska struktura Ministarstva gospodarstva HNŽ/K

Organizaciona jedinica	Broj državnih službenika		Broj namještenika		Ukupno		Muškarci	Žene
	Sistematisirano	Popunjeno	Sistematisirano	Popunjeno	Sistematisirano	Popunjeno		
Ministar							1	0
Kabinet Ministarstva								
Sektor za razvoj male privrede								
Sektor industrije, energetike i rудarstva								
Sektor poduzetništva i obrta	7	4	0	0	7	4	4	0
Inspektorat	6	6	2	2	8	8	4	4
Dati osvrt na tabelu nakon popunjavanja								

9 Analiza vanjskog i unutarnjeg okruženja razvoj male privrede HNK/Ž – SWOT analiza

Na osnovu izrađene socio-ekonomske analize u nastavku je dat pregled ključnih faktora iz unutrašnjeg okruženja (snage i slabosti) i vanjskog okruženja (prilike i prijetnje) koji imaju značajan utjecaj na razvoj HNŽ/K. Pored nalaza iz socio-ekonomske analize, SWOT analiza okruženja male privrede HNK/Ž uzima u obzir SWOT analizu iz dokumenta Strategije razvoja HNK/Ž 2021-2027 i Strategija razvoja male privrede Federacije BiH 2022-2027.

Strateški pristup razvoju male privrede HNŽ/K treba se oslanjati na korištenje snaga i eliminaciju utvrđenih slabosti u pojedinačnim područjima, uz iskorištavanje prilika iz okruženja kako bi se izbjegle prijetnje ili smanjio njihov utjecaj iz vanjskog okruženja

Tablica 47. SWOT analiza malog gospodarstva HNŽK

INTERNO OKRUŽENJE	SNAGE	SLABOSTI
	<ul style="list-style-type: none"> • Duga tradicija u proizvodnji i industrijskoj kulturi. • Postojanje relevantnih zakonskih i podzakonskih akata koji regulišu oblast malog i srednjeg poduzetništva (MSP) u HNK. • Postojanje strateških okvira (Strategija razvoja MSP u HNK 2012.-2020. godine, Strategije razvoja jedinica lokalne samouprave HNK, te strategija na višim nivoima vlasti) • Povećan obim razvoja proizvodnje hrane i pića (nove farme; vinogradi i podrumi; pomaci u brendiranju Žilavke i Blatine; proizvodnja sira). • Kontinuiran porast proizvodnje i izvoza subjekata male privrede (drvni sektor, metalni sektor, prerađivačka industrija, IT sektor). • Postojanje Vijeća za konkurentnost i razvoj HNK (VKR) kao savjetodavnog tijela Vlade HNK, sastavljenog od: 16 predstavnika javnog sektora, 9 predstavnika privatnog sektora, 4 predstavnika civilnog/nevladinog sektora. • Spomenici pod zaštitom UNESCO-a, vjerski turizam (Međugorje, Blagaj..) i ostali turistički brendovi. • Povoljan geografski položaj HNŽ/K i blizina EU tržišta (granica sa Hrvatskom, EU) 	<p>Nedovoljno razvijeno poduzetništvo</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nerazvijena poduzetnička znanja (radna snaga se ne obrazuje u skladu sa potrebama MSP; nedovoljan broj treninga za poduzetnike). • Neadekvatna poduzetnička orijentacija (lokalno tržište, neproizvodni sektori). • Kreditni uslovi nisu pogodni za podržavanje rasta kompanija. Posebno kad se radi o pristupu obrtnom kapitalu i sredstvima za pokretanje poslovanja (visoke kamate, visoki zahtjevi za kolateralom). • Izvozi se veliki broj proizvoda koji nemaju dodanu vrijednost, za što postoji više razloga, među kojima loš dizajn proizvoda, loša finalna obrada i kvaliteta proizvoda, visoki troškovi vezani za loše upravljanje kvalitetom • Slabo brendiranje turističkih i prehrabnenih proizvoda. • Nedovoljno promovisanje i poticanje inovacija, istraživanja i razvoja. • Nova poduzeća imaju ograničen pristup finansiranju ili vlasničkom kapitalu kod počinjanja poslovanja. • Neiskorišteni potencijali za eko proizvodnju u poljoprivredi. <p>Neadekvatan pravno institucionalni okvir</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sporo djelovanje sudova.

	<ul style="list-style-type: none"> Unapređenje zakonskog okvira, promocije i podrške razvoju obrta u okviru MP-e na višim nivoima što omogućava i unapređenje zakonskog okvira na nižim nivoima vlasti Obim industrijske proizvodnje bilježi veći rast od prosjeka F BiH od čega značajan dio zauzima proizvodnja energije Povoljni trendovi u analizi makroekonomskog ambijenta (povećan izvoz, povećan broj poslovnih subjekata, povećane investicije) Obrazovni sustav raspolaže kvalitetnim kadrovima, kao i mrežom škola i institucija visokog obrazovanja koji su temelj razvijanja malog gospodarstva HNŽK 	<ul style="list-style-type: none"> Nepostojanje zakonske i podzakonske regulative, iz nadležnosti F BiH, koja se dotiče i MSP sektora. Nedostatak zakonske regulative u važnim privrednim oblastima dodjeli koncesija (mineralne sirovine, šume). Administrativne procedure (duge, komplikirane i skupe procedure nastanka i prestanka djelovanja MSP i izdavanja građevinskih dozvola; uknjižba vlasništva, dobijanje izvoznih dozvola i investiranje, priključenje na el.distributivnu mrežu). Nedovoljno povlačenje sredstva iz EU fondova za projekte od važnosti za HNK, zbog nepostojanja Agencije ili nekog stručnog tijela pri Vladi HNK, zaduženog za pisanje i implementaciju projekata, finansiranih iz IPA fondova, programa EU i fondova drugih međunarodnih donatora u BiH, te za koordinaciju i davanje preporuka Vladi o vezanim temama.
		<p>Nedostatak političke podrške</p> <ul style="list-style-type: none"> Nedosljedna primjena Zakona o poticaju razvoja male privrede i zaštiti tradicionalnih djelatnosti (obrta), („Službene novine HNK”, broj: 4/10, 1/13 i 1/16). Nedovoljna institucionalna podrška inicijativama za osnivanje novih klastera (u oblasti poljoprivrede i prerađivačke industrije). Slab pristup kapitalu (Razvojna banka F BiH, nepovoljni krediti, nepostojanje razvojnih fondova, ni fondova riziko-kapitala). Nepostojanje olakšica u većini JLS u cilju privlačenja stranih ulaganja. Određene industrije ne mogu doći do dovoljne količine ulaznih materijala (drvoprerađivačka zato što nisu uspostavljeni sistemi koji će osigurati da prerađivači imaju prednost u odnosu na prerađivačke kompanije koje dodaju manju vrijednost. <p>Slabosti sektora MSP</p> <ul style="list-style-type: none"> Nizak nivo korištenja novih tehnologija

		<p>(sporo uvođenje, nedovoljna znanja).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Loša povezanost između privatnog sektora i institucija za istraživanje i razvoj • Slaba produktivnost MSP (nepovoljna struktura zaposlenih; mala sposobnost privrede da apsorbuje novu radnu snagu). • Djelimično nepostojanje udruženja poduzetnika na nivou JLS i šire (npr. obrtnika u JLS). • Slaba zainteresovanost privrednih subjekata za povezivanje u lance vrijednosti (klastere). Niska svijest o značaju energetske efikasnosti i zaštite okoliša
EKSTERNO OKRUŽENJE	PRIlike <p>Aktiviranje poduzetničkih potencijala</p> <ul style="list-style-type: none"> • Institucionaliziranje razvojnih agencija, tp, udruženja ili organizacija, u službi poduzetništva (REDAH, INTERA TP Mostar, LiNK). • Formiranje mreža poduzetnika i povezivanje s internacionalnim mrežama. • Novi trendovi rasta potražnje (ruralni, wellness, zdravstveni, avanturistički, kulturni, nautički i drugi selektivni oblici turizma), i općenito rast potražnje za turističkim uslugama. • Tradicionalna proizvodnja (vinogradarstvo i vinarstvo, stočarstvo, povrтарstvo, ljekovito bilje). • Certificiranje jedinica lokalne samouprave (JLS) na području HNK. • Pozitivni ekonomski pokazatelji osnovanih klastera u HNK (Drvni klaster, Turistički klaster) <p>Aktiviranje neiskorištenih resursa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aktivirati infrastrukturne resurse u vlasništvu državnih institucija (neaktivne građevinske objekte). • Mlada, prilagodljiva i relativno jeftina radna snaga. • Pristup kapitalu preko dijaspore – mreža poslovnih anđela • Prirodni uslovi i resursi: klima, pitka voda, nezagadeno tle, čist zrak, šljunak, granit-gabro, gips, AG kamen; šume, pašnjaci, ljekovito bilje; hidropotencijal, sunce, vjetar. 	PRIJETNJE <p>Domaće</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nepovoljni demografski trendovi (negativan prirodni priraštaj, povećanje udjela starijeg stanovništva u ukupnom broju stanovnika, smanjenje broja stanovnika na području Kantona) • Globalne klimatske promjene i ranjivost područja prema klimatskim ekstremima i elementarnim nepogodama (poplave, požari) • Iseljavanje domicilnog stanovništva – obrazovani mladi ljudi • Nedostatak radne snage • Sporost u provođenju reformi i prilagođavanju EU standardima i Sporazu o PP (posebno u donošenju propisa, koji su nekvalitetni i nedorečeni, što stvara teškoće u njihovoj primjeni, naročito u oblasti uprave, pravosuđa i obrazovanja). • Nesigurnost u pravni sistem potencijalnih ulagača zbog stalne promjenjivosti zakonskih okvira. • Nezainteresovanost viših nivoa vlasti za osmišljeno poticanje privrednog razvoja i specifičnih potreba lokalnih zajednica (nema posebnih programa podrške). • Nepostojanje izvoznih stimulacija (za izvozno orijentisana poduzeća). • Nepostojanje prostornih planova u JLS. • Devastacija prostora. • Generiranje nelikvidnosti i od strane javnih institucija/ustanova, javnih i privatnih poduzeća. • Nelojalna konkurenca (značajno

	<p>Razvoj MPS sektora</p> <ul style="list-style-type: none"> • Razvoj obnovljivih izvora energije (voda, vjetar i sunce). • Razvoj turizma: vjerski (Međugorje, Blagaj), ljetni (Neum), planinski (Risovac, Ruište, Rama), rute sa prezentacijom autohtonih proizvoda (koziji sir, vino), ektremni (rafting na Neretvi) i lovni sportovi. • Razvoj industrije (metal, drvo, plastika, hrana, IT sektor). <p>Jača politička podrška</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bolja koordinacija regionalnih i lokalnih vlasti. • Razvoj i jačanje institucija za potporu MSP-a (trening centri, shopovi itd.) i poslovne infrastrukture (s naglaskom na klastere, inkubatore, poslovne zone i tehnološke parkove). • Razvoj partnerstva javnog i privatnog sektora i civilnog društva. • Kreiranje posebnih instrumenata finansijske podrške, namijenjenih poduzetništvu. • Međuopćinska, regionalna i međudržavna saradnja. • Privlačenje stranih i domaćih partnera i investitora, radi uključivanja u različite fondove (predpristupne EU fondove), programe i inicijative. <p>Razvoj obrazovanja</p> <ul style="list-style-type: none"> • Reforma obrazovnog sistema (posebno srednjoškolskog). • Treninzi za uvođenje novih tehnologija, razvoj novih proizvoda i izradu poslovnih planova. • Afirmiranje obrtničkih zanimanja (u saradnji sa srednjim, stručnim školama). 	<p>prisustvo „sive“ ekonomije.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Neadekvatno finansijsko tržiste (nerazvijena lepeza finansijskih institucija i instrumenta). • Prisutnost korupcije. • Smanjenje broja stanovnika (naročito u ruralnim područjima). • Neadekvantno praćenje stanja privrede, od strane finansijskih institucija. • Visok nivo uvoza • Postojanje minskih polja <p>Inostrane</p> <ul style="list-style-type: none"> • Snažna regionalna konkurenca, posebno u turizmu i prehrambenoj industriji • Nepovoljne globalne monetarne politike. • Visoki standardi koje očekuju strani turisti • Atraktivnija radna mjesta u regiji i EU • Poremećaji na globalnom tržištu uslijed rata Rusija-Ukrajina – osciliranje cijena energetika
--	---	--

10 Strateško fokusiranje i vizija razvoja malog gospodarstva HNK/Ž

10.1 Strateški fokusi

Strateški fokusi predstavljaju usporedbu sadašnjeg stanja i kretanja u ključnim djelatnostima razvitka malog gospodarstva HNŽ/K sa trendovima u širem okruženju, kao i strateškim usmjerenjima sa nivoa BiH, sadržanim prvenstveno u Okviru za ciljeve održivog razvoja u BiH 2030. Pritom se nastoje iskoristiti postojeće prednosti (snage) i raspoložive prilike u regionalnom i globalnom

okruženju, s jedne strane, uz nastojanje da se poboljšaju uočene slabosti i bitno ograniči negativan utjecaji prijetnji iz okruženja.

Slika 3. Strateški fokusi malog gospodarstva HNŽK

STRATEŠKI FOKUS 1. Konkurentnost, inovativnost i internacionalizacija male privrede

S obzirom na ograničenost resursa MSP HNŽK te dinamičnu okolinu u kojoj posluju, ističu se nekoliko značajnih ograničenja koja predstavljaju izazov ostvarenju *konkurentnosti* MSP HNŽK: neadekvatna tehnologija i ostali resursi; visoki troškovi razvoja proizvoda; nedostatak efektivne prodaje i istraživanja tržišta; nedostatak tehnoloških kompetencija; jaz između proizvodnih i tržišnih informacija te nedostatak sredstava za uvođenje potrebnih programskih rješenja. Svi navedeni izazovi su zasigurno i ograničenje za jedan od najvažnijih procesa u MSP HNŽK koji se smatra i temeljem konkurentnosti – sposobnost inoviranja. Malo gospodarstvo značajno pridonosi gospodarskom rastu, zapošljavanju i konkurentnosti gospodarstva kao i socijalnoj i ekonomskoj koheziji. Na rastuću važnost MSP ukazuje udio malih i srednjih poduzeća u ukupnom broju poduzeća, ukupnoj zaposlenosti, ukupnom prihodu, ukupnom izvozu i ukupnoj dodanoj vrijednosti. Podrška konkurentnosti MSP HNŽK je vezana uz postojanje interesa Bosne i Hercegovine da učestvuje u Stupu 2 Programa – Konkurentnost i održivost malih i srednjih poduzeća za period 2022. – 2027. godina, koji je nastavak ranijeg (COSME) programa EU u kojem je učestvovala BiH. S tim u vezi, zaduženo je Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa da, kao nosilac aktivnosti, a u suradnji sa Direkcijom za evropske integracije kao koordinatorom za programe pomoći Evropske unije, provede aktivnosti potrebne za zaključivanje Sporazuma o učešću Bosne i Hercegovine u Programu Evropske unije za jedinstveno tržište u dijelu Programa Stup 2 – Konkurentnost i održivost malih i srednjih poduzeća.

Menadžeri MSP HNŽK su svjesni činjenice da njihova konkurentska prednost proizlazi iz kontinuirane *inovacije*, a sposobnost poduzeća da zadrži taj poduzetnički duh je temelj njegove održivosti na

turbolentnom i neizvjesnom tržištu na kojima se nalaze MSP. Prepoznavanje prilika zahtijeva inovativne pojedince, koji se najbolje prepoznaju od strane vlasnika/menadžera MSP HNŽK koji imaju relevantno znanje o tržištu. Kroz takvo kontinuirano traženje prilika i shvaćanje važnosti inoviranja, MSP HNŽK osiguravaju konkurentnost na tržištu. Posljednjih godina, raste broj poduzetničkih poduzeća koja stvaraju inovacije u HNŽK, i koja su u mogućnosti iskoristiti svoje ograničene resurse tako što se uključuju u tehnološke alijanse i time povećavaju svoju međunarodnu konkurentnost. Konačno, konkurentnost je važna radi osiguranja dugoročne performanse poduzeća, koja mora biti bolja u odnosu na konkurente, a temelji se na interakciji različitih čimbenika i načina koji su ključni za postizanje i održavanje konkurentnosti. MSP HNŽK moraju svoj put u međunarodno okruženje temeljiti na inovativnosti, jer su upravo su inovacije jedna od najznačajnijih snaga poduzeća i osnovni element osiguranja konkurentnosti.

Internacionalizacija MSP objašnjava procese koji se značajno razlikuju od procesa u velikim poduzećima HNŽK te pokušava objasniti pristupe i uspješnost tih procesa u malim i srednjim poduzećima. Internacionalizacija je nešto više od samog procesa odabira tržišta te mnoga MSP još uvijek uvelike ovise o domaćem tržištu, ne razmišljaju o mogućnostima internacionalizacije poslovanja (nedovoljno znanja i kompetencija), a kada u procese internacionalizacije i uđu, zbog nedovoljne pripreme, suočavaju se s brojnim preprekama u ovom procesu. U procesu internacionalizacije MSP HNŽK moraju odlučiti o načinu, vremenu i opsegu ulaska na strana tržišta, a te odluke su pod utjecajem niza unutarnjih i vanjskih čimbenika te potencijalnih izazova. Kako bi do procesa internacionalizacije uopće došlo, postoje različite pretpostavke odnosno čimbenici koji vode MSP ka internacionalizaciji. Sam poduzetnik HNŽK ima izrazito važnu ulogu u procesu internacionalizacije, u vidu njegovih vještina, kompetencija i upravljačkog znanja koje mora razviti kako bi taj proces bio što uspješniji. Također razina obrazovanja poduzetnika, iskustvo života u stranoj državi, iskustvo iz međunarodnih poslova i slično, oblikuju percepciju poduzetnika HNŽK i mijenjaju sliku o udaljenosti među državama. Suradničke mreže mogu biti važan čimbenik u procesu internacionalizacije malih i srednjih poduzeća HNŽK posebno u vidu dijeljenja znanja, stjecanja informacija o stranim tržištima i omogućavanja brze međunarodne ekspanzije i rasta. Svi navedeni čimbenici moraju biti promatrani u kontekstu okruženja u kojem poduzeće posluje. Okruženje ima veliku ulogu za internacionalizaciju MSP. Karakteristike i promjene u HNŽK u ekonomskim, pravnim, političkim i društvenim čimbenicima stvaraju prilike i/ili izazove koje MSP prilikom internacionalizacije iskorištavaju.

STRATEŠKI FOKUS 2. Digitalna transformacija male privrede

Stupanj digitalne transformacije poslovanja općenito je povezan s internacionalizacijom i usklađenosti poduzeća s međunarodnim standardima poslovanja, što posljedično zahtijeva i promjenu poslovnih modela i digitalizaciju rada. Iako je postignut određeni tehnološki napredak nakon pandemije Covida-19, ipak digitalizacija poslovanja još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini, te je stoga digitalna transformacija istaknuta kao strateški fokus za razvoj male privrede u Hercegovačko-neretvanskoj županiji.

Digitalizacija i digitalna transformacija predstavljaju značajan izazov za poduzeće, no ipak unapređenje stupnja digitalne transformacije poslovanja ima niz prednosti. Naime, više razine digitalizacije jačaju konkurentnost, jer digitalni procesi poboljšavaju kvalitetu proizvoda, sigurnost radnika, brzinu i preciznost poslovanja, dok istovremeno smanjuju stopu neuspjeha. Zbog svoje veličine, lage prilagodljivosti i fleksibilnosti MSP-ovi se lakše uključuju u proces digitalne transformacije u odnosu na velika poduzeća, osiguravajući time svoju konkurentnost na tržištu. Osim

što digitalna transformacija osigurava bolji učinak MSP-ova jačajući njihovu konkurentnost, ovaj proces osigurava i jačanje njihove otpornosti, ali i rast i razvoj poslovanja, kao i gospodarski napredak društva. Stoga strateški fokus koji se odnosi na digitalnu transformaciju male privrede ima za cilj stvoriti povoljno poslovno okruženje za mala i srednja poduzeća kroz bolji pristup inovativnim tehnologijama, vještinama i uslugama širom vrijednosnih lanaca kako bi uspješno provodila digitalizaciju.

STRATEŠKI FOKUS 3. Zelena tranzicija male privrede

Jačanje zelene tranzicije male privrede strateški je pravac razvoja Hercegovačko-neretvanske županije kojim se doprinosi razvoju kružne, otporne i zelene ekonomije, osigurava održivi gospodarski rast i unapređuje konkurentnost, te se potiče pravedna i uključiva tranzicija u prosperitetno društvo. Naime, konkurentno, a istodobno resursno učinkovito gospodarstvo temeljna je odrednica strategija održivoga rasta - Europskoga zelenog plana i Zelene agende za Zapadni Balkan. Strategije prelaska na održivo gospodarstvo ugrađene su i u Ekonomski investicijski plan, usmjeravajući investicije u državama zapadnoga Balkana u pet stupova Zelene agende: dekarbonizaciju, kružno gospodarstvo, smanjenje onečišćenja sastavnica okoliša, održive prehrambene sustave i ruralna područja te zaštitu i obnovu biološke raznolikosti i ekosustava. Kako su mala i srednja poduzeća važan element gospodarstva, temeljna načela koncepta održivoga razvoja inkorporirane su i u Zeleni akcijski plan za mala i srednja poduzeća, u svrhu razvoja poduzetničkih aktivnosti i ideja koje su u skladu s načelima zaštite okoliša.

Hercegovačko-neretvanska županija ima značajna prirodna bogatstva koja su u značajnoj mjeri još uvijek očuvana, što je dobar preduvjet i potencijal za ozelenjivanje malih i srednjih poduzetnika, poticanje ekoloških inovacija i usvajanje resursno učinkovitijih tehnologija u MSP-ovima. Kroz resursnu učinkovitost orientacija poduzetnika na tzv. zelenu poslovnu rješenja doprinosi smanjenju proizvodnih troškova i poboljšanju proizvodne učinkovitosti, a samim time i snažnijoj konkurentnosti i održivosti MSP-ova. Kružno gospodarstvo, kao ključni segment zelene tranzicije osobito ima potencijala za primjenu u resursno intenzivnim ekonomijama, jer osim što osigurava resursnu učinkovitost i s tim u vezi uvjetuje smanjenje pritisaka po okoliš, također ima značajan potencijal za kreiranje ekonomskih i društvenih vrijednosti, dok se na razini poduzeća smanjuju troškovi poslovanja, povećava konkurentnost, te stimulira razvoj inovacija. Primjeri u EU su pokazali da primjena načela kružnosti ima osobito pozitivan neto učinak na stvaranje radnih mesta, ali pod uvjetom da radnici steknu vještine potrebne za zelenu tranziciju. U svrhu poticanja tranzicije s linear nog na kružno gospodarstvo, a samim time i zelene tranzicije potrebno je i poticati poslovne modele za kreiranje kružne vrijednosti, a osobito naprednije poslovne modele poput kružnih inputa, produljenja uporabe proizvoda, platformi za dijeljenje i proizvoda kao usluga, koji su slabije zastupljeni na našem području.

STRATEŠKI FOKUS 4. Unaprijeđeno poslovno okruženje

MSP su nositelji gospodarskog razvijanja kako u HNŽK tako i širom globalnog tržišta. Širom svijeta doneseni su zakoni i implementirane mjere posebne podrške za MSP. Premda i u Bosni i Hercegovini dominiraju MSP, naša zemlja nije razvila adekvatne legislativne, regulatorne, tehničke i finansijske mjere potpore ovoj skupini poduzeća. U HNŽK kao i u cijeloj Bosni i Hercegovini zbog složenog državnog ustrojstva i nedostatka koordinacije, ne postoji jedinstveni ekonomski prostor. Enititeti i županije imaju svoje zakone i uredbe kojima reguliraju područje malog gospodarstva te svoje institucije za tehničku, stručnu i finansijsku potporu. Pored navedenog, MSP u HNŽK posluju u izrazito nepovoljnem poslovnom ambijentu – u uvjetima još uvijek neobnovljenog gospodarstva, neuspješne privatizacije, nelikvidnosti, gubitka nekadašnjeg tržišta kao i nepostojanja razvojnog

aspekta u proračunima uz glomazni administrativni aparat. Nedostatak strateškog usmjerenja i koordinacije je posebice došao do izražaja u vrijeme pandemije izazvane corona virusom. Dok je u svijetu implementiran širok dijapazon mjera podrške gospodarstvu, Vlada Federacija BiH i županije među kojima je i HNŽK su se odlučile za ograničen broj instrumenata finansijske potpore čiji je cilj bio prvenstveno održanje tekuće likvidnosti poduzeća. Vidljivo je da su reakcije u mnogim oblastima bile nedostatne i prilično zakašnjele, nisu obuhvatile sve korisnike odnosno nisu bile pravilno distribuirane. Bez dugoročnog, strateškog i koordiniranog pristupa potporama i razvitku gospodarstva, posebice malim i srednjim poduzećima, učinci svih mjera će biti neadekvatni i privremeni.

Malo gospodarstvo značajno je određeno poticajnom poslovnom okolinom koja onda generira i poticajnu poduzetničku klimu za investicije i razvoj. Kvaliteta poslovne okoline u HNŽK upućuje na neizgrađenost mnogih elemenata okoline: od javnih politika prema poduzetništvu i programa za razvoj poduzetništva do nedostatka finansijskih instrumenata za poticanje poduzetništva i neprilagođenosti procesa obrazovanja za izgradnju poduzetničkih kompetencija. Elementi poduzetničke okoline HNŽK zahvaćaju mnoge segmente gospodarskog i društvenog djelovanja, unutar kojeg se mogu izdvojiti tri sektora u kojima su potrebne značajne promjene: javni sektor, poslovni sektor i obrazovni sektor. S obzirom da se u procesu oblikovanja poduzetničke klime elementi okoline međusobno prožimaju te da svaki sektor pojedinačno teško može adekvatno odgovoriti na sve složenije izazove društva, nameće se potreba unapređenja javno-privatnog dijaloga u društvu i poboljšanja suradnje između ovih sektora. Na razvoj malih i srednjih poduzeća utječu brojni i raznovrsni činitelji kao i nepredviđena kretanja u okolini (koja nisu samo ekonomске naravi), pri čemu je dinamika tog razvoja značajno određena poticajnim ili ograničavajućim činiteljima poslovne okoline. Pokazatelji o razvijenosti polovnog okruženja u HNŽK ukazuju da ta okolina djeluje više ograničavajuće nego poticajno na razvoj malih i srednjih poduzeća kao i na cjelokupni gospodarski-društveni razvoj. Razina kvalitete najvećeg broja činitelja poslovног okruženja znatno je ispod prosječne kvalitete tih činitelja u odnosu na države Europske unije, što se manifestira kroz mali broj rastućih poduzeća i poduzetničku motivaciju koju značajno određuje pokretanje poslovnih poduhvata iz nužde, a ne iz poslovne prilike. Podizanje razine kvalitete javnih politika u malom gospodarstvu valja sagledavati u okviru cjevitih strukturnih promjena, pri čemu se restrukturiranje javne uprave (organizacijsko i upravljačko), postavlja kao nužni uvjet povećanja njene efikasnosti. Mogućnosti poboljšanja javnih politika kao i izgradnje poticajne poslovne okoline, nalaze se u unapređenju horizontalne i vertikalne koordinacije kod usklađivanja politika, strategija i programa, kao i uspostavi javno-privatnog dijaloga u HNŽK odnosno cijeloj Bosni i Hercegovini. Razina kvalitete poslovног okruženja određena je kvalitetom svakog činitelja posebno, ali samo oni činitelji okoline koji su poticajni i u konačnici podižu razinu demokratizacije društva, u interakciji sa poticajnim poduzetničkim uvjetima mogu generirati zdravu i poticajnu poslovnu okolinu za razvoj malog gospodarstva u HNŽK te investiranje i gospodarski rast.

Unapređenje poslovног okruženja HNŽK treba se temeljiti na smanjenju administrativnih prepreka te jačanju institucionalne podrške MSP u HNŽK.

STRATEŠKI FOKUS 5. Poduzetnička infrastruktura

Razumijevajući da poduzetnička infrastruktura doprinosi bržem rastu poduzetništva i povećanje investicija i zaposlenosti unutar područja na kojem se poduzetnička infrastruktura planira, odnosno gradi te potiče privredni rast planiranjem i pravovremenom izgradnjom poduzetničke infrastrukture, koja je u funkciji ravnomjernog razvoja Hercegovačko-mneretvanskog kantona i jedinica lokalne

samouprave, Ministarstvo privrede će se značajnije fokusirati na njen razvoj. Sistem poduzetničke infrastrukture u HNK čine poduzetničke zone i poduzetničke potporne institucije (razvojne agencije, poduzetnički centri, poslovni inkubatori, poslovni parkovi, klasteri).

Analiza stanja pokazala je veoma različit stepen uspostave po broju i vrsti poduzetničke infrastrukture u gradovima i općinama Hercegovačko-neretvanskog kantona što doprinosi i različitoj razini lokacijske konkurentnosti. Posljedica je to nedovoljo izgrađenog sistema potpora za poslovanje u pojedinim gradovima i općinama uslijed gubitka fokusa ili nedostatka finansijskih sredstava u budžetima gradova i općina za progrome potpora poduzetničkoj infrastrukturi. Ministarstvo privrede će u saradnji sa Federalnim ministarstvom razvoja poduzetništva i obrta, gradovima i općinama uspostaviti kontinuiranu koordinaciju aktivnosti i sinhronizovati mјere podrške razvoju uspostavljenim poslovnim zonama, ali i pokrenuti opsežne aktivnosti na uspostavi novih poslovnih zona s ciljem njihove što bolje opremljenosti energetskom, komunalnom, prometnom i komunikacijskom infrastrukturom. Istovremeno će se raditi na kreiranju i implementaciji programa podrške poduzetničkim potpornim institucijama koje su uspostavljene i kontinuirano propitivati potreba uspostave novih poduzetničkih potpornih institucija kao što su centri kompetencije i naučno-tehnološki park.

STRATEŠKI FOKUS 6. Ciljani oblici poduzetništva i inkluzivnost male privrede

Inkluzivnost, ili jednaka prava za sve, u kontekstu strateškog pravca razvoja male privrede na području Hercegovačko-neretvanske županije se odnosi na kreiranje povoljnog ambijenta i prilika za poduzetništvo posebno osjetljivim društvenim grupama koje uključuju žene, mlade i osobe umanjenih radnih sposobnosti. Strateški pravac će biti najefikasnije realiziran kroz educiranje ovih društvenih grupa a posebno u oblastima koje doživljavaju ekspanziju a to su radna mjesta povezana sa digitalizacijom, zelenom privredom te inovacijama, te olakšavanja pristupa finansijskim sredstvima za pokretanje i vođenje poslovanja. Aktuelni trendovi digitalizacije doprinose smanjenju udjela manuelnog rada što će imati što će imati najveći uticaj na žene i manjine. Prepreke u razvoju vještina i pristupa tehnologiji moraju se prevazići kako bi žene, mladi i osobe umanjenih radnih sposobnosti dobili nove mogućnosti za zaposlenje i samozaposlenje.

Društveno ili socijalno poduzetništvo, kao poseban oblik poduzetništva, naslanja se na Strategiju Europa 2020, a odnosi se na poduzetništvo koje teži pružanju inovativnih rješenja postojećih društvenih problema te zbog tog razloga često ide ruku pod ruku s procesima društvenih inovacija usmjerenima unapređivanju života ljudi kroz promoviranje društvenih promjena. Društveno poduzetništvo se u velikoj mjeri preklapa sa poduzetništvom osjetljivih društvenih grupa, a u narednom periodu je označeno kao poduzetništvo budućnosti jer sve više preduzeća želi kreirati više od profita odnosno želi kreirati promjene na bolje u društvu. Podržavanje ove vrste poduzetništva može polučiti razne pozitivne promjene na području županije, ali i pomoći prepoznatljivosti županije po uspješnim poduzetničkim primjerima.

10.2 Vizija razvjeta malog gospodarstva HNŽK

U ovom dijelu Strategije razvjeta malog gospodarstva HNŽ/K za period 2023.-2027. godina daje se razvojna perspektiva malog gospodarstva HNŽ/K ogledana u viziji malog gospodarstva i izvan vremenskog horizonta ove strategije.

Vizija razvoja predstavlja težnju, dugoročnu namjeru, pravac djelovanja i poželjno stanje u budućnosti.

Članovi Koordinacijskog tijela za razvitak malog gospodarstva HNŽ/K razmatrali su viziju razvjeta malog gospodarstva HNŽ/K za period 2023.-2027. godina i zaključili da je definirana Vizija u svim svojim elementima prihvatljiva, izazovna i realna da u strateškom periodu 2023.-2027. godina bude ostvarena.

Temeljem prethodno iznesenog Vizija razvjeta malog gospodarstva Hercegovačko Neretvanske županije/kantona 2023-2027 glasi:

VIZIJA: 5 I

1. I-straživanja,
2. I-novacije,
3. I-nvesticije,
4. I-nfrastruktura (poslovna i druga),
5. I-nformaciono-komunikacijske tehnologije (kao infrastruktura moderne ekonomije)

Realizacija vizije „5 I „ bi trebala učiniti Hercegovačko Neretvansku županiju/kanton **najpoduzetnijom** regijom u Bosni i Hercegovini.

11Strateški ciljevi razvoja male privrede HNK/Ž

Strateški ciljevi ove sektorske strategije su uskladjeni s nacrtom Strategije razvoja Hercegovačko-neretvanske županije za period 2022-2027 te Strategijom razvoja male privrede Federacije BiH za period 2022-2027 godine, kao i sa Okvirom za ciljeve održivog razvoja u BiH, kojim se utvrđuju zajednički podciljevi i indikatori za sve nivoe vlasti u BiH (zajednički minimum) te usmjeravaju budući procesi strateškog planiranja. Imajući na umu naprijed navedeno te strateške fokuse razvoja, kreirana su dva strateška cilja razvoja male privrede Hercegovačko neretvanske županije za naredni period i to:

1.	Konkurentna, inovativna, internacionalizirana, mala privreda na prvcima digitalne transformacije i zelene tranzicije
2.	Unaprijeđeno poslovno okruženje, poduzetnička infrastuktura i ciljani oblici poduzetništva

Strateški cilj 1: Konkurentna, inovativna, internacionalizirana, mala privreda na prvcima digitalne transformacije i zelene tranzicije

Prvi strateški cilj je zasnovan na sljedećim ključnim pretpostavkama:

- da programi podrške privredi budu sistematicno dizajnirani i usmjereni na jačanje konkurenčnosti poslovnih subjekata sa posebnim fokusom na mikro, mala i srednja poduzeća koja su umrežena u globalne lance vrijednosti i izvozno orijentirana.

- da se kroz donošenje adekvatnih politika i programa podrške stimuliše proces digitalizacije poslovanja i tranzicije ka zelenoj privredi
- da se osmišljenim i strateškim ulaganjima stimuliše razvoj oblasti održive poljoprivrede i turizma, i da se regija Hercegovačko-neretvanske županije učini prepoznatljivima po njima
- da se kroz promociju principa i prednosti zelene ekonomije, programe podrške poboljšanju EnE i korištenju OIE, stvore pretpostavke za zelenu tranziciju subjekata male privrede, sa naglaskom na „ozelenjavanje“ proizvodnje. Poseban naglasak stavlja se na promociju značaja sticanja „zelenih vještina“ i otvaranja novih „zelenih radnih“ mesta
- da se kroz udruživanje i umrežavanje poduzetnika kako međusobno na području HNŽ/ kroz funkcionalne klastere, tako i sa poduzetnicima iz bh dijaspore čime bi se dodatno osigurao transfer znanje i tehnologije te doprinijelo internacionalizaciji i poticanju uključivanja preduzeća u globalne lance vrijednosti
- da se kreiraju povoljni uvjeti za investiranje a naročito investiranje u visokotehnološke industrije kako bi se kreirali proizvodi zasnovani na znanju i jedinstvenim prirodnim resursima i na takav način povećali prihodi poslovnih subjekata i stanovništva
- da se kroz suradnju između subjekata male privrede i naučno-istraživačkih institucija doprinese boljoj suradnji u realizaciji razvojnih projekata, investicija i sl. te time i unapređenju kvaliteta života i poslovanja na području HNŽ/K.

Pri definisanju prvog strateškog cilja uzet je u obzir i Okvir za ciljeve održivog razvoja u BiH koji utvrđuje zajedničke podciljeve i indikatore za sve nivoe vlasti u BiH (zajednički minimum), gdje su definisani elementi relevantni u odnosu na sljedeće razvojne pravce i akceleratore

Talica 48. Strateški cilj 1- Konkurentna inovativna, internacionalizirana, mala privreda na prvcima digitalne transformacije i zelene tranzicije

STRATEŠKI CILJ 1 Konkurentna inovativna, internacionalizirana, mala privreda na prvcima digitalne transformacije i zelene tranzicije			
CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA	PRAVCI RAZVOJA		
	Pametni rast		Društvo jednakih mogućnosti
 	Akceleratori	Podciljevi	Akceleratori
	Povećanje investicija u infrastrukturu u oblasti digitalnih tehnologija	Jačati infrastrukturu u oblasti digitalnih tehnologija	Finansijska inkluzija
	Zeleni rast i čista energija	Razvoj „zelenih“ vještina i poslova	Podciljevi Bolja pristupačnost mikrokreditima sa povoljnim kamatnim stopama
	Pametno upravljanje prirodnim	Razvoj sistema cirkularne ekonomije	

	resursima i okolišem			
Povoljno okruženje za poduzetništvo i inovacije	Povećanje investicija u infrastrukturu istraživanja, razvoja i inovacija u javnom i privatnom sektoru;			

Ostvarenje strateškog cilja pratit će se kroz odabrane indikatore uticaja nakon kojih će se moći ocijeniti vrsta i stepen promjena u okruženju. Tabela sumira indikatore za koje su definisane početne i ciljne vrijednosti ostvarenja strateških ciljeva.

Tablica 49. Indikatori strateškog cilja 1

STRATEŠKI CILJ 1 Konkurenntna inovativna, internacionalizirana, mala privreda na pravcima digitalne transformacije i zelene tranzicije	Indikator (uticaja)	Izvor	Polazna vrijednost (2021.)	Ciljna vrijednost (2027.)
	Udio malih i srednjih HNK/Ž u ukupnom broju malih i srednjih preduzećima F BiH	FZS	9,2% (21.390/ 232.501)	10,2%
	Udio zaposlenih u malim i srednjim preduzećima HNK u ukupnom broju zaposlenih u preduzećima HNK/Ž	FIA	61,61% (21.390/ 34.717)	67,5%
	Udio obrta u ukupnom broju subjekata male privrede HNK/Ž	FZS	71,2% (6.769/ 9.506)	74,0%
	Udio prihoda od izvoza u ukupnim prihodima malih i srednjih preduzeća u HNK/Ž	FZS	12,7%	16%
	Broj podržanih projekata digitalne transformacije i zelene tranzicije subjekata male privrede sredstvima Ministarstva privrede HNK/Ž	MP HNK/Ž		

Strateški cilj 2: Unaprijeđeno poslovno okruženje, poduzetnička infstrukturna i ciljani oblici poduzetništva

Drugi strateški cilj je zasnovan na sljedećim ključnim prepostavkama:

- da strateške intervencije budu tako dizajnirane i disperzirane da osiguraju ravnomjeran ekonomski razvoj svih dijelova Hercegovačko-neretvanske županije, zasnovano na posebnostima svake općine/grada

- da se kroz suradnju male privrede sa vladinim sektorom osmisle programi podrške specijalno dizajnirani za prilike i izazove sa kojima se nose subjekti male privrede na području županije
- da se fokusiranjem na razvoj savremenih obrazovnih profila i kroz poticanje osnivanja preduzeća novog doba osigura jači razvoj i prepoznatljivost preduzeća te na taj način poveća konkurentnost i uspješnost preduzeća sa područja županije
- kroz funkcionalnu mrežu poduzetničkih potpornih institucija i poslovnih zona olakša ulazak u poduzetništvo, podržava razvoj poduzeća svih veličina te generira specifično znanje korisno za sve privredne subjekte
- kroz stimulativne programe podrške zapošljavanju i samozapošljavanju potiče snažniji razvoj društvenog poduzetništva te poduzetništva mladih i žena
- da se kroz olakšani pristup finansiranju potaknu investicije u poslovne aktivnosti, te da se ojačaju kapaciteti poduzetnika za pristup EU fondovima

Pri definisanju **drugog strateškog cilja** uzet je u obzir i **Okvir za ciljeve održivog razvoja u BiH** koji utvrđuje zajedničke podciljeve i indikatore za sve nivoje vlasti u BiH (zajednički minimum), gdje su definisani elementi relevantni u odnosu na sljedeće razvojne pravce i akceleratore.

Tablica 50. Strateški cilj 2 - Unaprijeđeno poslovno okruženje, poduzetnička infrastruktura i ciljani oblici poduzetništva

STRATEŠKI CILJ 2 Unaprijeđeno poslovno okruženje, poduzetnička infrastruktura i ciljani oblici poduzetništva			
CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA	PRAVCI RAZVOJA		
	Pametni rast		Društvo jednakih mogućnosti
	Akceleratori	Podciljevi	Akceleratori
	Povećanje investicija u infrastrukturu u oblasti digitalnih tehnologija	Jačati infrastrukturu u oblasti digitalnih tehnologija	Aktivacija i zapošljavanje sa fokusom na ranjive kategorije
	Povoljno okruženje za poduzetništvo i inovacije	Olakšavanje poslovanja i podrška brzorastućim firmama	Podciljevi Povećanje stope aktivnosti i uključivanje ranjivih kategorija na tržiste rada
			Finansijska inkluzija
			Unapređenje dostupnosti finansijskih usluga za najranjivije kategorije stanovništva

				Bolja pristupačnost mikrokreditima sa povoljnim kamatnim stopama
--	--	--	--	--

Ostvarenje strateškog cilja pratit će se kroz odabrane indikatore uticaja nakon kojih će se moći ocijeniti vrsta i stepen promjena u okruženju. Tabela sumira indikatore za koje su definisane početne i ciljne vrijednosti ostvarenja strateških ciljeva.

Tablica 51. Indikatori strateškog cilja 2

STRATEŠKI CILJ 2 Unaprijedeno poslovno okruženje, poduzetnička infrastruktura i ciljani oblici poduzetništva	Indikator (uticaja)	Izvor	Polazna vrijednost (2022.)	Ciljna vrijednost (2027.)
	Uspostavljen jednošalterski sistem registracije poslovnog subjekta (broj JLS u HNK)	MP HNK/Ž		
	Iznos sredstava namijenjenih za pokretanje - pomoć novoosnovanim subjektima	MP HNK/Ž		
	Broj aktivnih poduzetničkih zona u HNK/Ž	MP HNK/Ž		
	Broj subjekta poduzetničkih potpornih institucija u HNK/Ž	MP HNK/Ž		
	Broj novoosnovanih društvenih preduzeća u HNK/Ž	MP HNK/Ž		